

ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีจูลกฐินของชาวพุทธล้านนา
: กรณีศึกษาวัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

AN ANALYTICAL STUDY ON LANNA BUDDHISTS' CULAKATHINA
OFFERING CEREMONY : A CASE STUDY OF ANALAYOTIPPAYARAM
MONASTERY, MUANG DISTRICT, PHAYAO PROVINCE

พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต (พลชานวพงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีจุดธูปของชาวพุทธล้านนา
: กรณีศึกษาวัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต (พลชานวพงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY ON LANNA BUDDHISTS' CULAKATHINA
OFFERING CEREMONY : A CASE STUDY OF ANALAYOTIPPAYARAM
MONASTERY, MUANG DISTRICT, PHAYAO PROVINCE**

Phrakhrupalad Pisit Mettajitto (Phonchanawapong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีจตุลจลินของชาวพุทธล้านนา : กรณีศึกษา
วัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ผู้วิจัย** : พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต (พลชานวพงศ์)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระครูพิศาลสรกิจ, ดร.
พธ.บ.(รัฐศาสตร์), M.A.(Buddhist Studies), M.Phil.(Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies).
 - : ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี
พธ.บ.(ศาสนา), M.A.(Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies).
 - : นายวิมล ปิงเมืองเหล็ก
กศ.บ., กศ.ม.
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๓ เมษายน ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาจตุลจลินและจตุลจลินในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาจตุลจลินในล้านนา (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์จตุลจลินของวัดอนาลโยทิพยาราม ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ ดังมีรายละเอียดดังนี้

ผลการศึกษายืนยันว่าในพระไตรปิฎกไม่มีการกล่าวถึงจตุลจลินโดยตรง แต่มีเรื่องราวในอรรถกถาธรรมบท แห่งขุททกนิกาย ว่า ครั้งหนึ่งใกล้จะสิ้นยุคกัลป์กาลแล้วและพระอนูรุทธจะมีจิวรอันเก่าขาดมาก พระพุทธเจ้าจึงให้สงฆ์ช่วยกันหาผ้าบังสุกุลแต่ก็ไม่เพียงพอ นางเทพธิดาจึงได้เนรมิตผ้าทิพย์มาสมทบให้ ครั้งนั้นก็ช่วยกันทำจิวรอย่างเร่งด่วนเป็นการใหญ่ นี่คือมูลเหตุแห่งจตุลจลินในเวลาต่อมา ส่วนจตุลจลินในล้านนามีตำนานมาจากเมืองเชียงตุง ซึ่งกล่าวถึงที่มาของจตุลจลินคล้ายกันกับเรื่องราวในคัมภีร์อรรถกถา

ประเพณีจตุลจลินนั้น พบเฉพาะในภาคอีสานและในภาคเหนือเท่านั้นและในอดีตพิธีบุญจตุลจลินไม่ได้ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายเช่นปัจจุบัน สำหรับจังหวัดพะเยาไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการจัดงานจตุลจลินมาก่อน จนกระทั่งวัดอนาลโยทิพยารามได้เริ่มจัดเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ด้วยความดำริของพระเทพวิสุทธิญาณ (พระอาจารย์ไพบุลย์ สุมังคโล) ที่ต้องการอนุรักษ์ สืบสานและสืบทอดให้มีประเพณีจตุลจลินล้านนาต่อไปในอนาคต จึงได้ดำเนินการจัดพิธีจตุลจลินวัดอนาลโย

ทิพยารามขึ้นจนถึงือเป็นประเพณีประจำปีของวัด โดยจัดต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยมีขั้นตอนพิธีการที่สำคัญ ๓ คือ เริ่มจากพิธีปลุกฝ้ายซึ่งจัดในวันวิสาขบูชา จากนั้นจัดพิธีรดน้ำดูแลต้นฝ้ายในวันเข้าพรรษา และพิธีจุดกลุณใหญ่จะจัดในช่วงเทศกาลออกพรรษา ซึ่งขั้นตอนพิธีทางพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกับจุดกลุณโดยทั่วไป จุดเด่นสำคัญคือการประยุกต์การจัดงานจุดกลุณให้เข้ากับวัฒนธรรมล้านนาและเพิ่มพิธีการล่วงหน้า ๒ พิธีดังกล่าวเพื่อสร้างความสามัคคีให้กับเจ้าภาพและชาวบ้านในชุมชนอย่างต่อเนื่องก่อนจัดให้มีพิธีถวายผ้าจุดกลุณในขั้นตอนสุดท้ายซึ่งจัดเป็นงานประเพณีอย่างยิ่งใหญ่

ผลการศึกษาพบว่างานจุดกลุณของวัดอนาลโยทิพยารามมีคุณค่าในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ซึ่งได้ก่อให้เกิดความสามัคคีในทุกภาคส่วน การจัดพิธีปลุกฝ้ายและพิธีรดน้ำดูแลต้นฝ้ายล่วงหน้าถึง ๖ เดือนก่อนจะจัดพิธีจุดกลุณใหญ่ เป็นบ่อเกิดแห่งความร่วมมือในด้านต่างๆ ในเวลาต่อมา นอกจากนี้ยังมีคุณค่าด้านการศึกษา คือให้ผู้ร่วมงานรวมถึงเยาวชนได้เห็นถึงวิธีการขั้นตอนการทำผ้าจุดกลุณ ส่วนการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น กาดหมั้ว การแสดงดนตรี การฟ้อนรำแบบล้านนา ก็ถือเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมแก่นักท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นการส่งเสริมเยาวชนในท้องถิ่นให้แสดงออกในสิ่งที่ดั้งเดิมเหมาะสม นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านจากการขายของที่ระลึก ประเพณีจุดกลุณวัดอนาลโยทิพยารามยังช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาอีกด้วย

Thesis Title : An Analytical Study on Lanna Buddhists' Culakathina
Offering Ceremony : A Case Study of Analayotippayaram Monastery,
Muang District, Phayao Province

Researcher : Phrakhrupalad Pisit Mettajitto (Phonchanavapong)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakhru Pisalsorakicca, B.A. (Political Science), M.A.(Buddhist
Studies), M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies)

: Asst.Prof. Dr. Wanchai Pholmaungdee, B.A. (Religions), M.A.(Buddhist
Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Mr.Wimon Pingmuanglaek
B.A. (Education) M.A.(Education)

Date of Graduation : April 3, 2012

ABSTRACT

This research has three aims; 1) to study the Kathina and Culakathina robe offering ceremony in Buddhism, 2) to study Culakathina tradition In Lanna Buddhists., and 3) to study the value of Culakathina robe organizing of Wat Analayotiparam. This study is based its data on documents and interview.

Findings indicate that the Tipitaka does not state directly about Culakathina, but it is mentioned in the Dhammapada commentary in Khuddakanikaya. According to the story, at the end of Kathina robe offering period, Venerable Anuruddha whose robes were very old was given support from the Buddha and Sangha to find a piece of cloth to make a robe, but cloth was insufficient. A female deity came to offer a divine cloth. The Buddha and Sangha were in rushing to finish making robe within a day. This became the tradition of Culakathina robe offering in later time. But the account of Culakathina in Lanna was said to have originated from Chiangtung which narrates the same story as in the Dhammapada commentary.

Culakathina is found only in the North and Northeast and it was not popular and practiced as nowadays. In Phayao province itself, there is no evidence of existence of Culakathina until the first offering was performed in 2450 initiated by Venerable Phratepvisuddhiyana (Phra Ajan Paiboon Sumangalo) who wants to preserve and this tradition to the next generation. Since then it became an annual tradition of the temple till present with three important stages; 1) cotton planting on Visakha day, 2) watering and caring on raining treat day and, 3) Culakathina offering after rainy retreat.

The procedures of Culakathina of Wat Analayotipyaram does not differ from general Culakathina, but it has distinctive characteristics in terms of application of Culakathina with local Lanna tradition and an addition of two stages as mentioned to create unity between benefactor and local community prior to offering ceremony which is the highlight of the ceremony.

Findings indicate social value, education and cultural promotion including community income. In social value, a unity is established to all on the day of growing and watering cotton 6 months prior to Culakathina offering. In educational value, all participants including youths are able to observe procedures of Culakathina robe making. Besides, cultural activities like local bazar, Lanna music and dances are part of cultural promotion to tourists and encourage local youths to show appropriately. In addition, community can earn income from gift shop and souvenir. Finally, this ceremony supports tourism in Phayao as well.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยลงด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขปรับปรุง กราบขอบพระคุณ พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. ประธาน คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และขออนุโมทนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัย พลเมืองดี และ อาจารย์วิมล ปิงเมืองเหล็ก กรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ที่คอยให้คำแนะนำด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา การ โดยเฉพาะ พระเทพวิสุทธิญาณ (หลวงพ่อไพบูลย์ สุมงฺคโล) เจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม รองเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธ) ผู้ที่ให้กำเนิดทางธรรม ผู้มีอุปการคุณอันยิ่งใหญ่ ทั้งยังเมตตากรุณาแก่ผู้วิจัยจนทำให้เกิดเป็นงานวิจัยเล่มนี้ ขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นเรียนทุกท่านที่คอยเป็นกัลยาณมิตร คอยแนะนำและช่วยเหลือในทุกๆ ด้าน และขออนุโมทนาทุกท่านที่มีส่วนร่วม พร้อมทั้งให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัย และขออนุโมทนาขอบคุณ คุณแม่ปานิณี ชมภูศุภกุล คุณแม่เสาวนีย์ วัฒนะวงศ์ขจร และคุณแม่นันฐิศา ยามาวดีกูร ที่ได้สนับสนุนทุนจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ทั้งหมด

คุณงามความดีอันเกิดจากงานวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และถวายแด่ ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ผู้มีพระคุณทั้งหลาย รวมถึงเจ้ากรรมนายเวรทั้งหลาย หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่าประโยชน์ใดๆ ขอประโยชน์นั้นจงสำเร็จแก่ผู้อ่านทุกท่านในการที่จะนำไปใช้ใน ชีวิต และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาสืบกันต่อไป

พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต (พลชานวพงศ์)

๒ เมษายน ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ กฐินและจุลกฐินในพระพุทธศาสนา	
๒.๑ มูลเหตุกฐิน	๘
๒.๒ ความสำคัญของกฐิน	๙
๒.๒.๑ กรานกฐิน	๑๐
๒.๒.๒ ทอดกฐิน	๑๒
๒.๓ ความหมายของกฐิน	๑๒
๒.๔ ขั้นตอนในการ กรานกฐิน (พิธีฝ่ายพระสงฆ์)	๑๕
๒.๕ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการทอดกฐิน (พิธีฝ่ายฆราวาส)	๑๕
๒.๕.๑ กำหนดด้วยกาล	๑๕
๒.๕.๒ ข้อกำหนดเกี่ยวกับจำนวนภิกษุสงฆ์	๑๖
๒.๕.๓ คุณสมบัติของภิกษุผู้รับกฐิน	๑๖

๒.๕.๔	คุณสมบัติของภิกษุผู้ครองกฐินตามข้อบัญญัติในพระวินัย	๑๘
๒.๖	อานิสงส์ของกฐิน	๒๓
๒.๖.๑	อานิสงส์หรือผลดีของฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับ	๒๔
๒.๖.๒	อานิสงส์หรือผลดีของฝ่ายผู้ทอดและคณะ	๒๕
๒.๗	กฐินในสังคมไทย	๒๕
๒.๗.๑	กฐินหลวง	๒๖
๒.๗.๒	กฐินราษฎร์	๒๗
๒.๘	เจตนาธรรมที่แท้จริงของกฐิน	๒๘
๒.๙	กฐินที่ขยายผลสู่กิจกรรมของพุทธศาสนิกชน	๒๙
๒.๑๐	ความเป็นมาของจตุกกฐินในพระพุทธศาสนา	๓๐
๒.๑๑	สรุป	๓๒

บทที่ ๓ จตุกกฐินในล้านนา

๓.๑	ประเพณีการถวายผ้ากฐินของล้านนา	๓๔
๓.๒	ประวัติความเป็นมาของจตุกกฐินในล้านนา	๓๕
๓.๒.๑	ตำนานจตุกกฐินในล้านนา	๓๖
๓.๒.๒	พิธีกรรมจตุกกฐินล้านนา	๓๗
๓.๒.๓	นิทานเรื่องอานิสงส์ของกฐิน	๓๙
๓.๓	ขั้นตอนการจัดงานบุญจตุกกฐินล้านนา	๔๑
๓.๓.๑	การเตรียมการจัดงานบุญจตุกกฐิน	๔๑
๓.๓.๒	รายละเอียดขั้นตอนในการจัดทำผ้าจตุกกฐิน	๔๑
๓.๓.๓	การถวายผ้าจตุกกฐิน	๔๒
๓.๔	ตัวอย่างการจัดงานบุญจตุกกฐิน	
๓.๔.๑	จตุกกฐินแบบอีสาน (อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร)	๔๔
๓.๔.๒	จตุกกฐินไทยพวน (วัดหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย)	๔๕
๓.๔.๓	จตุกกฐินล้านนา (วัดพระธาตุผางาม จังหวัด เชียงราย)	๔๕
๓.๔.๔	จตุกกฐินล้านนา (วัดดงหนองเป็ด จังหวัด เชียงราย)	๔๖
๓.๔.๕	จตุกกฐินล้านนา (วัดปิ่นเสาะ จังหวัด เชียงใหม่)	๔๖
๓.๔.๖	จตุกกฐินล้านนา (วัดศรีดอนชัย จังหวัด เชียงราย)	๔๗
๓.๕	สรุป	๔๘

บทที่ ๔ วิเคราะห์ประเพณีจตุลกุณวัดอนาลโยทิพยาราม

๔.๑ ความเป็นมาของจตุลกุณวัดอนาลโยทิพยาราม	๔๕
๔.๒ การงานจตุลกุณวัดอนาลโยทิพยาราม	๕๐
๔.๓ รายละเอียดของพิธีจตุลกุณวัดอนาลโยทิพยาราม	๕๑
๔.๓.๑ พิธีปลุกฝ้าย	๕๑
๔.๓.๒ พิธีรดน้ำคุณแด่ต้นฝ้าย	๕๑
๔.๓.๓ พิธีจตุลกุณ	๕๒
๔.๓.๔ อุปกรณ์การทำฝ้ายจตุลกุณ	๕๓
๔.๓.๕ ฝ้ายกุณและเครื่องบริวารของกุณ	๕๕
๔.๔.พิธีถวายฝ้ายจตุลกุณวัดอนาลโยทิพยาราม	๕๗
๔.๕ วิเคราะห์ประเพณีจตุลกุณวัดอนาลโยทิพยาราม	๕๘
๔.๕.๑ คุณค่าจตุลกุณที่มีต่อสังคมชุมชน	๕๘
๔.๕.๒ คุณค่าจตุลกุณที่มีต่อเศรษฐกิจชุมชน	๕๕
๔.๕.๓ คุณค่าจตุลกุณต่อการสืบสานประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน	๖๑
๔.๕.๔ คุณค่าจตุลกุณกับการส่งเสริมการศึกษา	๖๑
๔.๕.๕ คุณค่าจตุลกุณกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา	๖๒
๔.๕.๖ จตุลกุณวัดอนาลโยทิพยารามกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๖๓

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๖๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๖๕

บรรณานุกรม	๗๑
ภาคผนวก ก	๗๔
ภาคผนวก ข	๘๒
ประวัติผู้วิจัย	๕๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงที่มา เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๒/ ๒๕๘ / ๔๓๗ = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่มที่ ๒ ชื่อ ๒๕๘ หน้า ๔๓๗

พระวินัยปิฎก

วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จุฬารรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาพรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาพรรค	(ภาษาไทย)
อ.จ.จตุกก	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.ฉกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกกวนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.อัฐกก	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฐกกนิบาต	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.ม.อ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาพรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
---------	---------	-----------	---------------	----------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาพรรคอัฐกกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย		ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้ถืออุบัติขึ้นมาจนถึงขณะนี้เป็นเวลา ๒,๖๐๐ ปี (พุทธชยันตี) แม้ว่าเวลาจะผ่านไปเป็นเวลานานมาก แต่สิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนไปจากใจของพุทธศาสนิกชนที่นับถือหลักธรรมคำสอนของพระองค์นั่นก็คือ ความเชื่อความศรัทธาในหลักธรรมคำสอน และยังสามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้จวบจนปัจจุบัน นับได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นได้เจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับจนปัจจุบันนี้ และสิ่งหนึ่งที่เราก็คงรักษาไว้ก็คือการช่วยกันรักษาวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ดั้งเดิม การถืออย่างนี้เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาโดยถูกต้องสมควร จนพระพุทธศาสนาได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระพุทธศาสนามีอิทธิพลยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทย และเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวัฒนธรรมไทย ขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม วิถีชีวิต พุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันสำคัญที่ช่วยให้เป็นจุดรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น^๑

ในดินแดนล้านนา นับตั้งแต่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโสมเถระและพระอุตรเถระ สองสมณทูตของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้นำเอาพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในสุวรรณภูมิ ซึ่งหมายถึง พม่า ไทย ลาว กัมพูชา^๒ ชาวล้านนาต่างก็มีความเลื่อมใสและศรัทธา นับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เจ้าผู้ครองนครทุกพระองค์ล้วนเอาใจใส่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยตลอด ยังผลให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองถึงขั้นที่สามารถจัดการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นเป็นครั้งแรกของประเทศไทยได้จึงไม่น่าสงสัยว่าดินแดนล้านนาแห่งนี้มีศาสนวัตถุและศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนามากมายอย่างที่พบเห็นกันได้ในปัจจุบัน

^๑พระเทพเวที (ประยูร ชาญโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๘.

^๒ มณี พยอมยงค์, ประเพณี ๑๒ เดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : หสน. ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓ - ๔.

นอกจากนี้พระพุทธศาสนาก็ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวล้านนาแทบทั้งสิ้น^๓

ปัญหาของประเพณีและวัฒนธรรมเก่าแก่ที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมานั้น ในปัจจุบันนี้อาจเริ่มสูญหายไปบ้าง สาเหตุประการหนึ่งนอกจากเป็นไปตามความเจริญของบ้านเมืองแล้ว อีกส่วนหนึ่งก็คือ การเรียนการศึกษาของเยาวชนในยุคปัจจุบันที่ก้าวไปข้างหน้าเรื่อย ๆ ทำให้เยาวชนไม่เห็นความสำคัญของคุณค่าในประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม ๆ ที่สั่งสมสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพชน ดังนั้น จึงควรที่จะชักจูงให้เยาวชนหรือคนล้านนารุ่นใหม่ให้กลับมาเห็นคุณค่าและฟื้นฟูวัฒนธรรมของล้านนาอีกครั้งก่อนจะสูญหายไปตามกาลตามสภาพสังคม สภาพความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมใหม่ๆ จนอาจเกิดเป็น ค่านิยมใหม่ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีดั้งเดิมให้ไปตามกระแสวัฒนธรรมที่ไหลเทมาจากกลุ่มคนกลุ่มชนต่างๆ จำนวนมากที่เข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนล้านนาไม่ว่าจะเป็น ไทยภาคกลาง ฝรั่งเศส เมื่อไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ จึงควรมีการศึกษารายละเอียดของปัจจัยต่างๆ ที่เป็นตัวแปร เพื่อให้สามารถนำมาประยุกต์ผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมอย่างเช่น ประเพณีจตุลจกฐิน เป็นต้น^๔

อย่างไรก็ตามแม้ว่าประเพณีจตุลจกฐินจะได้รับความนิยมน้อยลงไป แต่ก็มิมีประชาชนบางกลุ่มที่ยังคงอนุรักษ์ สืบทอดให้มีประเพณีนี้ต่อไป โดยเฉพาะในดินแดนล้านนานั้นก็มีการประยุกต์การจัดกิจกรรมจตุลจกฐินเข้ากับขนบธรรมเนียมเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อันบรรพบุรุษล้านนาไทยได้สั่งสมสืบทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนทำให้ระบบความคิด ความเชื่อ และความรู้หลากหลายเหล่านี้ได้ตกผลึกมาจนเป็นเอกลักษณ์ เป็นวัฒนธรรมที่ฝังงม เป็นภูมิปัญญาของชาวล้านนาไทยเกิดเป็นประเพณีจตุลจกฐินที่เป็นแบบฉบับของล้านนาโดยเฉพาะ^๕ ดังเช่นความพยายามในการสืบทอดประเพณีจตุลจกฐินของวัดอนาลโยทิพยาราม ที่ได้จัดอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาเกือบ ๑๐ ปีมานี้ แต่ความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมจตุลจกฐินของวัดอนาลโยทิพยารามที่ผ่านมานั้นก็เป็นไปตามคำแนะนำของกลุ่มผู้ที่เคยจัดกิจกรรมจตุลจกฐินในท้องถิ่นอื่นๆ เพียงเท่านั้น

^๓ สมทรง ปุณฺณฤทธิ, เรื่องนำรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมมุข, ๒๕๒๕), หน้า ๔๑.

^๔ ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พันพบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑-๕๓.

^๕ ชุกกิ้น อุณวิจิตร, รูปแบบและการปรับงานบุญจตุลจกฐินเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย, (เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑.

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งหมายเพื่อที่จะศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีทอดผ้าจุลกฐินของชาวพุทธล้านนาโดยเฉพาะในกรณีของวัดดอนตาล โยทิพยาราม เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมาอย่างไร มูลเหตุอันเป็นที่มาและหลักปฏิบัติตามพุทธบัญญัติตั้งแต่สมัยพุทธกาลตามที่ปรากฏในคัมภีร์ ผู้วิจัยเชื่อว่าเมื่อได้ศึกษาในเรื่องนี้แล้วจะได้วิถีทางในการสืบสานประเพณีการถวายผ้าจุลกฐิน ที่เข้ามามีอิทธิพล ต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนารวมถึงได้แนวทางในการอนุรักษ์ส่งเสริม ตลอดจนการประยุกต์ประเพณีการถวายผ้าจุลกฐินของชาวล้านนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในปัจจุบันได้สืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษากฐินและจุลกฐินในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาจุลกฐินในล้านนา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์จุลกฐินวัดดอนตาล โยทิพยาราม

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษากฐินและจุลกฐินในคัมภีร์พระไตรปิฎก ศึกษาการจัดประเพณีจุลกฐินในล้านนา และศึกษาวิเคราะห์จุลกฐินวัดดอนตาล โยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ค้นคว้าจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ หนังสือ เอกสาร วิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับ พิธีจุลกฐินในล้านนา ตลอดจนถึงหนังสือประวัติวัดดอนตาล โยทิพยาราม และพิธีการจัดงานจุลกฐินของวัดดอนตาล โยทิพยารามในครั้งที่ผ่านมา

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีจุลกฐิน วัดดอนตาล โยทิพยาราม ดังต่อไปนี้

- พระเทพวิสุทธิญาณ ประธานการจัดงาน
- พระปัญญาพิศาลเถร เจ้าอาวาสวัดรัตนวาราม
- พระครูอุดมภาวนาจารย์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม
- พระครูสุทธิญาณ โสภณ เจ้าอาวาสวัดน้ำตกจำปาทอง
- บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดงาน จำนวน ๕ คน ชาย ๒ คน หญิง ๓ คน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๔.๑ กฐินและจุลกฐินในพระพุทธศาสนามีความเป็นมาอย่างไร
- ๔.๒ จุลกฐินในล้านนามีความเป็นมาอย่างไร
- ๔.๓ ประเพณีจุลกฐินวัดอนาลโยทิพยาราม มีกระบวนการดำเนินงานและมีคุณค่าอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

- จุลกฐิน หมายถึง กฐินริบด่วน ที่ต้องใช้เวลาเตรียมน้อยแต่คนร่วมมากโดยต้องเร่งริบทำให้เสร็จภายในวันเดียว
- คติความเชื่อ หมายถึง ความศรัทธาในสิ่งๆหนึ่งที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา
- อิทธิพล หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดจิตใจคนและทำให้หันมาประพฤติปฏิบัติตาม
- ล้านนา หมายถึง ดินแดนภาคเหนือตอนบนคือ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน
- วัดอนาลโย หมายถึง วัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระยาอนุমানราชชน ได้เขียนเรื่องจุลกฐินในหนังสือวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทยไว้ว่า บรรพบุรุษล้านนาไทยได้ตั้งสมมติทอดความคิด ความเชื่อ และความรู้หลากหลายมาเป็นวิธีการดำเนินชีวิตจนเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนาไทย เช่น ภาษา ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี การแต่งกาย และอาหาร สิ่งเหล่านี้คือมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนการรู้จักใช้สิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นเครื่องมือใช้ในการประกอบอาชีพ หรือการทำกิจกรรมใดก็ได้เป็นอย่างดีเหมาะสมนั้นเป็นภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นจากหมู่บ้านที่กประวัติศาสตร์ในอดีต “ล้านนา” เป็น

อาณาจักรหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งทางภาคเหนือตอนบนก่อนที่จะมาหลอมรวมกับกรุงรัตน โกสินทร์ เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน^๖

มณี พยอมยงค์ ได้เขียนไว้ในหนังสือประเพณีสิบสองเดือนไว้ว่า ในสมัยโบราณล้านนาไทยไม่ค่อยนิยมทอดกฐินกันอย่างไรในสมัยปัจจุบัน เนื่องมาจากการถวายกฐินเป็นงานใหญ่ต้องเตรียมมาก โดยเฉพาะการเตรียมบริวารกฐินและการเลี้ยงดูญาติพี่น้องมิตรสหายที่มาร่วมงาน ผู้ถวายกฐินจะต้องเป็นคนมีฐานะดี มีเจตนาศรัทธาแรงกล้า จึงจะถวายได้ การทำบุญกฐินในสมัยโบราณจึงมีน้อย แต่การถวายกฐินนับเป็นประเพณีสำคัญอยู่ เมื่อผู้มีศรัทธาในหมู่บ้านผู้ใดผู้หนึ่ง มีเจตนาจะถวายกฐิน ประกาศให้รู้ด้วยการไปจองไว้ที่วัด จึงทำความชื่นชมยินดีแก่ชาวบ้านใกล้เคียง เมื่อคราวมีงานจึงมาร่วมด้วยเป็นอันมาก^๗

สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ ได้เขียนไว้ในหนังสือประเพณีและวัฒนธรรมไทยไว้ว่า จุลกฐินจัดเป็นกฐินที่ยิ่งใหญ่หรือกฐินที่ทำรีบเร่ง อาศัยความร่วมมือร่วมใจกันหลายฝ่ายและถือกันว่ามีอานิสงส์มาก วิธีทำก็จะเริ่มจากการไปเก็บดอกฝ้ายจากต้น นำมากรอบันเป็นเส้นด้ายแล้วนำด้ายมาทอเป็นผ้า แล้วมาตัดเย็บให้เป็นจีวรให้เสร็จในวันเดียว นำไปข้อมให้เรียบร้อย แล้วจึงนำไปทอดเป็นกฐินในวันนั้น ปัจจุบันจะหาดูได้ยากเหตุเพราะต้องใช้ทุนทรัพย์ในการเตรียมงานมากพอสมควร^๘

อานนท์ อภาภิรมย์ ได้เขียนไว้ในหนังสือสังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทยไว้ว่า เมื่อถึงฤดูเข้าพรรษา ผู้มีศรัทธาจะนำผ้ากฐินไปทอดที่วัดใด ก็ให้ไปแจ้งความจำนงแก่เจ้าอาวาสในวัดนั้น แล้วปิดประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรให้สาธุชนทราบทั่วกัน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมกาลทานทั้งร่างกายและแรงใจเพื่อจะได้ช่วยเหลือกิจการที่ถือว่าจำเป็น เพื่อให้งานกฐินเรียบร้อยไปด้วยดี ผู้ได้ทำบุญประเภทนี้เชื่อว่าเป็นผู้ค้ำจุนอุณหุนพระพุทธรศาสนา และยังเป็นการจรจรโลงพระพุทธรศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป^๙

^๖ พระยาอนุমানราชชน, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย, (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๓๗.

^๗ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือน, (เชียงใหม่ : หสน. ส.การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๓-๔.

^๘ สมชัย ใจดีและยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๖๐-๖๔.

^๙ อานนท์ อภาภิรมย์, สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๒.

พระมหาทองคำ ปญฺญาโร ได้เขียนไว้ในหนังสือกฐินเทศนาไว้ว่า เรื่องการทอดหรือวิธีการทำกฐินนี้ มีปัญหาที่ยังถกเถียงและแนวปฏิบัติก็แตกต่างกันออกไปเพราะยังเข้าใจกันไม่ถูกต้องนักในภาษาไทยที่ท่านเรียบเรียงกันไว้ ข้อความก็แตกต่างกัน เช่น ใครเป็นผู้ทอดกฐินครั้งแรก บ้างก็ว่านางวิสาขาก็มี บ้างก็ว่านายคินบาลก็มี บ้างก็ว่าพระนางมหาปชาบดีโคตมีก็มี ยิ่งวิธีปฏิบัติที่ใช้กันอยู่ก็ยังขัดแย้งกัน บ้างใช้ผ้าที่สำเร็จแล้วเป็นองค์กฐินก็มี บ้างก็ใช้ผ้าขาวก็มี ปันฝ้ายและทอผ้ากันในวันนั้นก็ยังมี เป็นข้อสงสัยแก่ใฝ่รู้ในบุญกุศล ไม่รู้ว่าจะยุติอย่างไร หรือแบบไหนถูกต้องกันแน่ หรือถูกต้องทั้งหมดที่ปฏิบัติกันอยู่นั้น หรือไม่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติเลย หรือว่าปฏิบัติกันผิดบ้าง ถูกบ้างตามประเพณีนิยมในแต่ละท้องถิ่น

พระสุพจนมุนี(ผิน ธรรมประทีป) ได้เขียนไว้ในหนังสือกฐินกลาไว้ว่า ผ้าพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่ภิกษุสงฆ์เฉพาะกฐินกาล, ตามศัพท์แปลว่าไม่สะดึง คือ กรอบไม้สำหรับชิงผ้าที่จะเย็บเป็นจีวรคำว่า กฐิน นี้ใช้ประกอบกับคำอื่นอันเนื่องด้วยพิธีกฐินผ้าที่ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ในพิธีนี้เรียกว่า ผ้ากฐิน ในฤดูกาลเรียกว่า กฐินกาล คือระยะเวลาตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ ระยะเวลานี้เรียกเป็นสามัญว่า เทศกาลกฐิน ฤกษ์กฐิน หรือหน้ากฐิน ก็มีก่อนจะถึงกฐินกาลผู้ประสงค์จะถวายผ้ากฐินแก่ภิกษุสงฆ์วัดใดจะต้องไปแจ้งความจำนงว่าจะนำผ้ากฐินไปทอดที่วัดนั้นเป็นการล่วงหน้าการแสดงความจำนงล่วงหน้านี้ เรียกว่า จองกฐิน การทำพิธีถวายผ้ากฐินเรียกว่า ทอดกฐิน

พระภิกษุผู้ได้รับมอบผ้ากฐินจากสงฆ์โดยวิธีที่กำหนดไว้ในพระวินัย เรียกว่าผู้กรานกฐิน ผู้ครองกฐิน หรือ องค์ครองกฐิน เฉพาะผ้ากฐิน บางทีก็เรียกว่าองค์กฐิน ถ้าพร้อม กับของอื่นอันเป็นบริวารสำหรับถวายภิกษุสงฆ์ เรียกว่าเครื่องกฐิน หรือ บริวารกฐิน เมื่อนำผ้ากฐินไปทอดโดยมิชชวนแห่ เรียกว่า แห่กฐิน ถ้ามีพิธีฉลอง เรียกว่าฉลองกฐินการที่ภิกษุสงฆ์ผู้ร่วมอยู่ในพิธีอนุโมทนาต่อองค์ครองกฐินตามพระวินัยหรือการที่บุคคลแสดงความยินดีในการที่เขาทอดกฐิน เรียกว่า อนุโมทนา กฐินภิกษุสงฆ์ผู้ได้อนุโมทนา กฐินแล้วนั้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้กรานกฐิน ด้วยผลของการทอดกฐิน เรียกว่า อานิสงส์กฐินในทางวินัยสิทธิพิเศษ ๕ ประการซึ่งมีแก่ภิกษุผู้ได้กรานกฐินแล้ว ก็เรียกว่าอานิสงส์กฐิน เช่นกัน

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Reseach) โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพิธีจุลกฐินในพระพุทธศาสนาและในล้านนา จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลเกี่ยวกับพิธีจุลกฐิน จาก หนังสือ เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับ พิธีจุลกฐินในล้านนา ตลอดจนถึง หนังสือประวัติวัดอนาลโยทิพยาราม และพิธีการจัดงานจุลกฐินของวัดอนาลโยทิพยารามในครั้งที่ผ่านมา

๑.๗.๒ เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้างจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง

๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัย ทั้งในด้าน เอกสารและการสัมภาษณ์ แล้วจัดทำเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอผลการวิจัยสรุป และข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑. ทำให้ทราบถึงกฐินและจุลกฐินในพระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของจุลกฐินในล้านนา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงกระบวนการขั้นตอนและคุณค่าของการจัดประเพณีจุลกฐินของ วัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

บทที่ ๒

กฐินและจุลกฐินในพระพุทธศาสนา

๒.๑ มูลเหตุของกฐิน^๑

พระวินัยปิฎก มหาวรรค กฐินขันธกะ ว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุกรานกฐินนั้น ถือเป็นมูลเหตุที่สำคัญของเรื่องกฐิน โดยมีใจความของการ “กรานกฐิน”^๒ กล่าวว่า

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตะวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นภิกษุชาวเมืองปาฐะยะ จำนวน ๓๐ รูป ทั้งหมดถืออารัญญิกฐดงค์ ถือปิ่นทปาดิกฐดงค์ และถือเตจิวริกฐดงค์ เดินทางมากรุงสาวัตถีเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค เมื่อใกล้วันเข้าพรรษา ไม่สามารถจะเดินทางไปให้ทันวันเข้าพรรษาในกรุงสาวัตถีได้ จึงเข้าพรรษาในเมืองสาเกตระหว่างทาง ภิกษุชาวเมืองปาฐะยะเหล่านั้นมีใจริญจวน อยู่จำพรรษาคิดว่า “พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ใกล้ ๆ พวกเราห่างเพียง ๖ โยชน์ แต่พวกเราไม่ได้เฝ้าพระองค์”

ครั้นล่วงไตรมาส ภิกษุเหล่านั้นออกพรรษาแล้ว เมื่อปวารณาแล้ว ฝนยังตกชุกอยู่ พื้นแผ่นดินชุ่มชื้นไปด้วยน้ำ เป็นหล่มเลน พวกเขามีจิตชุ่มชื้นด้วยน้ำเหน็ดเหนื่อย เดินทางเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี . . . ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ พวกเธอเป็นผู้พร้อมเพรียงกันร่วมใจกัน ไม่ทะเลาะกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุกหรือ และบิณฑบาตไม่ลำบากหรือ” ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ยังสบายดี พระพุทธเจ้าข้า ยังพอเป็นอยู่ได้พระพุทธเจ้าข้า อนึ่ง พวกข้าพระองค์เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่ทะเลาะกันอยู่จำพรรษาเป็นผาสุก และบิณฑบาตไม่ลำบาก พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานวโรกาส พวกข้าพระองค์ มีประมาณ ๓๐ รูป เป็นภิกษุชาวเมืองปาฐะยะ เดินทางมากรุงสาวัตถีเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค เมื่อใกล้ถึงวันเข้าพรรษา ไม่สามารถจะเดินทางมาให้ทันวันเข้าพรรษาในกรุงสาวัตถีได้ จึงจำพรรษาที่เมืองสาเกตระหว่างทางพวกข้าพระองค์ริญจวนใจ อยู่จำพรรษาคิดว่า ‘พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ใกล้ ๆ พวกเราห่างเพียง ๖ โยชน์ แต่พวกเราไม่ได้เฝ้า

^๑ คุราชละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๕-๑๔๖.

^๒ กรานกฐิน เป็นวิธีการตัดเย็บจีวรโดยการจึงไม้กฐิน (ไม้สะดึง) โดยผู้ศึกษาวิจัยจะได้แสดงรายละเอียดในลำดับต่อไป

พระองค์ ครั้นล่วงไตรมาสพวกข้าพระองค์ออกพรรษาแล้ว เมื่อปวารณาแล้ว ฝนยังตกชุกอยู่ พื้นแผ่นดินเต็มไปด้วยน้ำ เป็นหล่มเลน มีจิวรชุ่มชื้นด้วยน้ำ เหน็ดเหนียว เดินทางไกลมา พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกथाเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาติให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้วกรานกฐิน”^๓

จะเห็นว่าเนื่องด้วย พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่า ช่วงหน้าฝนเดินทางอย่างนี้ไม่ได้ เมื่อถึงกาลออกพรรษาแล้วพระภิกษุหมู่นี้จึงรีบออกเดินทางต่อทั้งที่ฝนยังชุกอยู่ ทำให้ฝ้านุ่งห่มของพระภิกษุสงฆ์เหล่านั้น เปียกปอน เปราะเปื้อนไปด้วยโคลนตม ครั้นพอได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้ว พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงวางพุทธบัญญัติอนุญาตให้พระสงฆ์ที่จำพรรษาครบถ้วน ไตรมาสแล้ว “กรานกฐิน” เรื่องกฐินจึงเกิดมีขึ้นมานับแต่นั้น

๒.๒ ความสำคัญของ “กฐิน”

เมื่อกล่าวถึงเรื่อง “กฐิน” ชาวพุทธในประเทศไทยส่วนใหญ่มักจะนึกถึงในเรื่อง “ทอดกฐิน” อันเป็นเรื่องแต่เพียงฝ่ายฆราวาสเท่านั้น ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว “กฐิน” เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาอย่างน้อยก็ใน ๒ ด้านที่สำคัญ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “ทอดกฐิน เป็นเรื่องของโยม ส่วนของพระ เรียกว่า กรานกฐิน”^๔ กล่าวคือ

๑. กรานกฐิน กล่าวถึงกฐินในฐานะที่เป็นเรื่องของพระภิกษุ ซึ่งถือเป็นพระวินัย ถือเป็นพุทธานุญาต เป็นเรื่องสำคัญที่บัญญัติไว้เพื่อการปฏิบัติของพระสงฆ์โดยเฉพาะ

๒. ทอดกฐิน กล่าวถึงกฐินในฐานะที่เป็น “กฐินทาน” ถือเป็นเรื่องของอุบาสกอุบาสิกาที่จะจัดการถวายทานอันเนื่องด้วยเรื่องของกฐินตามพุทธบัญญัติ

ฉะนั้น ผู้ศึกษาวิจัยจะขอแสดงเรื่อง “กรานกฐิน” ซึ่งเป็นเรื่องในฝ่ายพระภิกษุก่อน แล้วจึงกล่าวถึงการ “ทอดกฐิน” อันถือเป็นส่วนที่เพิ่มเติมเข้ามา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

^๓ กรานกฐิน เป็นวิธีการตัดเย็บจิวร โดยขึงไม้กฐิน (ไม้สะดึง) แล้วเอาผ้าที่เย็บเป็นจิวรเข้าขึงที่ไม้กฐิน เย็บ เสร็จแล้วบอกแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ร่วมใจกันยกผ้าให้นามของสงฆ์ เพื่ออนุโมทนา

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ปัญหาขัดแย้งในโลกแก้ได้ด้วยกฐิน, (กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

๒.๒.๑ กรานกฐิน

“กรานกฐิน” มีคำอธิบายในพระวินัยปิฎกว่า เป็นวิธีการตัดเย็บจีวร โดยจึงไม้กฐิน (ไม้สะติง) แล้วเอาผ้าที่เย็บเป็นจีวรเข้าจึงที่ไม้กฐิน เมื่อเย็บเสร็จแล้วบอกแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ร่วมใจกันยกผ้าไว้ในนามของสงฆ์ เพื่ออนุโมทนา^๕

โดยพระสงฆ์ผู้จำพรรษาครบถ้วนในวัดเดียวกันจำนวนตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป ประชุมกันมีมตมอบผ้าที่หามาได้หรือได้รับมาโดยวิธีที่ถูกต้อง ให้แก่พระภิกษุรูปหนึ่งในคณะของตนนั้น พระภิกษุผู้ได้รับ จะนำผ้าไปตัด เย็บ ย้อม ทำเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งในจำนวนผ้า ๓ ผืน ซึ่งหมายถึงผ้าถุงและผ้าห่ม อันได้แก่ สังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) อุตตราสงค์ (ผ้าจีวรสำหรับห่ม) และอันตราสก (สบงสำหรับนุ่ง) แต่นิยมเรียกรวมกันว่า “ไตรจีวร” โดยให้เสร็จภายในวันเดียวนั้น จากนั้นมาแจ้งให้ที่ประชุมรับทราบ เมื่อที่ประชุมอนุโมทนา จึงเป็นอันเสร็จพิธี

นอกจากนี้พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้พระภิกษุทั้งหมดที่ประชุมกันนั้น ช่วยกันทำงานเสร็จสิ้น นับว่าเพื่อให้พระสงฆ์ทุกรูปเอาใจใส่ช่วยเหลือดูแลกัน ในการขวนขวายหาผ้ามา และมีความพร้อมใจกันตกลงกันที่จะมอบให้แก่พระรูปใดรูปหนึ่ง รวมทั้งพร้อมใจกันตัดเย็บ ย้อม ทำจีวรนั้นด้วยกันจนเสร็จ ถือเป็นการปฏิบัติสามัคคีธรรมซึ่งมีความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ อีกทั้งเป็นการเสียสละเวลาเพื่อการอนุเคราะห์ช่วยเหลือกัน โดยเฉพาะแก่ภิกษุผู้รับผ้ากฐินซึ่งมีข้อกำหนดว่า นอกจากจะต้องเป็นผู้มีความประพฤติที่ดีงามรู้ธรรมวินัยแล้ว ก็เป็นผู้มีจีวรเก่าที่สุดซึ่งถือได้ว่าเป็นการอนุเคราะห์

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะมีการมอบผ้าให้ใครคนใดคนหนึ่ง จะต้องมีการ “มอบผ้ากฐินให้สงฆ์” ก่อน และก่อนที่จะได้ผ้ามาดังที่กล่าวไปนั้น จะไปขอร้องใครก็ได้ จะไปเลียบเคียงถามเอาจากใครก็ได้ ถ้าพระภิกษุไปพูดเพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาถวายมาให้ ก็ถือว่าเป็น “โมฆะ” เรียกว่า “กฐินเตาะ”^๖ คือ เสียไปโดยไม่มีผล

นอกจากนี้ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค กฐินขันธกะ ได้กล่าวถึงพระภิกษุที่ได้เข้าร่วมประชุมกรานกฐินนั้นว่าได้รับ “อานิสงส์กฐิน” ซึ่งมีความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้วกรานกฐิน ภิกษุผู้กรานกฐินแล้วจะได้อานิสงส์ ๕ อย่าง คือ

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๖.

^๖ กฐินเตาะ ตามศัพท์แปลว่า รื้อไม้สะติง คือรื้อไม้แบบสำหรับจึงผ้า หรือหมายถึงการยกเลิกอานิสงส์กฐินที่ภิกษุพึงได้รับ อ้างใน วิ.ม. (ไทย) ๒/๔๖๒/๓.

๑. เทียวไปไม่ต้องบอกลา
 ๒. ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำหรับ
 ๓. นั้นคณะ โภชนะได้
 ๔. ทรงอดิเรกจีวรไว้ได้ตามต้องการ
 ๕. พวกเธอจะได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น^๓
- ดังมีคำอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมดังนี้

(๑) จะไปไหนมาไหน ไม่ต้องบอกลาก็ได้ ไม่ต้องอาบัติ (แต่โดยมารยาทในปัจจุบันนี้ จะไปไหนมาไหนก็ควรลาพระผู้ปกครอง)

(๒) จะไปค้างคืนที่ไหน ไม่ต้องถือเอาไตรจีวรไปครบสำหรับก็ได้ ไม่ต้องอาบัติ อย่างเช่นเวลาไปกรุงเทพฯ หากว่าได้รับกฐินแล้วไม่ต้องเอาผ้าสังฆาฏิไปก็ได้ เพราะภิกษุเราจะอยู่ปราศจากไตรจีวร ซึ่งหมายถึง สังฆาฏิ สบง จีวร ไม่ได้ แต่ถ้าหากว่าได้รับกฐินแล้วก็ไปไหนก็ได้ โดยไม่ต้องเอาไตรจีวรไปครบ

(๓) นั้นคณะ โภชนะได้ ไม่ต้องอาบัติ เวลาพระฉัน โดยธรรมเนียมในครั้งกระโน้น ปกติแล้วพระจะต้องฉันองค์เดียว ถือว่าการฉันรวมหมู่ เป็นกิริยามารยาทที่ดูไม่งาม ฉะนั้นจะต้องฉันของใครของมันแต่หากได้รับกฐินแล้ว สามารถฉันรวมกันได้ อย่างที่เรียกว่าคณะ โภชน

(๔) เก็บ “อดิเรกจีวร”^๔ ไว้ได้ตามปรารถนา เวลาเมื่อเอกลากหรืออะไรเกิดขึ้น บางทีมีหลักพระวินัยที่พระภิกษุเราไม่สามารถจะรับได้ แต่หากว่าได้รับกฐินแล้ว สามารถรับอดิเรกจีวร คือ ผ้าชนิดอื่นๆ ได้

(๕) จีวรอันเกิดขึ้นในที่นั้น จักได้แก่ภิกษุผู้ได้กรานกฐินแล้ว

หลักพระวินัยกล่าวว่า พระภิกษุอยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน ได้อานิสงส์ ๕ ข้อข้างต้น คือ ตั้งแต่ออกพรรษา ถึงกลางเดือน ๑๒ หากได้รับกฐินอีก ก็จักได้รับอานิสงส์ ๕ ข้อเหมือนกัน และขยายเวลาออกไปอีก ๓ เดือน ออกไปอีกจนถึงกลางเดือน ๔ คือขยายขอบเขตเวลาแสวงหาและทำจีวรออกไปได้อีก แทนที่จะหมดเขตเพียงกลางเดือน ซึ่งถือเป็น “จีวรกาล” คือ สมัยหรือคราวที่เป็นฤดูถวายจีวร; งวดหนึ่ง สำหรับภิกษุที่มีได้กรานกฐิน ตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๑๑ ถึงเพ็ญเดือน ๑๒

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๖.

^๔ อดิเรกจีวร คือ ผ้าที่ญาติโยมถวายภิกษุเพิ่มเข้ามา นอกจากผ้าที่อธิษฐานเป็นไตรจีวรตามวินัย ทรงอนุญาตให้เก็บอดิเรกจีวรไว้ได้ ๑๐ วัน อ้างใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๑/๓.

(คือเดือนเดียว) อีกงวดหนึ่ง สำหรับภิกษุที่ได้กรานกฐินแล้ว ตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๑๑ ไปจนหมด
ฤดูหนาว คือถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔ (รวม ๕ เดือน)^๕

๒.๒.๒ ทอดกฐิน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า จากอานิสงส์กฐินดังกล่าวนี้ ทำให้
อุบาสกอุบาสิกาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกรานกฐินของภิกษุได้ คือ แทนที่จะให้พระภิกษุทำ
จีวรกันเอง โยมก็รับหน้าที่อาสาทำ “ผ้ากฐิน” มาถวายให้สงฆ์ พระสงฆ์ก็ตัดขึ้นตอนการทำจีวร
ออกไป ถึงตอนนี้ก็เกิดเป็นความร่วมมือแรงร่วมใจระหว่างพุทธบริษัท ฝ่ายฆราวาสก็พร้อมใจกันนำผ้า
กฐินมาถวาย ฝ่ายพระภิกษุก็พร้อมใจมอบผ้าให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ดังที่กล่าวมาแล้ว และการที่
โยมนำผ้ากฐินมาถวายโดยไม่เจาะจงพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งนี้ เรียกว่า “ทอดกฐิน” ฉะนั้นจะเห็นว่า
“กฐินที่แท้ คือ ผ้าผืนเดียว” ส่วนที่เหลือนั้นเป็นองค์ประกอบที่เรียกว่า “บริวารกฐิน” ทั้งสิ้น^๖

๒.๓ ความหมายของกฐิน

ในพระไตรปิฎกมิได้ให้ความหมายของ “กฐิน” ไว้อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แต่
พอจะสรุปประมวลความตามที่กรมศาสนาได้อธิบายไว้ในหนังสือเพื่อให้ความรู้เรื่องกฐิน โดยมี
คำอธิบายว่า กฐิน มีความหมายเกี่ยวข้องกัน ๔ ประการ คือ (๑) เป็นชื่อของกรอบไม้ อันเป็น
แม่แบบสำหรับทำจีวร ซึ่งอาจเรียกว่า สะดิง ก็ได้ (๒) เป็นชื่อของผ้า ที่ถวายแก่สงฆ์เพื่อทำจีวร ตาม
แบบหรือกรอบไม้นั้น (๓) เป็นชื่อของบุญกิริยา ในการถวายผ้ากฐินเพื่อให้สงฆ์ทำเป็นจีวรหรือ (๔)
เป็นชื่อของสังฆกรรม คือกิจกรรมของสงฆ์ที่จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่
ประชุมสงฆ์ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งดังมีรายละเอียดต่อไปนี้^๗

๑. กฐินที่เป็นชื่อของกรอบไม้ คือกรอบไม้แม่แบบสำหรับทำจีวร ซึ่งอาจเรียกว่าสะดิงก็
ได้นั้น เนื่องจากในครั้งพุทธกาล การทำจีวรให้มีรูปลักษณะตามที่กำหนดกระทำได้โดยยาก จึงต้อง
ทำกรอบไม้สำเร็จรูปไว้เพื่อเป็นอุปกรณ์สำคัญในการทำเป็นผ้าห่ม หรือผ้าห่มซ้อน ที่เรียกว่าจีวร
เป็นชื่อรวมของผ้าผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ในภาษาไทยนิยมเรียกผ้านี้ว่า สบง ผ้าห่มว่า จีวร ผ้าห่มซ้อน

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา : http://www.84000.org/tipitaka/dic/v_seek.php?text=จีวรกาล [๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕].

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ปัญหาขัดแย้งในโลกแก้ได้ด้วยกฐิน, หน้า ๖-๘.

^๗ กรมศาสนา, “ความรู้เรื่องกฐิน”, พระอารามหลวง เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ : กรมศาสนา, ๒๕๕๑), หน้า
๔๑๕.

ว่า สังฆานุกูล การทำผ้าโดยอาศัยแม่แบบเช่นนี้คือทาบผ้าลงไปกับแม่แบบ แล้วตัดเย็บซ่อมทำให้เสร็จในวันนั้นด้วยความสามัคคีของสงฆ์ เป็นการร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจที่เกิดขึ้นและเมื่อทำเสร็จ หรือพ้นกำหนดกาลแล้ว แม่แบบหรือกฐินนั้น ก็รื้อเก็บไว้ใช้ในการทำผ้าเช่นนี้อีกในปีต่อ ๆ ไป การรื้อแบบไม้นี้เรียกว่า เคาะ คำว่า กฐินเคาะ หรือ เคาะกฐิน จึงหมายถึงการรื้อไม้แม่แบบเพื่อเก็บไว้ใช้ในการโอกาสหน้า

เช่นเดียวกับหนังสือเรื่องนำรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย กล่าวว่า “กฐิน”คือ ไม้สะดึง ไม้แก่ไม้สำหรับขึงผ้าเมื่อใช้ตัดเย็บผ้าจีวร เนื่องจากจีวรคือผ้านุ่มนวลของพระนั้นจะใช้ฝืนเคียวไม่ได้ ต้องตัดแบ่งออกเป็นชิ้นๆ ตามพระวินัยกำหนดไว้^{๑๒}

๒. กฐินที่เป็นชื่อของผ้า หมายถึง ผ้าที่ถวายให้เป็นกฐินภายในกำหนดกาล ๑ เดือน นับตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ผ้าที่จะถวายนั้นจะเป็นผ้าใหม่ หรือผ้าเทียมใหม่ เช่น ผ้าฟอกสะอาด หรือผ้าเก่า หรือผ้าบังสุกุล คือผ้าที่เขาทิ้งแล้ว และเป็นผ้าเปื้อนฝุ่น หรือผ้าตกตามร้านก็ได้ ผู้ถวายจะเป็นคฤหัสถ์ก็ได้ เป็นพระภิกษุหรือสามเณรก็ได้ ถวายแก่พระสงฆ์แล้ว ก็เป็นอันใช้ได้

เช่นเดียวกับพจนานุกรมฉบับของราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า กฐินเป็นชื่อของผ้า เรียกว่าผ้ากฐิน คือผ้าที่ทำด้วยไม้สะดึง เพราะต้องเอาไม้สะดึงมากะจีวรให้เสร็จพิธีก่อนรุ่ง และให้ความหมายว่า ผ้าที่ถวายพระซึ่งจำพรรษาแล้ว^{๑๓}

๓. กฐินที่เป็นชื่อของบุญกิริยา คือ การถวายผ้ากฐินเป็นทานแก่พระสงฆ์ผู้จำพรรษาอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งครบ ๓ เดือน เพื่อสงเคราะห์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ให้มีผ้านุ่มหรือผ้าห่มใหม่ จะได้ใช้ผลัดเปลี่ยนของเก่าที่จะขาดหรือชำรุด การทำบุญถวายผ้ากฐิน หรือที่เรียกว่า ทอดกฐิน คือการทอดหรือวางผ้าลงไปแล้วกล่าวคำถวายในท่ามกลางสงฆ์ เรียกได้ว่า เป็นกาลทาน คือการถวายทานที่ทำให้เฉพาะกาล ๑ เดือน ดังกล่าวในกฐินที่เป็นชื่อของผ้า ถ้ายถวายก่อนหน้านั้น หรือหลังจากนั้นไม่เป็นกฐิน ท่านจึงถือว่าโอกาสทำได้ยาก

๔. กฐินที่เป็นชื่อของสังฆกรรม คือ กิจกรรมของสงฆ์ที่จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ในการมอบผ้ากฐิน ให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อทำจีวรสำเร็จแล้ว

^{๑๒} สมทรง ปุณฺณฤทธิ, เรื่องนำรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุษยา, ๒๕๒๕), หน้า ๔๑-๔๔.

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๔๖-๒๔๗.

ด้วยความร่วมมือของภิกษุทั้งหลาย ก็จะได้เป็นโอกาสให้ได้ช่วยกันทำจีวรของภิกษุรูปอื่นขยายเวลาทำจีวรได้อีก ๔ เดือน ทั้งนี้เพราะในสมัยพุทธกาล การหาผ้าทำจีวรทำได้โดยยาก ไม่ทรงอนุญาตให้เก็บสะสมผ้าไว้เกิน ๑๐ วัน แต่เมื่อได้ช่วยกันทำสังฆกรรมเรื่องกฐินแล้ว อนุญาตให้แสวงหาผ้าและเก็บผ้าไว้ทำเป็นจีวรได้จนตลอดฤดูหนาวคือจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔

นอกจากนี้หนังสือเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย ยังกล่าวว่า “กฐิน” ในอีกความหมายหนึ่ง แปลว่า สุก หมายความว่าผู้ที่รับกฐินได้ต้องบ่มตัวให้สุกเสียก่อน เมื่อถึงเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์อยู่จำพรรษา คือเดือน ๘ แรม ๑ ค่ำ พระภิกษุทั้งหลายจะต้องลงไปประชุมพร้อมเพรียงกันในพระอุโบสถ ไหว้พระสวดมนต์ แล้วทำพิธีอธิษฐานพรรษาว่า “ข้าพเจ้าเข้าจำพรรษาดตลอดไตรมาส ๓ เดือน ในอาวาสหรือกุฏิหลังนี้”

ตามคำอธิษฐานพรรษานี้ หมายความว่าต้องตั้งใจไว้อย่างแน่วแน่ว่าจะไม่หนีไปค้างคืนวัดอื่นเลยตลอด ๓ เดือน และจะต้องนอนค้าง คือเฉพาะกุฏิของตัวเองเท่านั้นตลอด ๓ เดือน จะไปค้างคืนที่อื่นไม่ได้เป็นอันขาด ถ้าไปก็ต้องขาดพรรษา และต้องอาบัติทุกกฏ เว้นไว้แต่มีกิจจำเป็นตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้^{๑๔} เรียกว่า สัตตทาหะ คือให้ไปกลับได้ภายใน ๗ วัน ถ้าพระภิกษุรูปใด ไปด้วยเหตุที่ควรไปดังกล่าวมานั้นเกิน ๗ วัน ไปก็ดี หรือไปโดยไม่มีเหตุที่ดี พระภิกษุรูปนั้นขาดพรรษา ไม่ได้านิสงส์พรรษาและไม่ได้านิสงส์กฐิน ทั้งยังห้ามนับพรรษานั้นอีกด้วย

เพราะฉะนั้นคำว่า กฐิน จึงได้แปลว่า สุก เพราะผู้ที่เข้าจำพรรษาดตลอดไตรมาส เท่านั้น จึงจะรับกฐินได้ ถ้าพรรษขาดก็รับไม่ได้ ผู้ที่เข้าจำพรรษา ชื่อว่าได้บ่มตัวให้สุกด้วยปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ตามสมควร แก่สติปัญญา และวาสนาบารมีของตนๆ เมื่อบ่มตัวให้สุกโดยทำนองนี้แล้ว จึงจะสมควรจะรับกฐิน^{๑๕}

^{๑๔} เหตุจำเป็นนั้นคือ(๑) สหธรรมิก หรือ มารดาบิดาเจ็บไข้ ไปเพื่อรักษาพยาบาล(๒) สหธรรมิก กระสันจะสึก ไปเพื่อระงับ(๓) มีกิจสงฆ์เกิดขึ้น เช่น วิหารชำรุดลงในเวลานั้น ไปเพื่อหาเครื่องสัมภาระมาปฏิสังขรณ์ซ่อมแซม (๔) ไปเพื่อบำรุงศรัทธา ทายกที่ต้องการจะบำเพ็ญบุญกุศล นิมนต์มา แม้ธุระอื่น

^{๑๕} สมทรง ปุณฺณฤทธิ, เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, ๒๕๒๕), หน้า ๖๐-๖๔.

๒.๔ ขั้นตอนในการ “กรานกฐิน” (พิธีฝ่ายพระสงฆ์)^{๑๖}

กระบวนการขั้นตอนในการกรานกฐินในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีดังนี้ คือ

๑) เมื่อสงฆ์ได้ยินยอม “อปโลกน์” ให้ผ้ากฐินแก่บุคคล คือ ภิกษุรูปหนึ่งผู้เหมาะสมแล้ว จะมีการสวดญัตติทุติยกรรมวาจาให้ผ้ากฐิน^{๑๗}

๒) ต่อจากนั้น จึงเป็นขั้น “บุพพกรณ์” คือ ชุระอันจะพึงทำเบื้องต้นแห่งการกรานกฐิน ภิกษุ ผู้ได้รับผ้ากฐินจะทำบุพพกรณ์ ๗ อย่าง คือ (๑) ชักผ้า (๒) กะผ้า (๓) ตัดผ้า (๔) เนาหรือด้นผ้า (๕) เย็บเป็นจีวร (๖) ย้อม (๗) ทำกัปปะคือพินทุผ้า ทุกอย่างนี้ ต้องให้ทำเสร็จในวันนั้น แต่ในปัจจุบัน ใช้ผ้าสำเร็จรูป จึงไม่ต้องทำการชัก กะ ตัด เนา เย็บ ย้อม เพียงแต่ทำกัปปะคือพินทุเท่านั้น ภิกษุผู้ได้รับผ้ากฐินต้องถอน ไตรจีวรสำหรับเดิม อธิษฐานไตรจีวรสำหรับใหม่แล้วกล่าวคำกรานกฐิน ถ้ากรานด้วยสังฆาฏิ ก็กล่าวว่า “อิมาย สังฆาฏิ กฐินิ อุตถรามิ” แปลว่าข้าพเจ้ากรานกฐินด้วยผ้าสังฆาฏินี้ ภิกษุผู้กรานกฐินแล้วพึงห่มอุตตราสงค์เจดียงป่าข้างหนึ่ง เข้าไปหาสงฆ์แล้วกล่าวคำนิมนต์ให้สงฆ์อนุโมทนา กฐินว่า “อตุถิ ฆนเต สัมมุตถ กฐินิ, ฆมมิโก กฐินตุถาโร อนุโมทาถ” แปลว่าท่านเจ้าชากฐินของสงฆ์กรานแล้ว การกรานกฐินชอบธรรม ขอท่านทั้งหลายอนุโมทนาเถิด

๓) ขั้นตอนสุดท้าย คือ สงฆ์กล่าวคำ “อนุโมทนา กฐิน” โดยภิกษุผู้แก่พรรษาว่ากล่าวก่อนว่า “อตุถิ อวูโส สัมมุตถ กฐินิ, ฆมมิโก กฐินตุถาโร อนุโมทาถ ” แปลว่า ผู้มีอายุ กฐินของสงฆ์กรานแล้ว การกรานกฐินชอบธรรม เราทั้งหลายขออนุโมทนาและภิกษุผู้มีพรรษาอ่อนกว่า ก็กล่าวคำอนุโมทนาเช่นเดียวกันเปลี่ยนแต่คำว่า “อวูโส” เป็น “ฆนเต” เท่านั้น

๒.๕ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการทอดกฐิน (พิธีฝ่ายฆราวาส)

๒.๕.๑ กำหนดด้วยกาล

ประเพณีการทอดกฐินจัดว่า เป็นกาลทานซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ อันเกี่ยวเนื่องด้วยระยะเวลา อีกทั้งยังจัดเป็นสังฆทานพิเศษประการหนึ่งที่มีพุทธทานุญาตให้ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นคฤหัสถ์ก็ตาม เป็นสทรรมิกด้วยกันก็ตามถวายแล้วแก่สงฆ์^{๑๘}

^{๑๖} วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๐๖/๑๕๕.

^{๑๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๖-๓๐๗/๑๔๗-๑๔๘.

^{๑๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓-๗๔.

ดังนั้นการทอดกฐินถือว่าเป็นสังฆทานที่ผู้ทอดจะต้องคำนึงถึงกำหนดด้วยกาลคือระยะเวลา การทอดกฐินนั้นมีเขตกำหนดในการทอดซึ่งมีกำหนดไว้ในบาลีให้ทอดได้ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑^{๑๕}

กฐินของบรรดาพุทธศาสนิกชน ที่มีศรัทธาในการทำบุญถวายผ้ากฐิน ณ วัดวาอารามต่างๆ และสิ้นสุดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ซึ่งถือว่าเป็นวันหมดเขตฤดูกาลทอดกฐิน ถ้าหากใครจะทอดก่อนหรือหลังจากระยะเวลาที่กำหนดไว้ไม่ได้ เพราะถ้าหากทอดเลยจากกำหนดนี้ไปไม่เรียกว่า กฐิน ดังนั้นการทอดกฐินท่านมุ่งเอาตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ก็คืออยู่ในช่วงกลางเดือนตุลาคม ถึงกลางเดือนพฤศจิกายนเท่านั้น จะทอดก่อนหรือหลังจากนี้ไม่ได้ อีกทั้งยังไม่ถือว่าเป็นกฐิน

อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นอยู่ว่า ถ้าหากผู้จะทอดกฐินมีกิจจำเป็นที่จะต้องร่วมเดินทางไปพร้อมกับกองทัพ หรือเกิดเจ็บป่วยจนไม่สามารถมั่นใจในความเป็นอยู่ของตนเองและห่วงใยว่า จะไม่สามารถมีชีวิตอยู่จนกระทั่งถึงทอดกฐินได้ตามกำหนด จึงขอทอดกฐินก่อนกำหนดเวลาปกติ ก็ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุรับไว้ก่อนได้ แต่ต้องรับก่อนวันปวารณาออกพรรษาไม่เกิน ๑๐ วัน คือตั้งแต่วันขึ้น ๖ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ตามพุทธบัญญัติในสิกขาบทที่ ๘ แห่งปิตควรรค นิสสัคคีย์ปาจิตติยว่า

เมื่อยังเหลืออีก ๑๐ วันจึงจะถึงวันเพ็ญเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันครบไตรมาส อัจเจกจิวรเกิดขึ้นเกิดขึ้นแก่ภิกษุภิกษุรู้ว่าอยู่ว่าเป็นอัจเจกจิวร พึงรับไว้ครั้งรับไว้แล้วควรเก็บไว้ได้ชั่วสมัยที่เป็นจิวรกาล ถ้าเก็บไว้เกินกำหนดนั้นต้องอาบัตินิสสัคคีย์ปาจิตติย^{๑๖}

มีคำอธิบายเพิ่มเติมในส่วนแห่งสิกขาบททวิงศ์ กล่าวว่า

- ๑) คำว่า “เมื่อยังเหลืออีก ๑๐ วัน” คือ อีก ๑๐ วันจะถึงวันปวารณา
- ๒) คำว่า “วันเพ็ญเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันครบไตรมาส” ท่านกล่าวหมายเอาวัน ปวารณา เดือน ๑๑
- ๓) ที่ชื่อ “อัจเจกจิวร” อธิบายว่า ผู้ประสงค์จะไปในกองทัพ ประสงค์จะไปพักแรมต่างถิ่น เจ็บไข้ สตรีมีครรภ์ ผู้ไม่มีศรัทธาได้เกิดศรัทธาขึ้นหรือผู้ไม่เลื่อมใสได้เกิดความเลื่อมใสขึ้น ถ้า

^{๑๕} กรมศิลปากร, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๑), หน้า ๑๕.

^{๑๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๘/๑๖๘.

เขาส่งทูตไปถึงภิกษุว่า นิมนต์พระคุณเจ้าทั้งหลายมาเถิด ข้าพเจ้าจะถวายผ้าจำนำพรรษา ผ้าเช่นนี้ชื่อว่า อัจเจกจีวร

๔) คำว่า “รู้ยู่ว่าเป็นอัจเจกจีวรพึงรับไว้ ครั้นรับไว้แล้วควรเก็บไว้ได้ชั่วสมัยที่เป็นจีวรกาล” คือ ภิกษุพึงทำเครื่องหมายว่า “นี่คืออัจเจกจีวร” แล้วเก็บไว้

๕) ที่ชื่อว่า “สมัยที่เป็นจีวรกาล” คือเมื่อยังไม่ได้กรานกฐินมีเวลาทำบุญ ๑ เดือนเมื่อกรานกฐินแล้ว ขยายเวลาออกไปอีกรวมเป็น ๕ เดือน

๖) คำว่า “ถ้าเก็บไว้เกินกำหนดนั้น” คือ เมื่อไม่กรานกฐิน ให้เกินวันสุดท้ายบุญต้องอาบัตินิสสัยปาจิตตีย์ เมื่อได้กรานกฐินแล้วเก็บไว้โดยวันกฐินเคาะ เป็นนิสสัย คือ เป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล^{๒๑}

๒.๕.๒ ข้อกำหนดเกี่ยวกับจำนวนภิกษุสงฆ์

ตามพุทธานุญาตนั้น การถวายผ้ากฐินถือว่าเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งผู้ถวายจะต้องถวายแก่พระภิกษุตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไปและลักษณะการทอดนั้นจะต้องนำผ้ากฐินสำหรับถวายวางไว้ต่อหน้าสงฆ์ โดยผู้ถวายต้องไม่เจาะจงถวายแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพราะว่าพระสงฆ์จะคัดเลือกหรือมอบหมายกันเอาไว้ล่วงหน้าแล้วว่า จะให้รูปใดเป็นผู้รับ ซึ่งจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะสงฆ์โดยลงมติเป็นเอกฉันท์ และภิกษุผู้ที่คณะสงฆ์คัดเลือกแล้วนั้น จะต้องมีลักษณะดังนี้คือ

- ๑) เป็นพระเถระผู้ใหญ่ในสงฆ์
- ๒) เป็นผู้ที่มีจีวรเก่ากว่ารูปอื่น
- ๓) เป็นผู้ฉลาดสามารถที่จะทำการกรานกฐินให้ถูกต้องได้

ฉะนั้นการทอดในแต่ละครั้งจะต้องมีพระสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป ซึ่งจะต้องจัดเป็นภิกษุผู้รับกฐินรูปหนึ่ง ส่วนที่เหลืออีก ๔ รูป ต้องเข้าร่วมเป็นสงฆ์มากกว่า ๕ รูปขึ้นไป จะมีภิกษุน้อยกว่า ๕ รูปไม่ได้ เพราะจะถือว่า ไม่ครบองค์สงฆ์ที่จะทำสังฆกรรม

๒.๕.๓ คุณสมบัติของภิกษุผู้รับกฐิน

ภิกษุผู้มียุทธสมบัติในการรับกฐินได้นั้น จะต้องอยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน ในอาวาสแห่งใดแห่งหนึ่งเสียก่อน จึงจะมีสิทธิ์ในการรับกฐิน และในเวลาที่อยู่จำพรรษาในอาวาสนั้น จะต้อง

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๖-๖๕๑/๑๖๗-๑๗๒.

ประพาศปฏิบัติตามพุทธบัญญัติอย่างเคร่งครัด คือ ต้องอยู่จำพรรษาในอาวาสนั้น ครบตามกำหนด คือ ๓ เดือน โดยที่พรรษาไม่ขาด ซึ่งการจำพรรษานั้น ในคัมภีร์มหาเวรรคอธิบายว่า ครั้งนั้นเมื่อภิกษุทั้งหลายได้ปรึกษากันดังนี้ว่า พวกเราจะพึงเข้ารับพรรษาเมื่อไรหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เข้าจำพรรษา ในฤดูฝน^{๒๒}

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้ปรึกษากันดังนี้ว่า วันเข้าพรรษามีเท่าไรหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า

ภิกษุทั้งหลาย วันเข้าพรรษานี้มี ๒ วันคือ วันเข้าพรรษาต้น ๑ วันวันเข้าพรรษาหลัง ๑ วัน เมื่อพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์อาสาฬหะ ล่วงไปแล้ววันหนึ่ง พึงเข้าจำพรรษาต้น เมื่อพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์อาสาฬหะ ล่วงไปแล้ว เดือนหนึ่ง พึงเข้าจำพรรษาหลัง ภิกษุทั้งหลาย วันเข้าพรรษามี ๒ วันเหล่านี้แล^{๒๓}

ข้อความตามพุทธมติเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้ภิกษุเข้าจำพรรษาในฤดูฝน ตลอด ๓ เดือน ตามอาวาสต่างๆ กล่าวคือ วันเข้าพรรษาต้น คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ วันเข้าพรรษาหลังคือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ อย่างไรก็ตามพระภิกษุผู้จำพรรษาต้นเท่านั้น จึงจะได้รับอานิสงส์กฐิน สำหรับภิกษุผู้จำพรรษาต้นไม่ครบ ๕ รูป ก็สามารถนิมนต์ภิกษุผู้อยู่จำพรรษา หลังจัดเป็นคณปุระของภิกษุผู้จำพรรษาต้นได้ แต่พวกเขาไม่ได้ อานิสงส์^{๒๔} ตามความข้อนี้ก็หมายถึงว่า ถ้าจำพรรษาต้นไม่ครบ ๕ รูปก็สามารถนิมนต์จะไม่ได้รับอานิสงส์กฐินเหมือนกับภิกษุผู้จำพรรษาต้น

๒.๕.๔ คุณสมบัติของภิกษุผู้ครองกฐินตามข้อบัญญัติในพระวินัย

๑) ภิกษุผู้รับกฐินจะต้องรู้บุพพกรณ์

บุพพกรณ์ คือ รู้วิธีที่จะทำในเบื้องต้น โดยเฉพาะกิจที่จะทำก่อนการกรานกฐิน นั้น ซึ่งในคัมภีร์บริวาร อธิบายเอาไว้ ๗ ประการ คือ (๑) รู้การซักผ้า (๒) รู้การกะผ้า (๓) รู้การตัดผ้า (๔) รู้การผูกผ้า (๕) รู้การเย็บผ้า (๖) รู้การข้อมผ้า (๗) รู้การทำกัปปะพินทุผ้า^{๒๕}

^{๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๔/๒๕๒.

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๔/๒๕๓.

^{๒๔} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (จวน อุฏฐายี), ตติยสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยมหาเวรรควรรณา ตอน ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑๐.

^{๒๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๐๘/๕๖๘.

๒) ภิกษุผู้รับกฐินจะต้องรู้การถอนผ้า

คือ รู้จักวิธีถอนผ้าที่อธิษฐานไว้ เช่น อธิษฐานสบง หมายถึง ตั้งใจกำหนดไว้เป็น สบงครอง ภายหลังไม่ยอมให้เป็นสบงครอง ก็ถอนสบงคืน เรียกว่า ปัจจุทธรณ์สบงเพราะฉะนั้น ผ้า ที่จะนำมาถอนนั้นจึงสงเคราะห์ด้วยผ้า ๓ อย่าง คือ ผ้าสังฆาฏิ ผ้าอุตตราสงค์ และผ้าอังตราวาสก^{๒๖} วิธีการถอนผ้าเหล่านั้นต้องกล่าวคำถอนดังนี้

อิมํ สงฆาฏิ ปัจจุทธรามิ	แปลว่า ข้าพเจ้าขอยกเลิกผ้าสังฆาฏิผืนนี้
อิมํ อุตตราสงค์ ปัจจุทธรามิ	แปลว่า ข้าพเจ้าขอยกเลิกผ้าห่มผืนนี้
อิมํ อนตราวาสกํ ปัจจุทธรามิ	แปลว่า ข้าพเจ้าขอยกเลิกผ้าถุงผืนนี้ ^{๒๗}

วิธีถอนผ้าทำนองนี้จะต้องทำอยู่ในหัตถบาทของคณะสงฆ์ หมายถึง อยู่ใกล้ระยะ ๒ ศอก หรือประมาณ ๑ ศอก

๓) ภิกษุผู้รับกฐินจะต้องรู้จักวิธีอธิษฐานผ้า

อิมํ สงฆาฏิ อธิฐฐามิ	แปลว่า ข้าพเจ้าขออธิษฐานผ้าผืนนี้เป็นผ้าสังฆาฏิ
อิมํ อุตตราสงค์ อธิฐฐามิ	แปลว่า ข้าพเจ้าขออธิษฐานผ้าผืนนี้เป็นผ้าห่ม
อิมํ อนตราวาสกํ อธิฐฐามิ	แปลว่า ข้าพเจ้าขออธิษฐานผ้าผืนนี้เป็นผ้าถุง ^{๒๘}

คำอธิษฐานผ้าก็มีความหมายเช่นเดียวกันกับการถอนผ้า คือ จะต้องกระทำอยู่ในหัตถบาท

๔) ภิกษุผู้รับกฐินจะต้องรู้จักวิธีการกรานกฐิน

ภิกษุผู้กรานกฐินจะต้องเอาผ้าสำหรับเย็บเป็นจีวรเข้าชิงกับไม้สะดึง ครั้นเย็บเสร็จแล้วพึงบอกแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ร่วมใจกันมอบถวายผ้าไว้ในนามของสงฆ์ เพื่ออนุโมทนาภิกษุผู้เย็บจีวรแบบนี้เรียกว่า ผู้กราน ในขณะที่เดียวกัน สงฆ์ก็พึงกรานกฐินอย่างนี้คือ ให้ภิกษุผู้ฉลาดมีความสามารถ ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติพุทฺติยกรรมวาจา^{๒๙} วิธีการกรานกฐินสามารถแยกแยะได้ดังนี้

^{๒๖} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๐๘/๕๓๘.

^{๒๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, อุปสมบทวิธีและบูรพกิจสำหรับภิกษุใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๕๔.

^{๒๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๔๔.

^{๒๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๖.

ก) **วิธีการ** ในคัมภีร์ปริวาร พระวินัยปิฎก อธิบายถึงวิธีการกรานกฐินว่า ภิกษุผู้กรานกฐินนั้น พึงซักผ้าขยำให้สะอาดแล้ว กะ ตัด เย็บ ย้อม ทำพินทุกัปปะ แล้วกรานกฐินให้เสร็จวันนั้นวันเดียว ถ้าปรารถนาจะกรานกฐินด้วยผ้าสังฆาฏิ จึงถอนผ้าสังฆาฏิผืนเก่าเสียก่อน แล้วอธิษฐานผ้าสังฆาฏิผืนใหม่กล่าวคำว่า “อิมาย สงฆาฎิยา กฐินํ อุตฺตรามิ” แปลว่า ข้าพเจ้ากรานกฐินผ้ากรานกฐินด้วยผ้าสังฆาฏิผืนนี้ ถ้าปรารถนาจะกรานกฐินด้วยผ้าอุตราสงค์ พึงถอนผ้าอุตราสงค์ผืนเก่า แล้วอธิษฐานผ้าผืนใหม่ด้วยการกล่าวว่ “อิมินา อุตราสฺงเคน อุตฺตรามิ” แปลว่า ข้าพเจ้ากรานกฐินด้วยผ้าอุตราสงค์ผืนนี้ ถ้าปรารถนาจะกรานด้วยผ้าอันตราวาสก จึงพึงถอนผืนเก่าแล้วอธิษฐานผืนใหม่ แล้วเปล่งวาจาว่า “อิมินา อนฺตราวาสเคน กฐินํ อุตฺตรามิ” แปลว่า ข้าพเจ้ากรานกฐินด้วยผ้าอันตราวาสกผืนนี้

ภิกษุผู้กรานกฐินนั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ประคองอัญชลีแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “อตุตฺตํ ฆนฺเต สงฺฆสฺส กฐินํ, ฐมฺมิโก กฐินฺตฺถาโร อนฺุโมทาถ” แปลว่า ท่านเจ้าข้า กฐินของสงฆ์กรานแล้ว การกรานกฐินเป็นธรรม ท่านทั้งหลายจงอนุโมทนา

ในคัมภีร์ปริวารอธิบายต่อไปอีกว่า ให้ภิกษุผู้กรานกฐินเข้าไปหาคณะสงฆ์ แต่เข้าไปหารูปเดียวและกล่าวเหมือนกัน ต่างแต่ว่าภิกษุรูปเดียวว่า “อนุโมทามิ” แทน “อนุโมทาถ” ตามเงื่อนไขของภาษา ส่วนคำอนุโมทนาจึงเช่นเดียวกัน ต่างกันเฉพาะภิกษุรูปเดียวว่า “อนุโมทามิ” แทน “อนุโมทาถ”^{๓๐}

ข) **ผู้กรานกฐิน** คัมภีร์ปริวาร พระวินัยปิฎก ตอบว่า สงฆ์มิใช่ผู้กรานกฐิน คณะก็มีใช่แล้ว แต่บุคคลผู้กรานกฐินที่ได้ชื่อว่า สงฆ์ไม่ได้กรานแล้วคณะไม่ได้กรานกฐิน แต่บุคคลกรานกฐินเพราะฉะนั้นบุคคลที่ควรกรานกฐินในที่นี้มี ๒ กลุ่ม คือ ภิกษุผู้กรานหนึ่ง และภิกษุอนุโมทนากรฐินเป็นการกราน^{๓๑} ในบุคคล ๒ กลุ่มนี้ ก็สามารถพิจารณาต่อไปอีกว่ากลุ่มไหนกรานกฐินไม่ขึ้น กลุ่มไหนกรานกฐินขึ้น^{๓๒} ดังนี้

ภิกษุ ๓ พวกที่กรานกฐินไม่ขึ้น ได้แก่

- ๑) ภิกษุผู้อยู่นอกสีมาอนุโมทนา
- ๒) เมื่ออนุโมทนากลับไม่เปล่งวาจา
- ๓) เมื่อเปล่งวาจาก็ไม่ให้ผู้อื่นรู้

^{๓๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๑๓/๕๘๓.

^{๓๑} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๑๔/๕๘๔.

^{๓๒} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๑๐/๕๘๐.

ภิกษุ ๓ พวกที่กรานกฐินขึ้น ได้แก่

- ๑) ภิกษุผู้อยู่ในสีมาอนุโมทนา
- ๒) เมื่ออนุโมทนาจึงเปล่งวาจา
- ๓) เมื่อเปล่งวาจาก็ให้ผู้อื่นรู้

การกรานกฐิน ๓ อย่างที่ไม่ขึ้น ได้แก่

- ๑) ผ้าวิบัติโดยวัตถุ
- ๒) วิบัติโดยกาล
- ๓) วิบัติเพราะการกระทำ

การกรานกฐินขึ้น ๓ อย่าง ได้แก่

- ๑) ผ้าถึงพร้อมด้วยวัตถุ
- ๒) ผ้าถึงพร้อมด้วยกาล
- ๓) ผ้าถึงพร้อมด้วยการกระทำ

คำว่า บุคคลในบริบทนี้ หมายถึง ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่สงฆ์เห็นสมควรให้
 กรานกฐิน โดยกล่าวว่า ภิกษุใดมีจีวรเก่า ควรให้แก่ภิกษุนั้น ถ้าภิกษุมีจีวรเก่าหลายรูป พึงให้แก่ภิกษุ
 นั้น ถ้าผู้เฒ่าไม่สามารถ ภิกษุอ่อนกว่าสามารถ พึงให้แก่เขา แต่สงฆ์ควรทำความสงเคราะห์แก่พระ
 มหาเถระ เพราะนั่นสงฆ์พึงเรียนท่านว่า ขอท่านจงรับเถิด พวกกระผมช่วยทำถวายในไตรจีวรผืนใด
 คร่ำคร่า ควรให้ประโยชน์แก่ผืนนั้น ตามปกติพระมหาเถระครองจีวรสองชั้น พึงให้เพียงพอสองชั้น
 ที่เดียว เพื่อจะได้เหมาะสม ถึงแม้ท่านพูดอยู่ว่า เมื่อไม่ได้ เราก็จะครองชั้นเดียว ก็ควรให้สองชั้น แต่
 ถ้าภิกษุรูปใดผู้มีปกติโลกไม่ควรให้แก่ภิกษุนั้น ส่วนท่านผู้รับนั้นเล่า ก็ไม่ควรรับด้วยคิดว่า เรา
 กรานกฐินแล้ว ภายหลังจะเลาะออกทำจีวรสองชั้น^{๓๓}

ค) กฐินควรกราน ลักษณะผ้ากฐินที่จะต้องกรานนั้น คัมภีร์พระวินัยปิฎก
 ปรีวารและมหาวรรคกล่าวถึงวิธีการกรานกฐินที่ถูกต้อง และกฐินถือว่าเป็นอันกรานด้วยอาการ ๑๗
 อย่าง ดังนี้^{๓๔}

^{๓๓} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (จวน อุฏฐายี), ตติยสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย มหาวรรค
 วรรณา ตอน ๒, หน้า ๓๑๒-๓๑๓.

^{๓๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๔๕.

๑) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าไหม
๒) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าทียมใหม่
๓) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าเก่า
๔) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าบังสุกุล
๕) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าที่ตกตามร้าน
๖) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าไม่ได้ทำนิมิตได้มา
๗) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าที่ไม่ได้พูดเลียบเคียงได้มา
๘) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าที่ไม่ได้ยืมเขามา
๙) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าที่ไม่ได้เก็บค้างคืน
๑๐) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าที่ไม่เป็นนิสัคคิย
๑๑) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยผ้าที่ทำพินทุ
๑๒) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยสังฆาฏี
๑๓) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยอุตตราสงค
๑๔) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยอันตราวาสก
๑๕) กฐินเป็นอันกราน	ด้วยจีวรมีชั้น ๕ หรือเกิน ๕ ที่ตัดดีแล้ว ทำให้มีมณฑลเสร็จในวันนั้น
๑๖) กฐินเป็นอันกราน	เพราะมีบุคคลกราน
๑๗) กฐินเป็นอันกราน	โดยชอบถ้าภิกษุผู้อยู่ในสีมาอนุโมทนา กฐินนั้น

กฐินเป็นอันกราน แม้ด้วยอาการอย่างนี้ กฐินเป็นอันกรานด้วยอาการ ๑๗ อย่างที่กล่าวมานี้

ง) กฐินไม่ควรกราน ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกบรหารและมหาวรรคอ้างถึงลักษณะของกฐินที่กรานไม่ถูกต้อง และกฐินถือว่าเป็นอันกรานด้วยอาการ ๒๖ อย่าง ดังนี้^{๓๕}

๑) กฐินไม่เป็นอันกราน	ด้วยอาการเพียงมีรอยขีด
๒) กฐินไม่เป็นอันกราน	ด้วยอาการเพียงชักผ้า
๓) กฐินไม่เป็นอันกราน	ด้วยอาการเพียงกะผ้า
๔) กฐินไม่เป็นอันกราน	ด้วยอาการเพียงตัดผ้า
๕) กฐินไม่เป็นอันกราน	ด้วยอาการเพียงเนาผ้า

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๘/๑๔๗.

- ๖) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยอาการเพียงเช็บผ้า
- ๗) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยอาการเพียงทำลูกกลม
- ๘) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยอาการเพียงทำรังคุม
- ๙) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยอาการเพียงคิดผ้าอนุวาด
- ๑๐) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยอาการเพียงมีรอยขีด
- ๑๑) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยอาการเพียงคิดผ้าอนุวาดด้านหน้า
- ๑๒) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยอาการเพียงคามผ้า
- ๑๓) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยอาการเพียงย้อมผ้าเป็นสีหม่น
- ๑๔) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยผ้าที่ทำนमितได้มา
- ๑๕) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยผ้าที่พุดเลียบเคียงได้มา
- ๑๖) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยผ้าที่ย้อมเขามา
- ๑๗) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยผ้าที่เก็บไว้ค้างคืน
- ๑๘) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยผ้าที่เป็นนิสสัคคีย์
- ๑๙) กฐินไม่เป็นอันกราน ด้วยผ้าที่ไม่ทำพินทุ
- ๒๐) กฐินไม่เป็นอันกราน เว้นจากสังฆาฏี
- ๒๑) กฐินไม่เป็นอันกราน เว้นจากอุตตราสงค์
- ๒๒) กฐินไม่เป็นอันกราน เว้นจากอันตราวาสก
- ๒๓) กฐินไม่เป็นอันกราน เว้นจากจีวรมีชั้นเกิน ๕ เกิน ๕ ซึ่งตัดดีแล้วทำให้มีฉณทล เสร็จในวันนั้น
- ๒๔) กฐินไม่เป็นอันกราน เพราะเว้นจากบุคคลกราน
- ๒๕) กฐินไม่เป็นอันกราน โดยชอบถ้าภิกษุผู้อยู่นอกสีมาอนุโมทนา กฐินนั้น นี้คือลักษณะของกฐินไม่เป็นอันกราน ในข้อที่ว่าด้วยกฐินไม่ถือว่าได้กรานแล้ว

๒.๖ อานิสงส์ของกฐิน

การที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติกฐินโดยทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้วกรานกฐินได้ เป็นการอนุเคราะห์ให้ภิกษุทั้งหลายได้รับประโยชน์ หรืออานิสงส์ดังนี้

- ๑) ไม่ต้องรีบร้อนเดินทางจาริกไปในที่อื่นตามปกติ หลังจากออกพรรษาแล้ว หากไม่มีกิจกรรมอื่นๆ ในวัดที่ตนจำพรรษา ภิกษุทั้งหลายจะรีบเดินทางจาริกไปในที่ต่างๆ เพื่อแสวงหาจีวรใหม่บ้าง เพื่อไปเฝ้าพระพุทธองค์ หรือเยี่ยมพระอุปัชฌาย์อาจารย์บ้าง เพื่ออนุเคราะห์ญาติมิตร และ

ประชุมในท้องถิ่นอื่นๆ บ้างทำให้ได้รับความลำบาก ประสบปัญหาในการเดินทางเพราะยังอยู่ในช่วงฤดูฝน หนทางยังเต็มไปด้วยน้ำและโคลนตม แต่เมื่อภิกษุทั้งหลายมีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันเกี่ยวกับกฐินจะเป็นการยี่คระยะเวลาในการเดินทางออกไปอีก และเมื่อกรานกฐินแล้วอยู่ในช่วงสิ้นสุดฤดูฝน ทำให้เดินทางได้สะดวกสบายขึ้น

๒) ได้รับความสามัคคีเนื่องจากกิจกรรมเกี่ยวกับกฐินพระพุทธองค์ทรงกำชับให้ภิกษุทุกรูปร่วมมือกันทำจีวร จะถือตนว่าเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ หรือเป็นพระเถระผู้ใหญ่ไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็ทรงทำเป็นแบบอย่าง ทรงร่วมทำกิจกรรมกับพวกภิกษุในการเย็บผ้าทำจีวร สำหรับกรานกฐิน เช่น พระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ ทรงร่วมกับพวกภิกษุทำจีวรสำหรับกรานกฐินของพระสุชาติเถระผู้เป็นพระอัครสาวก ดังนั้น การที่ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เสมอกันไม่ถือตัวร่วมกันจัดทำและช่วยเหลือกันอยู่เช่นนี้จึงก่อให้เกิดความสามัคคี สนิทสนม คຸ້นเคยกัน นำความผาสุกมาสู่หมู่คณะ

๓) ได้รับความสะดวกในการแสวงหาจีวรก่อนที่จะมีการบัญญัติกฐิน พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๑ เดือนแล้ว แสวงหาผ้าสำหรับผลัดเปลี่ยนจีวรชุดเก่าได้ แต่ทรงกำหนดระยะเวลา ให้แสวงหาได้เพียง ๑ เดือน นับแต่วันออกพรรษาเป็นต้นไป ภิกษุบางรูปไม่สามารถแสวงหาผ้าให้เพียงพอสำหรับทำจีวรได้ จะต้องใช้ผ้าจีวรชุดเก่าต่อไปอีก ๑ ปี แต่หลังจากนั้นที่ทรงอนุญาตกฐินแล้ว ภิกษุผู้ได้กรานกฐินย่อมได้รับการผ่อนผันในการแสวงหาจีวรต่อไปอีก ๔ เดือน

๔) ได้รับความสะดวกในการใช้จีวรตามปกติภิกษุต้องรักษาไตรจีวร คือใช้ผ้า ๓ ผืน แต่หลังจากได้กรานกฐินแล้ว จะเก็บจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ แล้วใช้เพียง ๒ ผืนก็ได้^{๓๖}

จากความรู้เรื่องกฐินของกรมศาสนา สรุปรูปอานิสงส์ของกฐิน ออกเป็น ๒ ฝ่าย ดังนี้

๒.๖.๑ อานิสงส์หรือผลดีของฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับ

๑. รับนิมนต์ฉันไว้แล้วไปไหนไม่ต้องบอกลาภิกษุในวัดตามความในสิกขาบทที่ ๖ แห่งอเจลกวรรค ปาจิตตีย์^{๓๗}

๒. ไปไหนไม่ต้องนำไตรจีวรไปครบสำหรับ

๓. เก็บผ้าที่เกิดขึ้นเป็นพิเศษไว้ได้ตามปรารถนา

^{๓๖} พระกิตติญาณโสภณ, กฐินสะดวก, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๕๘/๔๓๗.

๔. จีวรอันเกิดในที่นั้นเป็นสิทธิของภิกษุเหล่านั้น

๕. ขยายเขตแห่งการทำจีวรหรือการเก็บจีวรไว้ได้จนถึงสิ้นฤดูหนาว (คือจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เป็นวันสุดท้าย)^{๓๘}

๒.๖.๒ อานิสงส์หรือผลดีของฝ่ายผู้ทอดและคณะ

๑. ชื่อว่าได้ถวายทานภายในกาลเวลาที่เรียกว่ากาลทานคือในปีหนึ่งถวายได้เพียง ในระยะเวลา ๑ เดือนเท่านั้นในข้อถวายทานตามกาลนี้มีพระพุทธภาษิตว่าผู้ให้ทานตามกาลนั้น เมื่อใดบุคคลผู้ที่มีความต้องการที่เกิดขึ้นตามกาล ความต้องการย่อมสำเร็จได้

๒. ชื่อว่าได้สงเคราะห์พระภิกษุสงฆ์ผู้จำพรรษาให้ได้ผลัดเปลี่ยนผ้านุ่งห่มใหม่แม้ผ้าจุกฐินนั้นจะตก แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็ชื่อว่าได้ถวายแก่สงฆ์เป็นส่วนรวมผู้ให้ผ้าจุกฐินชื่อว่าเป็นผู้ให้วิมุตต

๓. ชื่อว่าได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ส่งเสริมผู้ประพฤติปฏิบัติชอบให้เป็นหลักเป็นตัวอย่าง แห่งคุณงามความดีของประชาชนสืบไป

๔. จิตใจของผู้ทอดกฐินทั้ง ๓ กาล คือก่อนทอดกำลังทอดและทอดแล้วที่เลื่อมใสศรัทธาและ ปรรณาคินั้นจัดเป็นกุศลจิตคนที่จัดเป็นกุศลย่อมได้รับความสุขความเจริญ

๕. การทอดกฐินทำให้เกิดสามัคคีธรรมคือการร่วมมือกันทำคุณงามความดีและการถวายจุกฐินนั้นมีส่วนได้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามด้วยก็เป็นการร่วมสามัคคีเพื่อรักษาศาสนวัตถุ ศาสนสถานให้ยั่งยืนสถาพรสืบไป^{๓๙}

๒.๗ กฐินในสังคมไทย

ตามพระวินัยแล้ว ไม่ได้จำแนกการทอดกฐิน (การถวายผ้ากฐินแก่พระสงฆ์) ออกเป็นชนิดๆ ไว้แต่อย่างใด คงกล่าวแต่เพียงในส่วนการทำหรือรับผ้ามากรานกฐินของพระสงฆ์เท่านั้น แต่หากพิจารณาจากประเพณีการทอดกฐินที่นิยมปฏิบัติกันในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คงพอจำแนกชนิดของการทอดกฐินได้ ๒ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้ คือ^{๔๐}

^{๓๘}วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๖.

^{๓๙}กรรมศาสนา, “ความรู้เรื่องกฐิน”, พระอารามหลวง เล่ม ๑, หน้า ๔๒๕-๔๒๐.

^{๔๐}เสถียร โภคเศศ, การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวนาไทยสมัยก่อน, (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๑๖ – ๒๐.

๒.๗.๑ กฐินหลวง

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายมาประดิษฐานในประเทศไทย และประชาชนชาวไทยได้นับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การทอดกฐินก็ได้กลายเป็นประเพณีของบ้านเมืองมาโดยลำดับ และพระเจ้าแผ่นดินผู้ปกครองบ้านเมืองก็ได้ทรงรับเรื่องกฐินเป็นพระราชพิธีอย่างหนึ่ง การที่พระเจ้าแผ่นดินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเกี่ยวกับกฐินเป็นพระราชพิธีดังกล่าว เป็นเหตุให้เรียกกันว่า “กฐินหลวง”

ดังนั้น วัดใดก็ตามไม่ว่าวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายผ้าพระกฐินแล้ว ก็เรียกว่า กฐินหลวงทั้งสิ้นแต่สมัยต่อมา กฐินหลวงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะการของบ้านเมือง เช่น ประชาชนมีศรัทธา เจริญรอยตามพระราชศรัทธาของพระเจ้าแผ่นดินและได้รับพระกรุณาให้ถวายผ้าพระกฐินตามควรแก่ฐานะกฐินหลวงปัจจุบันจึงได้แบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ คือ^{๔๐}

๑) กฐินที่กำหนดเป็นพระราชพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐินด้วยพระองค์เอง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ หรือองคมนตรีเป็นผู้แทนพระองค์ไปถวายเป็นประจำ ณ วัดสำคัญๆ ปัจจุบันมี ๑๖ วัด เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น

๒) กฐินต้น หมายถึง กฐินที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดที่มีใช้วัดหลวงและมีได้เสด็จไปอย่างเป็นทางการหรืออย่างเป็นทางการเป็นพระราชพิธีแต่เป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์

๓) กฐินพระราชทาน เป็นกฐินที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานผ้าของหลวงแก่ผู้ที่กราบบังคมทูลขอพระราชทานไปถวายยังวัดหลวง ที่นอกเหนือไปจากวัดสำคัญ ๑๖ วัดที่กำหนดไว้ เหตุที่มีกฐินพระราชทาน ก็เพราะปัจจุบันวัดหลวงมีจำนวนมาก จึงเปิดโอกาสให้กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ตลอดจนคณะบุคคลต่างๆ ที่สมควรขอพระราชทานผ้าพระกฐินไปถวายได้ ซึ่งกฐินดังกล่าวส่วนใหญ่ก็คือกฐินที่หน่วยงานราชการต่างๆ นำไปถวายนั่นเอง ทั้งนี้ ผู้ที่จะรับพระราชทานผ้ากฐินไปถวาย ณ วัดหลวงวัดใดต้องคิดต่อไปยังกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ตามระเบียบเพื่อเป็นการจองไว้ก่อนด้วย

^{๔๐} วิจิตร สมบัติบริบูรณ์, กฐินทาน, (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗.

๒.๗.๒ กฐินราษฎร์

กฐินราษฎร์ หมายถึง กฐินที่ราษฎรหรือประชาชนผู้มีศรัทธานำผ้ากฐินของตนไปถวายตามวัดต่างๆ ยกเว้นวัดหลวง ๑๖ วัดที่กล่าวไว้แล้ว ซึ่งจะมีชื่อเรียกต่างๆ ตามลักษณะของการทอดคือ

๑) กฐินหรือมหากฐิน เป็นกฐินที่ราษฎรนำไปทอด ณ วัดใดวัดหนึ่งที่ตนศรัทธาเป็นการเฉพาะ ผ้าที่เป็นองค์กฐินจะเป็นผืนเดียวหรือหลายผืนก็ได้ จะเย็บแล้วหรือไม่ก็ได้ แต่ปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นผ้าสำเร็จรูปแล้ว และนิยมนถวายของอื่นๆ ที่เรียกว่า บริวารกฐิน ไปพร้อมกับองค์กฐินด้วย เช่น เครื่องอุปโภคบริโภคของพระภิกษุสงฆ์ อย่างหมอน โองน้ำ เต่า ไม้กวาด จอบ เสียบ อาหาร ยาต่างๆ เป็นต้น

๒) จุลกฐิน เป็นกฐินที่ต้องทำด้วยความรีบเร่ง เดิมเรียกแบบไทยๆ ว่า กฐินแล่น เจ้าภาพที่จะทอดกฐินเช่นนี้ได้ต้องมีพวกและกำลังมาก เพราะมีขั้นตอนพิธีการมากกว่าจะแล้วเสร็จคือต้องเริ่มตั้งแต่ปั่นฝ้ายเป็นด้าย ทอผ้าให้เป็นผืน ตัดผ้าและเย็บผ้าเป็นจีวร ย้อมสี และต้องทอดภายในวันนั้น และพระสงฆ์ก็ต้องกรานและอนุโมทนาในวันนั้นๆ ด้วย เรียกว่าเป็นกฐินที่ต้องทำทุกอย่างให้เสร็จภายในวันเดียว

๓) กฐินสามัคคี เป็นกฐินที่มีเจ้าภาพหลายคนร่วมกัน ไม่จำเป็นว่าใครบริจาคมากน้อยแต่มาตั้งเป็นคณะทำงานขึ้นมาดำเนินการและมีหนังสือบอกบุญไปยังผู้อื่น เมื่อได้ปัจจัยมาเท่าไรก็จัดผ้าอันเป็นองค์กฐิน รวมทั้งบริวารไปทอด ณ วัดใดวัดหนึ่งที่จงใจไว้ ซึ่งกฐินชนิดนี้เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เพราะนอกจากทำบุญกฐินแล้ว ยังนำปัจจัยที่เหลือไปช่วยทำนุบำรุงวัด เช่น ก่อสร้างศาสนสถาน บูรณะปฏิสังขรณ์โบสถ์ เจดีย์ เป็นต้น

๔) กฐินตกค้าง หรือ กฐินโจร กล่าวคือในท้องถิ่นที่มีวัดมากๆ อาจจะมีวัดตกค้าง ไม่มีใครไปทอด จึงมีผู้มีจิตศรัทธาเสาะหาวัดอย่างนี้ แล้วนำกฐินไปทอด ซึ่งมักจะเป็นวันใกล้สิ้นเทศกาลกฐินหรือวันสุดท้าย จึงเรียกว่า กฐินตกค้าง หรืออาจเรียกว่า กฐินโจร เพราะกิริยาอาการที่ไปทอดอย่างไม่รู้เนื้อรู้ตัวๆ ก็ไปทอด ไม่บอกกล่าวล่วงหน้าให้วัดรู้เพื่อเตรียมตัวคล้ายโจรบุกซึ่งกฐินแบบนี้ต่างกับกฐินอื่นคือ ไม่มีการจองล่วงหน้า และจะทอดเฉพาะวัดที่ยังไม่มีใครทอด จะทอดหลายวัดก็ได้ และสามารถเอาของไทยธรรมที่เหลือจากวัดที่ไม่ได้ทอด (กรณีไปหลายวัด) ไปจัดเป็นผ้าป่า เรียกว่า “ผ้าป่าแถมกฐิน” ก็ได้^{๔๒}

^{๔๒}เสถียร โกเศศ, การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวนาไทยสมัยก่อน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๒๔-๒๖.

๒.๘ เจตนารมณ์ที่แท้จริงของกฐิน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงถึงความหมายและเจตนารมณ์ของกฐินตามพุทธประสงค์ไว้น่าสนใจ กล่าวคือ รูปแบบเดิมเป็นพุทธบัญญัติ เป็นพระวินัยที่ต้องรักษา กฐินเป็นเป็นกิจเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ เป็นงานที่พระสงฆ์ต้องทำ หน้าที่ของพระสงฆ์นี้เป็นที่ที่สืบเนื่องมาจากการจำพรรษา เพราะการจำพรรษาเป็นกาจำในช่วงของฤดูฝน และฤดูฝนมี ๔ เดือน จำพรรษา ๓ เดือน เหลืออีกหนึ่งเดือน ฤดูฝนยังไม่หมดก็เป็นเวลาที่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุหาผ้าเพื่อมาทำไตรจีวร เพื่อเตรียมพร้อมที่จะออกเดินทาง ไปเผยแผ่ธรรมหรือทำงานต่อ และพระสงฆ์แต่ละรูปก็ต้องถือเป็นที่ต้องแสวงหาผ้าเพื่อมาทำจีวร

เพราะเหตุนี้พระพุทธรองค์ยังทรงบัญญัติเรื่องกฐินขึ้นมา คือเป็นเรื่องที่ต้องหาจีวร จึงยกเอาเรื่องของจีวรมาเป็นกิจกรรมส่วนรวม เดิมต่างคนต่างหาเพื่อตนเอง แต่กลับทรงให้ร่วมมือกันหาแล้วเอามารวมกัน แล้วตกลงยกให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งที่คณะทรงเห็นว่าเหมาะสม มีคุณสมบัติตามที่ทรงบัญญัติไว้ แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเป็นประชาธิปไตย

เรื่องกฐินนี้ก็มีสาระอยู่ที่การหาผ้ามาทำไตรจีวรเพื่อส่วนรวมแล้วขอมอนุญาตยกให้ภิกษุในคณะที่จำพรรษาร่วมกันเป็นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของหมู่คณะ ที่เรียกว่า “สังฆกรรม” เมื่อตกลงมอบภิกษุรูปหนึ่งรูปใดไปแล้ว ต้องนำผ้านั้นเข้าสู่ขั้นตอนการ กรานกฐิน ในขั้นตอนนี้ภิกษุในคณะต้องมีส่วนร่วมด้วยเพื่อให้ผ้านั้นเสร็จทันในวันนั้น เมื่อทำเสร็จก็ต้องนำผ้านั้นเข้าสู่ที่ประชุมอีกครั้งหนึ่งเพื่อมารายงานการทำผ้าว่าได้ทำถูกต้องตามขั้นตอน ที่ประชุมก็จะอนุโมทนา คือแสดงความเห็นชอบ เมื่อที่ประชุมเห็นชอบแล้ว กระบวนการ เป็นอันจบหน้าที่ของสงฆ์ที่เรียกว่า “กรานกฐิน”

พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมการ กรานกฐินพระพุทธรองค์ยังทรงอนุญาตให้สิทธิพิเศษเพิ่ม คือการขยายเวลาการหาจีวรออกไปอีก ๔ เดือน เพื่อชดเชยเวลาที่เข้าร่วมกิจกรรมช่วยทำผ้าจีวรถวายสงฆ์ เพราะแต่เดิม เมื่อถึงกลางเดือน ๑๒ ก็หมดเขตการหาผ้า เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมก็ได้รับสิทธิพิเศษนั้นไป

สรุปความแล้วกฐินเป็นเรื่องของพระสงฆ์ที่เป็นส่วนรวมเรียกว่า เป็นการพิสูจน์ความสามัคคีและการแสดงน้ำใจของกันและกัน

๒.๕ กลุ่ณที่ขยายผลสู่กิจกรรมของพุทธศาสนิกชน

ขั้นตอนของกลุ่ณ แบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ

๑. การไปหาฝ้ามาเพื่อมอบแก่ภิกษุรูปหนึ่งที่มีคุณสมบัติตามพุทธบัญญัติไปเพื่อทำจิวร
๒. การประชุมมอบฝ้ากลุ่ณให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งไป และพระทั้งหมดวัดต้องไปช่วยกันทำจิวรให้เสร็จเมื่อเสร็จแล้วก็ต้องกลับมาแจ้แก่สงฆ์เพื่ออนุโมทนา

เดิมกิจกรรม ๒ อย่างนี้เป็นหน้าที่ของพระภิกษุโดยตรงต้องทำหมด แต่พระพุทธรองศ์ก็ทรงเปิดโอกาสไว้ว่า ฝ้าที่หามอบนั้นจะเป็นฝ้าสำเร็จแล้ก็ได้ หมายความว่าจะเป็นฝ้าที่ญาติโยมถวายมาภายในวันนั้นแล้วเอามอบแก่ที่ประชุม ในจุดนี้พระพุทธรองศ์ทรงขยายกว้างออกคือเปิดโอกาสให้พระสงฆ์สามัคคีกันแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ญาติโยมผู้มีศรัทธาได้ร่วมสามัคคีในกิจกรรมนี้ด้วย

ในจุดนี้เองกลุ่ณจึงแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือส่วน “กรานกลุ่ณ” เป็นเรื่องของพระ และส่วน “ทอดกลุ่ณ” เป็นเรื่องของคฤหัสถ์

สาระสำคัญของกลุ่ณ แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของหมู่สงฆ์และเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนแสดงความสามัคคีด้วย เมื่อคฤหัสถ์แสดงความสามัคคีนั้น ก็มีผลย้อนกลับไปในหมู่สงฆ์ทั้งเป็นการข้ำเตือน และการพิสูจน์ ถึงการที่พระสงฆ์ต้องมีความประพฤติที่ดีงามเหมาะสม และก็แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีระหว่างคฤหัสถ์กับคฤหัสถ์ แทนที่ว่าคนเดียวถวายก็รวมกันถวาย ทำอย่างนี้จึงเรียกว่าสามัคคี จึงเรียกว่า “กลุ่ณสามัคคี” ตลอดจนกลายมาเป็น “ประเพณีจุลกลุ่ณ” เพื่อแสดงความสามัคคีให้มากขึ้น โดยต้องทำทุกอย่างให้เสร็จในวันนั้น นับตั้งแต่การนำฝ้ามาบ้นให้เป็นเส้นด้าย เอาด้ายนั้นทาทอเป็นฝ้า เอาฝ้านั้นมาซักมาเย็บมาย้อม มาตัดเป็นจิวร ต้องทำให้เสร็จในวันเดียว และถวายให้เสร็จภายใน ๒๔ ชั่วโมง เรียกว่า “จุลกลุ่ณ” ส่วนเป็นเรื่องของความสามัคคีทั้งนี้

นอกจากนี้ยังเป็นการรักษาสาระและเจตนารมณ์ไว้ แล้วพัฒนาประเพณีให้มีประโยชน์ยิ่งขึ้น กล่าวคือ สิ่งสำคัญก็คือตัวของฝ้าที่จะนำไปถวาย ต่อมาเกิดการคิดอนุเคราะห์ช่วยเหลือให้ความสะดวกแก่สงฆ์ จึงคิดนำเอาวัตถุปัจจัย บริหารอื่นๆ ไปถวายด้วย เพิ่มเข้าไปเป็นส่วนประกอบ เรียกว่า “บริวารกลุ่ณ” ดังปรากฏในคำถวายฝ้ากลุ่ณว่า “ถวายฝ้ากลุ่ณพร้อมทั้งบริวาร” ของบริวารนี้ถือเป็นเนืองอกขยายออกไป จนคนไม่รู้มอ่งว่าบริวารคือตัวกลุ่ณ ตลอดจนกลายมาเป็นทอดกลุ่ณเพื่อสร้างนั้น สร้างนี้ เครื่องบริวารกลุ่ณเหล่านี้จะเป็นส่วนเสริมให้กลุ่ณมีความหมายสำคัญยิ่งขึ้น

ถ้าจะทำให้ความหมายของกฐินให้มีความหมายที่ลึกจนถึงหลักการพื้นฐานที่ครอบคลุม กฐินที่เป็นกิจกรรมแห่งความสามัคคีของสงฆ์ที่มีสาระสำคัญหรือเจตนารมณ์อยู่ที่การข้าย่าเตือนใน หลักการและฝึกปฏิบัติในวิถีของสังคมประชาธิปไตย

จะเห็นได้ว่า กฐินเป็นกิจกรรมของสังคมประชาธิปไตย การกรานกฐิน ซึ่งเป็นแกนของ กฐินนั้น บ่งชี้ถึงความหมาย และกิจกรรมประชาธิปไตยโดยมีความหมายที่สำคัญดังนี้ คือ

๑. ความมีส่วนร่วม ที่มีลักษณะเป็นความร่วมมือ
๒. ความร่วมมือกัน เป็นไปด้วยความสามัคคี พร้อมเพียงร่วมแรงร่วมใจ
๓. ความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจนั้น แสดงออกในการให้และกระทำเพื่อผู้อื่น ^{๔๓}

๒.๑๐ ความเป็นมาของจุกฐินในพระพุทธศาสนา

จุกฐินไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกแต่มีเค้าโครงเรื่องการทำผ้าจีวรถวายพระอนรุทธ เถระที่ปรากฏในธรรมบท อรรถกถา แห่งขุททกนิกาย ว่า

สมัยหนึ่ง พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพระอนรุทธเถระตรัสพระ ธรรมเทศานี้ว่า “ยสุสาสวา ปริกขิณา” เป็นต้นความพิสดารว่าในวันหนึ่ง พระเถระมีจีวรเก่า แล้วแสวงหาจีวรในที่ทั้งหลายมีกองหยากเยื่อเป็นต้นหญิงภรรยาเก่าของพระเถระนั้น ใน อรรถกถาที่ ๓ แต่อรรถกถานี้ได้เกิดเป็นเทพธิดาชื่อชาลินีในดาวดึงส์นางชาลินีเทพธิดานั้น เห็น พระเถระที่แสวงหาท่อนผ้าอยู่ถึงผ้าทิพย์ ๓ ผืน ยาว ๑๓ ศอก กว้าง ๔ ศอก แล้วคิดว่า “ถ้า เราจักถวายโดยทำนองนี้ พระเถระจักไม่รับ” จึงวางผ้าไว้บนกองหยากเยื่อแห่งหนึ่ง ข้างหน้า ของพระเถระนั้นผู้แสวงหาท่อนผ้าทั้งหลายอยู่ โดยอาการที่เพียงชายผ้าเท่านั้นจะปรากฏได้ พระเถระที่แสวงหาท่อนผ้าอยู่โดยทางนั้นเห็นชายผ้าของท่อนผ้าเหล่านั้นแล้ว จึงจับที่ชาย ผ้านั้นนั้นแลดูคมาอยู่เห็นผ้าทิพย์มีประมาณดังกล่าวแล้ว ถือเอาด้วยคิดว่า “ผ้านี้เป็นผ้า บังสุกุลอย่างอุกฤษฏ์หนอ” ดังนี้แล้วหลีกไป

ครั้นในวันทำจีวรของพระเถระนั้นพระศาสดามีภิกษุ ๕๐๐ รูปเป็นบริวาร เสด็จไปวิหาร ประทับนั่งแล้วแม้พระเถระผู้ใหญ่ ๘๐ รูปก็นั่งแล้วอย่างนั้นเหมือนกัน พระมหากัสสปเถระ นั่งแล้วตอนต้น เพื่อเย็บจีวรพระสารีบุตรเถระนั่งในท่ามกลาง, พระอนนทเถระนั่งในที่สุด

^{๔๓} ดูรายละเอียดใน พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), กฐินแรกที่สายใจธรรม, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑ - ๓๑.

ภิกษุสงฆ์กรอด้วยพระศาสดาทรงร้อยด้วยนั้นในรูเข็ม พระมหาโมคคัลลานเถระ ความต้องการด้วยวัตถุใดๆมีอยู่ เทียน้อมนำวัตถุนั้นๆ มาแล้ว

แม้เทพธิดาเข้าไปสู่ภายในบ้านแล้ว ชักชวนให้รับภิกษาว่า“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระศาสดาทรงทำจีวรแก่พระอนุรุทธเถระผู้เป็นเจ้าของเราทั้งหลายวันนี้ อันพระอสีติมหาสาวก แวดล้อมประทับนั่งอยู่ในวิหารกับภิกษุ ๕๐๐ รูปพวกท่านจงถือข้าวยาสูบขึ้นไปวิหาร” แม้พระมหาโมคคัลลานเถระนำขึ้นชมพู่ใหญ่มาแล้วในระหว่างภักตภิกษุ ๕๐๐ รูปไม่อาจเพื่อขบถันให้หมดได้

ท้าวสักกะได้ทรงทำการประพรมในที่เป็นที่กระทำจีวรพื้นแผ่นดินได้เป็นราวกะว่าข้อมด้วยน้ำครั้งกองใหญ่แห่งข้าวยาสูบของควรเคี้ยวและภักต อันภิกษุทั้งหลายฉนั้นเหลือ ได้มีแล้ว^{๔๔}

จากการที่พระสงฆ์ ในสมัยพุทธกาล อันมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธานในการทำผ้าจีวรถวายพระเถระนั้นเป็นการทำที่รับต้องอาศัยคนจำนวนมาก อาศัยเหตุนี้จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดประเพณีการทอดผ้าจุลกฐิน จึงจะเห็นว่าจุลกฐินต้องอาศัยความร่วมมือกำลังคนของคนหมู่มากและทุนทรัพย์มากในการเร่งรีบดำเนินการจนแล้วเสร็จ จึงส่งผลให้ผู้ที่เป็นเจ้าภาพจัดทำจุลกฐินส่วนมาก มักจำเป็นต้องเป็นผู้มีทรัพย์ เป็นผู้กว้างขวาง มีบารมี มีพวกพ้องและบริวารคอยช่วยเหลือ ในยุคหลังพุทธกาลนี้จะเห็นได้ว่าความยากลำบากในการจัดทำจีวรจึงกลับตกอยู่กับผู้ทอดเพราะต้องจัดการทำทุกสิ่งทุกอย่างพระภิกษุสงฆ์เป็นเพียงผู้รับผ้ากฐินและนำไปกรานกฐินเท่านั้น^{๔๕}

อย่างไรก็ดีการร่วมมือกันจัดทำจุลกฐินถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ถ้าหากผู้ทอดจุลกฐินอาจไม่มีกำลังมากพอ อาจจะต้องกระบวนกรในตอนต้นๆ ออกก็ได้โดยเริ่มตั้งแต่การนำเอาผ้าขาวผืนใหญ่มากจะประมาณให้พอที่จะตัดเป็นจีวรผ้าผืนใดผืนหนึ่งแล้วนำไปทอด เมื่อพระภิกษุสงฆ์ท่านนำไปดำเนินการตามพระวินัยแล้วก็ช่วยทำต่อจากท่าน คือ นำมาซัก รีด ออกแบบตัดเย็บ ข้อมให้เสร็จ แล้วนำกลับไปถวายพระภิกษุองค์ครองเพื่อพิณฑุ อธิษฐานต่อไปเหมือนวิธีทำที่กล่าวมาแล้วในการทำจุลกฐินเต็มรูปแบบส่วนบริวารของจุล

^{๔๔} พ.ร.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๓๗๗.

^{๔๕} อานนท์ อากาภิรมย์, สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย, (กรุงเทพฯ : โอเดียนส โตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๒.

กฐิน เช่น ผ้าห่มพระประธาน และเทียนปาติโมกษ์ ตลอดจนธงจระเข้ ตะบาล ก็อาจจะมีประกอบ เช่นเดียวกับกฐินธรรมดาหรือมหากฐินก็ได้^{๔๖}

นอกจากที่กล่าวมา พระเดชพระคุณพระเทพเวที ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรธรรมา ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงจุลกฐิน ไว้ในครั้งสัมโมทนียกถาและกล่าวปิดการสัมมนาเรื่อง “กฐิน : ประเพณีที่เบี่ยงเบนไป” เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๕ ว่า “ตอนนี้พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์มาสวมกฐินกับพระสงฆ์แล้ว และต่อมากฤหัสถ์กับคฤหัสถ์ที่สวมกฐินกันเองอีก แทนที่คนเดียวจะมาถวายก็ไปร่วมมือกันทำอย่างที่เรานิยมมีกฐินสามัคคี ตลอดจนมีประเพณีที่เรียกว่า จุลกฐิน เพื่อความสามัคคีให้มากขึ้น โดยต้องทำทุกอย่างให้เสร็จในวันเดียว ตั้งแต่เนาผ้ามาปั่นเป็นด้าย เอาด้ายมาทอเป็นผ้า เอาผ้าชิ้นมาซักมาเย็บมาข้อม เป็นจีวร ต้องทำให้เสร็จในวันเดียว และถวายให้เสร็จภายใน ๒๔ ชั่วโมง เรียก “จุลกฐิน”^{๔๗}

๒.๑๑ สรุป

กฐินอาจเป็นชื่อเรียกผ้าไตรจีวรที่พระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว สามารถรับมานุ่งห่มได้ โดยคำว่าการทอดกฐิน หรือการกรานกฐิน จัดเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่งตามพระวินัยบัญญัติเถรวาทที่มีกำหนดเวลา คือพระสงฆ์สามารถกระทำสังฆกรรมนี้ได้นับแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ และอนุเคราะห์ภิกษุผู้ทรงคุณที่มีจีวรชำรุด

กฐินจีวรเป็น เป็นพุทธรอนุญาตพิเศษที่พระพุทธรเจ้าทรงมีพระประสงค์จะทำให้เป็นจีวรเพื่อเป็นของกลางสงฆ์ เป็นการรณรงค์เพื่อความสามัคคี ฤดูกาลของกฐินเป็นจีวรกาล ซึ่งสมัยที่เป็นจีวรกาล คือ เมื่อยังไม่ได้กรานกฐินจะมีเวลาทำยถุศุฝน ๑ เดือน เมื่อกรานกฐินแล้ว จะขยายเวลาออกไปอีกเป็น ๕ เดือน^{๔๘} กล่าวคือ มีระยะเวลาของการแสวงหาจีวร ๑ เดือน ซึ่งผู้มีศรัทธาจะถวายกฐินพึงถวายในระยะเวลาที่กำหนดนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าทายกที่มีกิจจำเป็น เช่นจะ ไปกองทัพเป็นต้น จะถวายก่อนกำหนดนี้ก็ได้ โดยในระยะ ๓ เดือนแห่งการจำพรรษานั้น เป็นการหยุดพักการจาริกไปเพื่อเผยแผ่ธรรมชั่วคราวเท่านั้น พอถึงเดือน ๔ แห่งฤดูฝน ก็เป็นระยะเวลาเตรียมตัวเพื่อจาริกไปตั้ง

^{๔๖} สมทรง ปญญฤทธิ, เรื่องนำรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, ๒๕๒๕), หน้า ๔๖-๔๘.

^{๔๗} พระเทพเวที (ประยูรธรรมา ปยุตฺโต), กฐิน : บทฝึกวิถีชีวิตประชาธิปไตย บนฐานแห่งการให้และการร่วมมือ, (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยพุทธศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๘.

^{๔๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๘/๑๖๘.

สอนประชาชนต่อไป คือต้องเปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มและบริขารบางอย่างที่ใช้การไม่ได้ ในการหาผ้าใหม่มาเปลี่ยนผ้าเก่า จึงเป็นหน้าที่ของพระโดยตรง แต่มีวินัยบัญญัติ ห้ามภิกษุออกปากขอหรือแสดงอาการขอจีวรจากผู้อื่นจะต้องแสวงหาเองโดยตรง จึงประสบความสำเร็จ

ต่อมาภายหลังชาวบ้านรู้ความจริง จึงสมัครใจเข้าช่วยเหลือพระสงฆ์ในการทำจีวร ซึ่งกิจการนี้เป็นไปเพื่อความสามัคคีต้องทำให้เสร็จไปในวันเดียว บางครั้งก็ปรากฏว่าพระพุทธรูปองค์ทรงเสด็จเข้าร่วมด้วย ภิกษุบางรูปมีหน้าที่หาคำอาหาร หาน้ำ มาบริการ ชาวบ้านก็เข้ามาช่วยด้วย^{๔๕} โดยพระพุทธรูปเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบสามเดือนรับผ้ากฐิน เพื่อผลัดเปลี่ยนจีวรใหม่ ซึ่งมีนางวิสาขา มหาอุบาสิกาเป็นผู้ถวายเป็นคนแรก

ส่วนการทอดกฐินในประเทศไทยเป็นที่นิยมประเพณีปฏิบัติสืบกันมาตั้งครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจนถึงปัจจุบัน คนไทยตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงราษฎรได้เจ็ดชั้น การทอดกฐินเป็นบุญพิเศษที่สำคัญประจำปีตลอด พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินทอดผ้าพระกฐินที่พระอารามหลวงเป็นประจำทุกปี ส่วนราษฎรก็มีการรวมตัวกันจัดกฐินไปทอดตามวัดที่ตนศรัทธาเลื่อมใส ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่จัดอยู่ในประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งมีกำหนดจัดในช่วงเวลาที่แน่นอนทุกปีคือ แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นระยะเวลา ๑ เดือน จะทำก่อนหรือหลังนี้มิได้ ส่วนพิธีจุดกฐิน ก็คือ คำเรียกการทอดกฐินที่ต้องทำด้วยความรีบด่วน โดยต้องอาศัยความสามัคคีของผู้ศรัทธาจำนวนมาก เพื่อผลิตผ้าไตรจีวรให้สำเร็จด้วยมือภายในวันเดียว กล่าวคือ ต้องเริ่มตั้งแต่เก็บฝ้าย ตัดเย็บ ย้อม และถวายให้พระสงฆ์กรานกฐินให้เสร็จภายในเวลาเช้าวันหนึ่งจนถึงย่ำรุ่งของอีกวันหนึ่ง โดยพิธีจุดกฐินไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกแต่มีเค้าโครงเรื่องการทำผ้าจีวรถวายพระอนุรุทธเถระที่ปรากฏในธรรมบท อรรถกถา แห่งขุททกนิกาย ดังที่ได้กล่าวถึงรายละเอียดไว้แล้วข้างต้น

^{๔๕} สุเมธา เมธาวิทยากุล, สังคัปพีธิ, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๖๗.

บทที่ ๓

จุลกฐินในล้านนา

ในบทนี้ผู้ศึกษาวิจัยจะนำเสนอเรื่องราวของจุลกฐินในล้านนา โดยจะเริ่มจากการนำเสนอประวัติความเป็นมาของประเพณีถวายผ้ากฐินที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านนาก่อน โดยจะเน้นเสนอเฉพาะเรื่องความเป็นมาของการประเพณีที่อยู่ในกรอบการศึกษาของ “ประเพณีสิบสองเดือนในล้านนา” เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงเรื่องราวความเป็นมาของกฐินในล้านนาอันเป็นมูลเหตุและเค้าโครงของการจัดการ “พิธีกรรมจุลกฐินล้านนา” ต่อมาในภายหลัง โดยผู้ศึกษาวิจัยจะไม่นำเสนอถึงรายละเอียดของส่วนพิธีกรรมกฐิน ซึ่งถือเป็นหลักการโดยทั่วไปตามข้อกำหนดพระวินัยหรือถือเป็นพุทธบัญญัติ ดังที่ได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ผ่านมา จากนั้นผู้ศึกษาวิจัยจะได้นำเสนอถึงประวัติความเป็นมาของ “ประเพณีจุลกฐินในล้านนา” และนำเสนอถึงกระบวนการขั้นตอนการจัดทำ “ผ้ากฐิน” และพิธีถวายผ้าจุลกฐิน ในรูปแบบที่นิยมจัดทำกันในปัจจุบัน จากนั้นจึงจะยกตัวอย่างของการจัดงานจุลกฐินในสังคมไทยโดยทั่วไป โดยเฉพาะตัวอย่างพิธีจุลกฐินที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านนาในปัจจุบัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ ประเพณีการถวายผ้ากฐินของล้านนา^๑

ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ ปราชญ์ชาวล้านนา ได้กล่าวถึงความความเป็นมาของประเพณีกฐินในล้านนา ในหนังสือประเพณีสิบสองเดือนของล้านนาไทยว่า

ในสมัยโบราณล้านนาไทยไม่ค่อยนิยมทอดกฐินอย่างสมัยปัจจุบัน เนื่องมาจากการถวายผ้ากฐินเป็นงานใหญ่ ต้องเตรียมมาก โดยเฉพาะการเตรียมการในเรื่อง “บริวารกฐิน” และ “การเลี้ยงคูปูเสื่อ” บรรดาญาติพี่น้องเพื่อสนิทมิตรสหายที่มาร่วมงาน ซึ่งผู้ถวายกฐินจะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะดี และมีเจตนาอย่างแรงกล้าที่จะจัดถวายผ้ากฐิน ฉะนั้นในอดีต การทำบุญกฐินในสมัยโบราณจึงมีน้อย^๒

^๑ ดูรายละเอียดใน มณี พยอมยงค์, ประเพณี ๑๒ เดือนล้านนาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เชียงใหม่: ส. ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๕-๒๒๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๕.

แต่อย่างไรก็ตาม การถวายผ้ากฐินนับเป็นประเพณีสำคัญอยู่มาก เมื่อมีคณะศรัทธาบ้านใดบ้านหนึ่งที่มีเจตนาถวายผ้ากฐิน และเมื่อประกาศจัดงานบุญกฐินขึ้น จึงมีชาวบ้านทั้งใกล้และไกลไปร่วมทำบุญเป็นจำนวนมาก อันเนื่องด้วยเป็นงานบุญที่ไม่ได้จัดขึ้นอย่างง่ายดาย

ดังที่กล่าวแล้วว่าในสมัยโบราณล้านนาไทยไม่ค่อยนิยมทอดกฐินอย่างสมัยปัจจุบัน แต่คาดว่าจะเป็นที่นิยมกันในภาคกลางของประเทศไทย ดังมีหลักฐานกล่าวอย่างชัดเจนถึงความนิยมจัดงานบุญกฐินในดินแดนภาคกลางของไทย ซึ่งได้นิยมกันจนเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ยุคสมัยสุโขทัย ดังความที่ปรากฏในศิลาจารึกว่า

คนเมืองสุโขทัย มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัย ทั้งชาวแม่ ชาวเจ้า ท่วยบัวท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ผูกท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อโอกาสพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐินมีพนมเบี๋ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่ง หมอนนอน บริวารกฐิน โอยทานแลปีแล้วญิบล้าน ไปสวดญัตติกฐินถึงอรัญญิกโพ้น เมื่อจักเข้าเวียงเรียงกันแต่อรัญญิกพุ่งเท้าหัวลาน คำบงคำกลอยด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เทียนญอมคนเสียดกันเข้ามาดู ท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดังจักแตก^๗

ศาสตราจารย์ผออมยงค์ สรุปล่าว่า พิธีการทำบุญกฐินในล้านนานั้น ได้แพร่หลายและนิยมทำกันมากขึ้นในช่วงยุครัตนโกสินทร์นี้เท่านั้น โดยได้นำเอารูปแบบและวิธีการจัดงานบุญกฐินแบบภาคกลางเข้ามาตามความนิยมดังกล่าว

๓.๒ ประวัติความเป็นมาของจุลกฐินในล้านนา

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชเลนทร กัลยาณมิตร ปราชญ์พื้นบ้านจังหวัดเชียงราย และอาจารย์สุดนันทน์ จำปาทอง ผู้ออกแบบและควบคุมการดำเนินการจัดงานจุลกฐินวัดอนาลโยทิพยาภิราม (ฝ่ายพิธีการจัดการทอดผ้าจุลกฐิน และการแสดงแสงสีเสียงทางศิลปวัฒนธรรมล้านนา) ต่างให้ข้อมูลว่า เมื่อจะศึกษาค้นคว้าถึงประวัติความเป็นมาของงานประเพณีวัฒนธรรมในล้านนาแล้ว ผู้ศึกษาส่วนใหญ่ต่างเริ่มจากการค้นคว้าข้อมูลของแหล่งค้นคว้าที่สำคัญในจังหวัดเชียงใหม่เป็นหลัก อันเนื่องมาจากความเข้มแข็งทางด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา และความสามารถทางวิชาการของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น ทางด้านสถาบันการศึกษาก็มีสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้ค้นคว้าวิจัยและจัดพิมพ์ผลงาน

^๗ มณี ผออมยงค์, ประเพณี ๑๒ เดือนล้านนาไทย, หน้า ๒๒๐.

วิชาการทางด้านล้านนาคดีไว้มากมาย หากจะกล่าวถึงต้นแบบของการค้นคว้าในการจัดงานแสดงทางด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา ก็ต้องเป็น คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานราชการ เช่น หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ ที่ขึ้นตรงกับเทศบาลนครเชียงใหม่ และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ในฐานะที่เป็นผู้จัดทำข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา ก็เป็นหน่วยงานที่ได้เผยแพร่ข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนาต่างๆ ออกมาอย่างมากมาย

แต่อย่างไรก็ตามพบว่า แทบจะไม่มีตำราหรือเอกสารทางวิชาการที่กล่าวถึงเรื่อง “ประวัติความเป็นมาของพิธีจุกจลิน” ทั้งที่มีการจัดพิธีจุกจลินกันอย่างแพร่หลายในแทบทุกจังหวัด ในดินแดนล้านนาในปัจจุบันนี้ จากการสัมภาษณ์ถึงข้อมูลเรื่องจุกจลินจากหน่วยงานวารสารวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ ก็พบว่า “เรื่องความเป็นมาของเรื่องจุกจลินในล้านนานั้น ยังคงเป็นเรื่องที่ต้องค้นคว้าศึกษาอีกมาก เนื่องจากหลักฐานเอกสารโบราณเรื่องจุกจลินมีปรากฏอยู่น้อยมาก และในปัจจุบันก็ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้า ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจุกจลิน โดยเฉพาะ และเท่าที่ทางสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการศึกษาค้นคว้า ก็ยังไม่มีการจัดทำเผยแพร่อย่างเป็นทางการ”^๔

เรื่อง “จุกจลินในล้านนา” จึงเป็นเรื่องที่ยังไม่มีหลักฐานข้อมูลที่ชัดเจนเท่าที่ควร และการเผยแพร่ข้อมูลโดยทั่วไป กล่าวเพียงว่า จุกจลิน คือ คำเรียกการทอดจลินที่ต้องทำด้วยความรีบด่วน โดยต้องอาศัยความสามัคคีของผู้ศรัทธาจำนวนมาก เพื่อผลิตผ้าไตรจีวรให้สำเร็จด้วยมือภายในวันเดียว กล่าวคือ ต้องเริ่มตั้งแต่เก็บฝ้าย ตัดเย็บ ย้อม และถวายเป็นพระสงฆ์กรานกฐินให้เสร็จภายในเวลาเช้าวันหนึ่งจนถึงย่ำรุ่งของอีกวันหนึ่ง ดังนั้นโบราณจึงถือกันว่าการทำจุกจลินมีอันสืบมาก เพราะต้องใช้ความอดุสาหะ พยายามมากกว่ากฐินแบบธรรมดา และต้องกระทำภายในระยะเวลาอันจำกัด

๓.๒.๑ ตำนานจุกจลินในล้านนา

ประวัติความเป็นมาของจุกจลินในล้านนาที่พอจะอ้างถึงได้นั้น ผศ.ดร.ชุกกิ้น อุณวิจิตร คณบดีคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบและการปรับงานบุญจุกจลินเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ซึ่งได้กล่าวถึงตำนานจุกจลินของล้านนาว่ามีเค้าโครงมาจากตำนานพื้นเมืองของเชียงตุง ดังมีใจความสรุปว่า

^๔ สัมภาษณ์ อาจารย์สุตพันธ์ จำปาทอง, ผู้ออกแบบควบคุมการดำเนินการจัดงานจุกจลินวัดอนาลโย ทิพยาราม (ฝ่ายพิธีการจัดการทอดผ้าจุกจลินและการแสดงแสงสีเสียงทางศิลปวัฒนธรรมล้านนา), ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๕.

มีพระเถระผู้เป็นอรหันต์ซึ่งในพรรษาหนึ่งท่านได้บำเพ็ญสมาบัติจนจะล่วงพ้นเวลาแห่งกฐินคือเหลือเวลาอีกเพียงหนึ่งวันที่จะหมดกาลเวลาที่พระสงฆ์จะรับกฐินจีวรได้ตามพระพุทธานุญาต เทพธิดาผู้เคยเกิดเป็นภรรยาของพระเถระดังกล่าวในอดีตได้ทราบเรื่องราวเกรงว่าพระเถระจะไม่มีโอกาสรับผ้ากฐินตามพระพุทธานุญาต จึงได้จำแลงแปลงกายเป็นมนุษย์เนรมิตสวนฝ้ายขึ้นกลางป่า พร้อมป่าวประกาศชักชวนเหล่าหมู่เทวดาและมนุษย์ให้มาช่วยกัน และเมื่อเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายทราบเรื่องของพระเถระจากเทพธิดา จึงพากันสามัคคีถัก ทอ เย็บ ย้อม ผ้ากฐินจีวร อันประณีตและบริสุทธิ์ แล้วร่วมอนุโมทนาในมหกรรมบุญนี้ขึ้นจนแล้วเสร็จพร้อมถวายในเวลา ๑ วัน^๕

ซึ่งตำนานจุลกฐินดังกล่าวก็มีเรื่องราวคล้ายคลึงกับข้อมูลที่ปรากฏใน คัมภีร์อรรถกถาแห่งขุททกนิกาย ธรรมบท โดยไม่ได้แตกต่างกันในส่วนของโครงเรื่อง แต่อาจแตกต่างกันในรายละเอียด ซึ่งในคัมภีร์อรรถกถาได้กล่าวถึงเค้าโครงเรื่องการทำผ้าจีวรอย่างเร่งด่วนเพื่อถวายพระอนุรุทธเถระ มีใจความโดยสรุปดังนี้

ครั้งทีองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ทรงเห็นด้วยพระพุทธานุญาตว่าพระอนุรุทธมีจีวรอันเก่าขาดใช้การเกือบไม่ได้และก็เป็นเวลาจนจะสิ้นสุดกฐินกาลแล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ พระสงฆ์ ต่างก็ออกช่วยหาผ้าบังสกุลจีวรตามที่ต่างๆ แต่ได้ผ้ายังไม่เพียงพอจะเย็บจีวรได้ ความทราบ ถึงนางเทพธิดาซึ่งเคยเป็นปราณทุติยิกา (ภรรยาเก่า) ของพระเถระในชาติก่อน จึงได้เนรมิตผ้าทิพย์หมกไว้ในกองขยะ เมื่อพระอนุรุทธเถระผ่านมาพบเข้าจึงชักผ้าบังสกุลแล้วนำไปสมทบในการทำจีวร ในการทำจีวรครั้งนั้นพระพุทธรองค์เสด็จเป็นประธานและสนเข็ม พระสงฆ์สาวกพร้อมทั้งฤๅษีสถ์ชาย-หญิงได้ช่วยกัน โดยพร้อมเพรียง นับว่าเป็นการกระทำที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในครั้งนั้นพระพุทธรองค์ทรงกำหนดให้ทำผ้าแล้วเสร็จในวันนั้นก่อนอรุณขึ้น เป็นการร่วมแรงร่วมใจกันของหมู่ภิกษุสงฆ์ ถ้าซักช้าจะทำให้ผู้ครองผ้ากฐินไม่ได้ชื่อว่าเป็นผู้สามารถในการกรานกฐิน^๖

๓.๒.๒ พิธีกรรมจุลกฐินล้านนา

ระเบียบพิธีการจัดงานจุลกฐินล้านนา หรือรูปแบบพิธีกรรมจุลกฐินล้านนา ไม่มีหลักฐานปรากฏอย่างแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นในสมัยใด แต่เมื่อพิจารณาโดยลักษณะของการจัดจุลกฐินแล้ว

^๕ ชุกกลีน อุนวิจิตร, รูปแบบและการปรับงานบุญจุลกฐินเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย, (เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒-๔๖.

^๖ ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๓๗๗.

พบว่ามีความสอดคล้องกับ “ประเพณีทอผ้าทอใจ” ของกลุ่ม “ชาวไทลื้อ-ไทเงิน” ซึ่งรองศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว นักวิชาการด้านล้านนาคดี ได้กล่าวไว้ว่า “ชาวไทลื้อนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อคล้ายคลึงกับชาวไทเขินในล้านนา”^๓ และชาวไทลื้อจะมีประเพณีการทำบุญถวายทานในแต่ละเดือนที่คล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทในกลุ่มอื่นๆ สิ่งของในเครื่องไทยทานเหล่านั้นก็มักจะมี “ผ้าทอ” เป็นส่วนประกอบเสมอ เช่นในช่วงวันสงกรานต์มีการทอ “ตุ่ง” ไปถวายวัด และในช่วงก่อนออกพรรษามีประเพณีทอ “ผ้าทอใจ” โดยรวมกันทอผ้า “ไตรจีวร” ให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งวันเพื่อถวายพระสงฆ์^๔ ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่าการจัดพิธีจุกฐินในล้านนาในนั้น น่าจะเริ่มจากกลุ่มชาวไทลื้อ-ไทเงิน ที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนาดังที่กล่าวไปแล้ว

นอกจากนี้วารสารวัฒนธรรมไทย กระทรวงวัฒนธรรม ได้ให้ข้อมูลว่า จุกฐินเป็นประเพณีที่เก่าแก่ประเพณีหนึ่งในสังคมชาวพุทธที่พบในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความหมายว่า เป็นกฐินที่ต้องทำความริบคว้น เป็นงานที่ต้องอาศัยความสามัคคีในกระบวนการผลิตผ้าสำเร็จได้ด้วยมือของชาวบ้าน

“จุกฐินนี้นิยมทอดกันในภาคเหนือ” แพร่หลายเข้ามายังภาคกลางทางจังหวัดสุโขทัย และเข้ามากรุงเทพฯ เมื่อครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก น่าจะนำมาจากราชประเพณีครั้งกรุงเก่า ดังปรากฏในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าว่า “ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ (เดือน ๑๒) โปรดให้ทำจุกฐิน คือทอดผ้ากฐินให้เสร็จในวันนั้น” การทอดกฐินชนิดนี้ ถือว่าได้อานิสงส์มากกว่าทอดกฐินธรรมดาหลายเท่าเพราะเหตุว่าทำในช่วงเวลาจำกัด คือ ตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นถึงรุ่งอรุณของวันใหม่และต้องใช้กำลังคน ทนทรพย์มาก ถ้าทำไม่ทันเป็นอันเสียพิธีฉะนั้นเมื่อทำเสร็จทันเวลาจึงส่งผลต่อจิตใจของผู้ทำบุญเป็นอย่างมาก^๕

ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ กล่าวว่า งานบุญอย่าง “จุกฐินล้านนา” มีความโดดเด่นที่เห็นได้ชัดในเรื่องความสมัครสมานสามัคคีและความศรัทธาอย่างแรงกล้า เพื่อที่จะสืบสานประเพณีตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งนับวันจะหาได้น้อยลงในสังคมทุกปัจจุบันนี้ โดยพิธีจุกฐิน

^๓ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, “ไทลื้อในสิบสองปันนาและล้านนา”, ใน เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง มรดกสิ่งทอไทลื้อกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในล้านนา, (เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕) : ๗.

^๔ คูรายละเอียดใน ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล, มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๗-๑๒๖.

^๕ “จุกฐิน”, วัฒนธรรมไทย, ปีที่ ๔๗ ฉบับที่ ๑๒ (พฤศจิกายน ๒๕๕๑) : ๒๔-๒๕.

ของชาวล้านนา นั้น เป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีแห่งประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของกฐินแบบ โบราณ อันเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังมหาศาลต่อการสร้างความสามัคคีให้คนกับวิถีชีวิตของชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งได้พัฒนาสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยแสดงออกในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งยังได้ยึดโยงตามระบบคุณค่า ระบบสังคม และระบบความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เพื่อสืบทอดเป็นประสพการณ์ให้คนในรุ่นต่อไป

สำหรับชาวพุทธล้านนาแล้ว มีความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณว่า หลักการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนานั้น โดยเฉพาะในกระบวนการของ “กฐินทาน” ที่ก่อให้เกิด “อานิสงส์สูงสุด” เหนือกาลทั้งหลาย นั่นก็คือการทำ “ผ้าจุกฐิน” ทั้งนี้เป็นเพราะการทอดผ้าจุกฐินเป็นกิจการที่ต้องอาศัยความรีบด่วน ให้เสร็จในวันเดียว ตั้งแต่เริ่ม จนแล้วเสร็จภายในย่ำรุ่งของอีกวันหนึ่งนั่น คือ ต้องเก็บฝ้าย ตัดเย็บ ย้อม และถวายให้พระสงฆ์กรานกฐิน ดังนั้น โบราณจึงนับถือกันว่า การทำจุกฐินมีอานิสงส์มาก เพราะต้องใช้ความอุตสาหพยายามอาศัยความเคร่งครัด เร่งรีบ ในการจัดทำผ้าจุกฐินด้วยมือมากกว่ากฐินแบบธรรมดา (มหากฐิน) และ ภายในระยะเวลาอันจำกัดดังกล่าว^{๑๐}

๓.๒.๓. นิทานเรื่องอานิสงส์ของกฐิน

ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวถึงนิทานเรื่องอานิสงส์ของกฐิน ไว้ในหนังสือ ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ซึ่งมีเค้าโครงมาจากพระไตรปิฎก กล่าวไว้ว่า

มีเศรษฐีในเมืองปัญจาละผู้หนึ่ง เกิดศรัทธาแรงกล้าจะถวายผ้าจุกฐินแด่พระองค์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขได้ตระเตรียมทอดกฐินเป็นการใหญ่ ได้ให้บริวารเตรียมการจนครบชุดสมกับงานทำบุญของเศรษฐี

ขณะที่เศรษฐีเตรียมการทำบุญอยู่นั้น มีนางทศตะยาภีเชษฐนางหนึ่ง เข้ามารับจ้างทำงานในบ้านเศรษฐี ได้ค่าจ้างไปซื้ออาหารเลี้ยงชีวิตทุกวัน นางได้เห็นเศรษฐีทำความดีอย่างนั้น ก็เกิดศรัทธาอยากทำบุญกุศลความดีเหมือนกัน แต่ด้วยความยากจนช่วงเป็นอุปสรรคยิ่งนัก นางได้พยายามเก็บเงินจากการรับจ้าง ไว้ส่วนหนึ่งนำไปซื้อผ้าเนื้อหยาบมาชิ้นหนึ่ง นางก็นำไปย้อมสีเหลือง ให้เข้ากันได้กับสีผ้าของพระสงฆ์แล้วนำไปขอร่วมทำบุญกับเศรษฐี วันที่เศรษฐีไปทำบุญ ขณะที่พระสงฆ์อนุโมทนานั้น นางก็ตั้งปณิธานไว้ว่า “ชาตินี้ข้าพเจ้าเป็นคนยากไร้แสนสาหัส หาเข้ากินคำ ชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์หยาดเหงื่อไหลไม่หยุดยั้ง ด้วยอานิสงส์การถวายผ้าจุกฐินนี้เกิดมาในภพหน้าชาติหน้า ขอให้พ้นทุกข์ยากเกิดในสกุลของคนร่ำรวยเถิด

^{๑๐}มณี พยอมยงค์, ประเพณี ๑๒ เดือนล้านนาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๓ - ๔.

และเมื่ออยู่ในวัยสาวขอให้เป็นหญิงรูปงาม ชายทั้งหลายเห็นขอให้หลงใหลจนเป็นบ้าเป็นหลังเถิด ให้สมกับที่ไม่มีใครเหลียวมองในชาตินี้ขอให้สมปณิธานเถิดเจ้าข้า”

ด้วยบุญญาภิสงฆ์แห่งกฐินทาน ทำให้นางเชษฐาใจผู้เกิดในสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เสวยทิพย์สมบัติแห่งเทพธิดา ช่วงระยะหนึ่งก็จุติมาเกิดในตระกูลของพราหมณ์มหาศาล คือ ตระกูลพราหมณ์มหาศาล คือ ตระกูล พราหมณ์ ที่ร่ำรวยมากนางได้รับการปฏิบัติอย่างกุลธิดาของเศรษฐี เมื่อเติบโตใหญ่เป็นสาววัย ๑๖ ปี ก็มีศิริโฉมงดงามยิ่งนัก ชายทั้งหลายในเมืองนั้น ต่างพากันหลงใหลอย่างมาก แทบทุกคนใครพบเห็นต่างก็เผลอมัวบ่นบ้าไปตามๆ ตามๆ กัน บิดามาดาญาติพี่น้องจึงขนานนามว่า “อุมมาตันตี” นางผู้ทำให้คนบ้า หรือ นางผู้ทำให้ชายหลงใหล ข่าวสารความงามของนางได้แผ่ขยายไปทั่วทิศน้อยใหญ่ทุกบ้านทุกเมือง ได้ทราบถึงพระกรรมแห่งพระราชานุ้ม เมืองปัญจาละ พระองค์ก็มีพระทัยอยากได้นางมาเป็นพระมเหสี จึงใช้ราชทูตจำนวน ๘ คน ให้นำเครื่องราชบรรณาการไปสวามิภักดิ์ นางอุมมาตันตี กับพราหมณ์มหาศาลผู้เป็นบิดา ผู้เป็นบิดา ราชทูตเหล่านั้น เดินทางจากเมืองปัญจาละเป็นเวลาหลายวัน บรรลุถึงบ้านของนางเวลากลางวันใกล้เที่ยง พราหมณ์ผู้เป็นบิดาของนาง จึงได้เชิญให้รับประทานอาหารกลางวัน ณ บ้านนั้น ขณะที่คนทั้ง ๘ กำลังรับประทานอาหารอยู่นั้น นางอุมมาตันตี ซึ่งแต่งตัวอย่างสวยงามเดินออกจากห้องของนางเพื่อจะเข้าไปยังห้องรับแขกผ่านราชทูตเหล่านั้น คนทั้ง ๘ ซึ่งกำลังรับประทานอาหารอยู่ตกตลึงพริ้งเพริดในความงาม บางคนถือคำข้าวค้าง บางคนเอาคำข้าวยัดเข้ารูหู บางคนเอาคำข้าวใส่จมูกเพราะความลึมตมพอรู้สึกตัวว่าได้ทำพลาดเช่นนั้น ต่างก็มีความละอายยิ่งนัก พากันเดินทางกลับไปทูลพระเจ้าปัญจาละว่า นางนั้นเป็นกาลกิณี ไม่น่าจะเป็นมเหสีของพระองค์ ต่อมานางอุมมาตันตี ได้พบกับเสนาดิของพระยาปัญจาละและได้แต่งงานกัน มีเกียรติยศ และมีความสุขตลอดอายุขัย การทอดกฐินจึงอยู่ในดุลยพินิจของชาวพุทธผู้มีปัญญาศรัทธา ปราารถนาจะได้บุญกุศลเช่นนั้น จึงนิยมทำกาลทานต่อมาตราบทุกวันนี้^{๑๑}

พุทธบริษัทจึงถือกันว่า การทอดกฐินมีบุญญาภิสงฆ์มาก หากที่ชาวบ้านจะถวายได้ เนื่องจากในสมัยโบราณ ผ้าจีวรและบริวารหายาก พระสงฆ์จะทำจีวรในแต่ละผืน ต้องใช้เวลาหาผ้าแต่ละชิ้นมารวมกันไว้แล้วใช้ไม้กฐิน คือ สะดิงช่วยเย็บให้มีร่องผ้าตะเข็บตรงกัน การถวายผ้าครบชุดของประชาชนจึงทำได้ยาก เพราะผ้าทุกชิ้นต้องใช้ทอมือ เป็นหัตถกรรมไม่ใช่อุตสาหกรรม โรงงานทอผ้าอย่างสมัยปัจจุบัน

^{๑๑} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๒๒๔-๒๒๕.

๓.๓ ขั้นตอนการจัดงานบุญจุกฐินในล้านนา

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าข้อมูลประวัติความเป็นเรื่องจุกฐินในล้านนานั้นมีอยู่อย่างจำกัด และในส่วนพิธีกรรมในการจัดจุกฐินในล้านนานั้นก็ไม่พบหลักฐานหรือเอกสารวิชาการใดใดที่จะแสดงถึงวิธีการไว้อย่างชัดเจน ในส่วนความคิดเห็นของศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ ปราชญ์ชาวล้านนา กล่าวว่า “ผู้ศึกษาเรื่องกฐิน จำเป็นที่จะต้องรู้เรื่องการทอดกฐินแบบของภาคกลาง”^{๑๒} แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า กฐินหรือจุกฐินก็ได้ คงมีรูปแบบและมีพัฒนาการมาจากการ “ทอดกฐิน” ตามแบบประเพณีราชการที่กำหนดมาจากส่วนกลางของประเทศ แล้วนำมาเข้ามาปรับใช้กับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาจนเป็นรูปแบบที่พบเห็นกันในปัจจุบันนี้

ในส่วนนี้ผู้ศึกษาวิจัยจะได้นำเสนอขั้นตอนของการจัดงานจุกฐินที่จัดขึ้นในดินแดนล้านนาโดยทั่วไป ซึ่งมีขั้นตอนวิธีการต่างๆ ไม่แตกต่างไปจากการจัดงานบุญกฐิน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๓.๑ การเตรียมการจัดงานบุญจุกฐิน

๑) การจองจุกฐิน คือการติดต่อแจ้งให้เจ้าอาวาส ในวัดที่ตนประสงค์จะนำจุกฐินไปทอด ต้องเผด็จพระสงฆ์ในวัดนั้นให้รู้แต่เนิ่นๆ (เผด็จ แจ้งให้ทราบ) พร้อมเขียนประกาศติดไว้ในที่เปิดเผยภายในวัดนั้นเรียกว่า “จองจุกฐิน”

๒) การตระเตรียมงาน เมื่อจองจุกฐินเรียบร้อยแล้ว จะต้องมียกิจต่างๆ มากมายที่ต้องเตรียม ในขั้นตอนจัดเตรียมผ้านี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะต้องจัดหาอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงาน คือ การทอผ้า และ เตรียมวัตถุดิบให้เพียงพอ ซึ่งต้องจัดหามาให้ครบก่อนวันเริ่มประกอบพิธีทำผ้าจุกฐิน ทั้งยังต้องไปชักชวนผู้คนที่มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญในการทำผ้า หรือ ทอผ้าเป็นจริงๆ มาร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก เพื่อป้องกันมิให้เกิดความล่าช้าจนไม่ทันเวลา กำหนดการทอดจุกฐินในวันรุ่งขึ้น

๓.๓.๒ รายละเอียดขั้นตอนในการจัดทำผ้าจุกฐิน

ผ้ากฐินเป็นส่วนที่สำคัญมากที่สุด เนื่องจากจะต้องจัดทำตั้งแต่เริ่มแรกและในเสร็จภายในวันเดียวเริ่มตั้งแต่ การเก็บฝ้าย ตีฝ้าย ดัดเป็นผงให้ฝ้ายแตกตัว เพื่อเอาเมล็ดออกป็นเป็นเส้นด้าย แล้วเปียฝ้ายออกให้เป็นใจล้างด้วยน้ำข้าว ตากให้แห้ง แล้วจึงนำมาปั่นเป็นเส้นหลอดใส่กระสวย แล้วทอ เป็นผืนผ้าตามขนาดที่ต้องการ เสร็จจึงนำผ้ามาซัก ตาก แล้วตัดเป็นจิวรนำไปเย็บ

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๔.

แล้วข้อมสี่ จึงนำไปตากแห้ง และรีดจนแล้วเสร็จจึงนำไปถวายเป็นผ้ากฐิน พร้อมกับเครื่องประกอบอื่นๆในกระบวนการทอผ้าอาจจะแยกได้ดังนี้

๑) เก็บฝ้าย - เริ่มแรกก็เป็นขั้นตอนของการเก็บฝ้าย ที่จะนำมาใช้ทอผ้า การเก็บฝ้ายนั้นมีการยึดถือเป็นประเพณีว่า ผู้เก็บจะต้องเป็นสาวบริสุทธิ์ถือพรหมจรรย์ เพื่อความบริสุทธิ์ของผ้ากฐินที่จะทำ

๒) ปั่นฝ้าย กรอฝ้าย - นำฝ้ายที่ได้นั้น มาปั่นและกรอให้เป็นด้าย พร้อมทั้งจะทำการทอต่อไป

๓) ทอผ้า - อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นด้าย กรอฝ้าย และทอผ้า จะต้องจัดหามาให้มาก เพื่อที่จะช่วยกันทีละหลายๆ คนจึงจะได้ผ้าออกมามากพอที่จะใช้ในการตัดเย็บออกมาเป็นผ้าไตรจีวร หรือผ้าผืนใดผืนหนึ่งของไตรจีวรให้สำเร็จทันทอดในเวลาวันเดียว

๔) เย็บผ้า - เมื่อทอผ้าสำเร็จเป็นผืน พร้อมกะคำนวณขนาดและตัดออกเป็นส่วนย่อยของผ้าตามที่ได้กำหนดไว้ในพระวินัยบัญญัติแล้ว ก็จะช่วยกันนำเอาผ้าเหล่านั้นมาด้น และเย็บให้ติดกันเป็นตารางผืนจีวร โดยอาศัยไม้สะดึงหรือไม้กฐินช่วยในการจึงเย็บ

๕) ข้อมผ้า - เมื่อเสร็จขั้นตอนของการเย็บ ก็จะเป็นขั้นตอนของการข้อมผ้า ให้ได้สีถูกต้องของสีจีวรตามพระวินัยบัญญัติข้อมเสร็จแล้วนำมาตากหรือทำให้แห้งๆ แล้วพับให้เรียบร้อยสวยงามเป็นอันเสร็จขั้นตอนการจัดทำผ้ากฐิน^{๑๑}

๓.๓.๓ การถวายเป็นผ้ากฐิน

เมื่อจัดเตรียมผ้าสำหรับไว้ทอดกฐินแล้ว ก็จะมีขบวนแห่กฐินอันประกอบไปด้วยผ้ากฐิน อัฐบริวารและข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นบริวารของกฐิน ได้แก่ ไตรจีวร และบริวารอื่นๆ ที่เป็นของจำเป็นแก่พระภิกษุ สามเณร

หากเป็นการจัดทำกฐินเต็มรูปแบบของกฐินลักษณะนี้ จะประกอบไปด้วย ผ้ากฐิน อัฐบริวารและข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นบริวารกฐิน อาทิ ผ้าห่มพระประธาน และเทียนปาติโมกข์ ตลอดจนธงจระเข้ ตะบาลและปัจจัย ๔ คือ เครื่องอาศัยที่สมควรของพระภิกษุสามเณรจะบริโภค เช่นเดียวกับกฐินธรรมดาหรือมหากฐิน

^{๑๑} ชุกคลีน อุณวิจิตร, รูปแบบและการปฏิบัติงานบุญกฐินเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย, หน้า ๕๐-๕๖.

โดยจะนำไปทอดถวายพร้อมเครื่องสักการะแบบล้านนาโบราณ ๕ อย่างหรือที่เรียกว่า เครื่องห้า ประกอบด้วยวัสดุสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวพื้นเมืองล้านนาที่ทำจากวัสดุ ในท้องถิ่น เพื่อเป็นเครื่องบูชาและขอขมาลาโทษหรือขอพร พระหรือผู้มียศ ศักดิ์ หรือครูบาอาจารย์ผู้เป็นที่นับถือบูชา^{๑๔} ซึ่งเครื่องสักการะบูชาที่ระดับจนสวयงามประกอบไปด้วย

๑. หมากส้ม การนำหมากที่ผ่าซีกร้อยเป็นเส้นนำมา “ส้ม” คือวางคลุมลงบนโครงงานเต็มเพื่อมอบให้บุคคลที่เคารพนับถือ
๒. หมากเบ็ง การนำหมากทั้งลูกจำนวน ๒๔ ผล มา “เบ็ง” คือติดตรงเรียงกันให้สวयงาม
๓. ต้นดอก การทำโครงสร้างเพื่อนำใบไม้ ดอกไม้สด มาสอดไว้ให้เต็มเป็นพุ่มดอกไม้ เป็นเครื่องบูชาถวายพระหรือผู้มียศศักดิ์ หรือครูบาอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพนับถือ
๔. ต้นเทียน การนำเทียนแท่งเล็ก จำนวน ๒ หรือ ๓ แท่ง มามัดติดไม้ปลายแหลมปักบนโครงสร้าง ตกแต่งเป็นทรงพุ่ม
๕. ต้นผึ้ง การใช้ผึ้งทำเป็นดอกผูกปลายไม้ เสียบบนโครงงานมีฐานเป็น ๓ หรือ ๔ ขา มีจำนวนดอกผึ้ง แล้วแต่จะหาได้มากหรือน้อย เพื่อให้ผู้ที่เคารพไว้ใช้ทำเทียนเพื่อประกอบพิธีกรรม^{๑๕}

นอกจากนี้ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวว่า ไม่ว่าจะเป็ญลภูณิน หรือ กฐิน ต่างก็ ต้องมีเครื่องบริวาร เครื่องบริวารขององค์กฐินก็ไม่ได้แตกต่างกันเลย โดยเฉพาะขงรูปจระเข้ ซึ่งบ่ง บอกว่าเป็นสัญลักษณ์ของการทำกฐินต่างๆ และเนื่องจากการทอดผ้ากฐินจัดเป็นกาลทาน ที่ในปี หนึ่งๆ ทำได้ครั้งเดียวและ ต้องทำภายในกำหนดเวลาเพียงวันหนึ่ง อีกทั้ง ในสมัยโบราณ ผ้าจีวร และบริวารหายาก การจะได้ผ้าทุกชิ้นมาต้องใช้การทอมือ เป็นงานหัตถกรรมมิได้เป็นอุตสาหกรรม โรงงานทอผ้าอย่างสมัยปัจจุบันวิธีการเย็บก็ต้องใช้ไม้กฐิน หรือ สะดิงช่วยเย็บ ต้องมีการเตรียม จัดทำเป็นงานใหญ่ต้องมีผู้ช่วยเหลือหลายคน นับเป็นการยากสำหรับชาวบ้านธรรมดาหรือ พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่จะทำการถวายผ้าได้ครบชุดจึงถือได้ว่า ผ้ากฐิน คือ ผ้าที่สำเร็จด้วยพลัง แห่งความสามัคคี และบุญบารมีแห่งศรัทธาอันสูงสุดจนสำเร็จเป็นผ้าไตรจีวรครบสำหรับ ให้แล้ว เสร็จภายในวันเดียว

^{๑๔} พระสุพจนมุนี (ผิน ธรรมประทีป), กฐินกถา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔-๑๖.

^{๑๕} มณี พยอมยงค์, ประวัติและวรรณคดีล้านนา, (เชียงใหม่ : สุริวงศบุ๊คเซ็นเตอร์, ๒๕๑๖), หน้า ๕๘.

๓.๔ ตัวอย่างการจัดงานบุญจุกฐิน

ประเพณีการทอดผ้าจุกฐินถือว่าเป็นพุทธประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่ต่อมาภายหลังขาดการปฏิบัติเนื่องจากสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา สภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการประกอบอาชีพ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ประเพณีการทอดจุกฐินได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งตามนโยบายของรัฐบาล^{๑๖} จึงเกิดการฟื้นฟูประเพณีการทอดผ้าจุกฐินขึ้นมาอีกครั้งทั่วประเทศทุกภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งรูปแบบการจัดงานก็ไม่ได้แตกต่างกัน ทุกงานจะมีการรวมช่างทอผ้าเพื่อจะผลิตผ้าจุกฐินในทันใด ๑ วัน แต่คงจะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป บางงานได้จัดให้มีการแสดงแสงสีเสียงอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอีกด้วย รายละเอียดกิจกรรมงานบุญจุกฐิน จะได้ยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ จุกฐินแบบอีสาน (อำเภอคอนสาร จังหวัดมุกดาหาร)^{๑๗}

พิธีการจะเริ่มตั้งแต่การกำหนดในการปลูกฝ้าย มีพิธีบวงสรวงพราหมณ์ แล้วจะจัดขบวนแห่ พราหมณ์ ชีพราหมณ์ คณะชาวบ้าน พร้อมอุปกรณ์สำหรับการเก็บ การทอผ้า ได้แก่ อีว อัก หลา ไม้เปีย หูก ฟืม ไปที่แปลงฝ้าย พราหมณ์จะทำพิธีขอขมาฟ้าดิน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าที่เจ้าทาง นางไม้ เพื่อขอขมาเก็บฝ้ายไปทำผ้าจุกฐิน เสร็จพิธีก็เก็บฝ้ายแห่กลับไปที่วัด เพื่อเข้าสู่พิธีการทอดผ้าต่อไป ในวันรุ่งขึ้นหลังจากการทอผ้าได้เสร็จสิ้นลงโดยสมบูรณ์ ชาวบ้านจะนำผ้าผืนดังกล่าว เข้าร่วมพิธีทำบุญตักบาตร รับประทานอาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ในพิธี ชาวบ้านจะทำพิธีแห่ผ้ารอบหมู่บ้าน เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ทุกคนได้รับทราบว่า การทอผ้าเสร็จสิ้นแล้ว ขณะเดียวกัน ก็ถือเป็นโอกาสในการฉลองไปด้วย โดยมีกลองยาวอยู่ท้ายขบวน ระหว่างการแห่ผ้า ชาวบ้านในขบวน จะช่วยกันเก็บดอกฝ้าย และสิ่งของที่แขวนเอาไว้รอบหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์การทำบุญจุกฐิน โดยดอกฝ้าย จะถูกนำมาเป็นไส้ผ้าห่มเพื่อถวายพระคุณเจ้าเป็นลำดับต่อไป

สำหรับรูปขบวนของการแห่ผ้าจุกฐินนั้น จะประกอบไปด้วย หัวขบวนเป็นสุภาพบุรุษ ถือจอบแฉ่วฉางทาง ตามด้วยสุภาพบุรุษ กวาดทำความสะอาด อำนวยความสะดวกให้กับคณะผู้ร่วมขบวนเพราะสมัยโบราณ ถนนหนทางเต็มไปด้วยต้นไม้หญ้า ต่อจากนั้น จะเป็นผ้าจุกฐิน ซึ่งถือ

^{๑๖} พระจรัส ฤทธิ์ทา และคณะ, “การวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาในจุกฐิน”, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘, (หน้า ๑).

^{๑๗} “จุกฐิน-คอนสารสืบประเพณีโบราณ”, คม ชัด ลึก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20111008/111227> [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

โดยประธานของงาน นอกจากนี้ ก็จะเป็นเครื่ององค์กฐินต่างๆ ประกอบไปด้วยเครื่องใช้ เช่น จอบ มีด พร้า หวดนึ่งข้าว หม้อนึ่ง หมอน ผ้าห่ม ถังน้ำ ชันตักน้ำ ข้าวสาร อาหารแห้ง ต้นกล้วย ต้นอ้อย ซึ่งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ปิดท้ายด้วยขบวนกลองยาว ซึ่งจะมีชาวบ้านร่วมสนุก เถลิมฉลองงาน ซึ่งเมื่อขบวนมาถึงวัด ก็จะเวียนทักษิณารอบโบสถ์สามรอบ แล้วจะนำผ้าจุกฐินเข้าสู่พระราพี ต่อจากนั้น จะเป็นพิธีถวายผ้าจุกฐิน แด่พระสงฆ์ผู้จำนำพรรษาครบ ๓ เดือน เป็นการกรานกฐิน ต่อจากนั้น พระคุณเจ้าจะมอบผ้าขาว ที่ได้จากการทอวันหนึ่งและคืนหนึ่ง ให้กับญาติโยมเพื่อนำไปตัด เย็บ ย้อม และถวายคืนให้กับพระคุณเจ้า ที่คณะได้ยื่นขอรับผ้าจุกฐิน แล้วนำขึ้นทำสังฆกรรมของสงฆ์ต่อไป

๓.๔.๒ จุกฐิน ไทยพวน (วัดหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย)^{๑๕}

ชาวไทยพวนเรียกว่า กฐินสดหรือกฐินด่วน ที่ชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว มีส่วนร่วมทั้งที่เป็นเจ้าภาพเองและไปช่วยไทยพวนจังหวัดอื่นๆ เป็นเจ้าภาพ ชาวไทยพวนหาดเสี้ยวที่เป็นเจ้าภาพ จะเริ่มตั้งแต่ปลูกฝ้าย โดยทำเป็นต้นฝ้ายจำลอง ณ บริเวณลานวัดที่จัดงาน แล้วให้ศรัทธาสาธุชนที่ได้บอกบุญให้มาร่วมงาน ได้ซื้อปุ๋ยฝ้ายจากกรรมการวัด ที่จัดเตรียมไว้ ไปประดับที่ต้น เมื่อประดับจนครบทุกต้นแล้ว คณะทีมงานจุกฐิน จะเริ่มงานมหกรรม จนทอเสร็จแล้วก็ทำไปประกอบพิธีจุกฐินต่อไป การจุกฐินของไทยพวนหาดเสี้ยว นิยมจัดผนวกกับการกวนข้าวทิพย์ และทอดผ้าป่าไปพร้อมกัน โดยเฉพาะ การทอดผ้าป่านี้นั้น มักมีไทยพวนจังหวัดอื่น จัดกองผ้าป่า มาร่วมกุศลด้วย และการจัดงานจุกฐินนี้ นานปีถึงจะจัดกันได้สักครั้ง อย่างที่วัดหาดเสี้ยว จัดงานจุกฐินครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ก็ต้องจัดห่างจากครั้งก่อนถึง ๔๘ ปี

๓.๔.๓ จุกฐินล้านนา (วัดพระธาตุผาเงา จังหวัด เชียงราย)^{๑๖}

ประเพณีมหาบุญจุกฐินขึ้นที่วัดพระธาตุผาเงา อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นการรื้อฟื้นประเพณีอันดีงามของจุกฐินขึ้นมาอีกครั้ง โดยได้ถือปฏิบัติตามพิธีการดั้งเดิมที่ชาวล้านนาถือปฏิบัติตั้งแต่การเก็บฝ้ายที่ช่วงกอบฝ้ายหรือลานเก็บฝ้าย การตากฝ้าย การอัดฝ้าย หรือการหีบฝ้ายซึ่งเป็นการคัดแยกเมล็ดออกจากปุ๋ยฝ้าย การคิดฝ้าย การกวักฝ้าย การตำหูกหรือการนำ

^{๑๕}“ประเพณีไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.suntreethai.com/learning_tradition.php [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

^{๑๖}“งานปั่นฝ้ายสายบุญจุกฐินวัดพระธาตุผาเงา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.chiangraiphotoclub.com/forum/index.php?topic=2951.0 [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

เส้นด้ายที่ได้จากฝ้ายมาทอเป็นผืนผ้า และการย้อมไปถึงการตัดเย็บเป็นผืนผ้าจีวร ซึ่งมีลักษณะเป็นลายคันทนา เป็นการเย็บต่อกันของชิ้นผ้าเป็นส่วนๆ เพื่อให้มีลักษณะไม่สวยงามเหมือนผ้าผืนของคฤหบดี โดยมีชาวบ้านในพื้นที่และชาวเชียงรายได้ร่วมแรงร่วมใจกันประกอบพิธีจุลกฐินกันตั้งแต่พระอาทิตย์ตกดินและร่วมกันทำงานตลอดทั้งคืน

รูปแบบการจัดงานจุลกฐิน วัดพระธาตุผาเงา ได้เปลี่ยนจากงานขนาดเล็กเป็นงานขนาดใหญ่ที่มีเจ้าภาพภายนอกมีการแสดงแสงสีเสียงประกอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อการฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมและเพื่อให้ได้อานิสงส์ผลบุญตามความเชื่อ งานจุลกฐินวัดพระธาตุผาเงาในปัจจุบันเป็นการผสมผสานกันระหว่างการฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมและการรับเอารูปแบบใหม่ปรับโดย ททท. มาใช้ เพื่อส่งเสริมประเพณีทางศาสนาและการท่องเที่ยว เพราะเอื้อให้นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมทอผ้ามากขึ้น^{๒๐}

๓.๔.๔. จุลกฐินล้านนา (วัดดงหนองเป็ด จังหวัดเชียงราย)^{๒๐}

จุลกฐิน วัดดงหนองเป็ด จัดงานปั่นฝ้ายทอผ้ามหาบุญจุลกฐินปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ซึ่งเป็นการทำบุญถวายผ้าจุลกฐินตามแบบประเพณีล้านนา เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าได้มีโอกาสได้สร้างสมมหาบุญกุศล ตลอดจนเป็นการหาทุนทรัพย์ในการก่อสร้างศาลาเฉลิมพระเกียรติ และร่วมสมโภชเมืองเชียงราย ๓๕๐ ปี กำหนดจัดกิจกรรมแสดงพระธรรมเทศนาอานิสงส์กฐิน จัดพิธีการเก็บฝ้าย ขบวนการแห่ฝ้าย การแสดงทางด้านวัฒนธรรมประเพณีล้านนา กระบวนการทอผ้าจุลกฐินสามัคคี จัดอาหารแบบขันโตก จัดประกวดร้องเพลงลูกทุ่ง ขวัญบุญจุลกฐิน ประกวดดอกไม้ไฟ บอกไฟดอกไม้สดสเปรย์ และในวันรุ่งขึ้น ก็ประกอบพิธีสืบชะตาหลวง แบบเมืองล้านนา ถวายภัตตาหารเพลจากนั้นในช่วงบ่ายประกอบพิธีทอดถวายผ้ามหาบุญจุลกฐิน

๓.๔.๕ จุลกฐินล้านนา (วัดปิ่นเส้า จังหวัดเชียงใหม่)^{๒๑}

งานจุลกฐินของวัดปิ่นเส้า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๕๓ ให้ชื่องานประจำปีนี้ว่า “ล้านนามหาจุลกฐิน” โดยปีนี้เป็ปีมหามงคลที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

^{๒๐} ชุกกิ้น อุนวิจิตร, รูปแบบและการปรับงานบุญจุลกฐินเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย, หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๑} “แสง สี เสียง จุลกฐินล้านนาวัดดงหนองเป็ด”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.youtube.com/watch?v=_EJDMiTZCrM [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

^{๒๒} “ล้านนามหาจุลกฐิน วัดปิ่นเส้า” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.youtube.com/watch?v=d4BmwARdTtI> [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

พระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงประทานผ้าไตร มาร่วมถักทอกับผ้าจุกฐินด้วย เพื่อถวาย เป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีกำหนดการระหว่างวันที่ ๓๐ - ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๓

พิธีกรรมล้านนามหาจุกฐิน เริ่มด้วยพิธีกรรมบวงสรวงเทวดาบูชาฤกษ์ พระสงฆ์ ๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์ ตั้งแต่เวลา ๑๖.๓๕ น. ต่อด้วยพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่แบบล้านนา เป็นการบอกกล่าวแก่ ทวยเทพเทวดาให้มาปกป้องรักษาและร่วมอนุโมทนากับงานพิธี หลังจากนั้น เวลา ๑๘.๓๐ น. เป็นต้นไป เข้าสู่พิธีกรรมจุกฐิน เริ่มต้นด้วย พิธีปลุกต้นไม้ฝ้ายมงคล จำนวน ๕ ต้น โดยคณะเจ้าภาพ และ แยกผู้มีเกียรติ ในระหว่างพิธีพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา ผู้ที่ร่วมพิธีสมาทานศีล ๕ ศีล ๘ เพื่อเป็นการเตรียมกาย เตรียมวาจา และเตรียมใจ ให้พร้อม เปรียบเหมือนภาชนะที่สะอาดเพื่อรองรับมหาบุญ กุศลที่จะเกิดขึ้น ต่อจากนั้นประธานในพิธีลั่นฆ้องชัยเพื่อเปิดงาน หลิงสาวพรหมจารีพ้อนแบบ ล้านนาเพื่อเก็บฝ้ายมงคล ร่วมกับประธาน ประธานถวายฝ้ายมงคลพร้อมเครื่องสักการะแด่พระ รัตนตรัย แล้วคณะศรัทธา ผู้มาร่วมงานเริ่มทำการทอผ้า เริ่มตั้งแต่การคัดแยกดอกฝ้าย เอาเมล็ดฝ้าย ออกจากฟองฝ้าย นำฝ้ายมายังให้แตกฟอง แล้วกรอฝ้ายให้เป็นด้าย นำด้ายนั้นไปย้อม ไปทอขึ้นเป็น ผ้า เพื่อตัดและเย็บ เป็นจีวรต่อไป

ในพิธีมหาจุกฐินล้านนาวัดปิ่นเสาประจำปีนี้ทางผู้จัดงาน ได้จัดการแสดงทาง วัฒนธรรมล้านนาและพลุดอกไม้ไฟให้ผู้มาร่วมงานได้ชม ในรูปแบบ “แสง สี เสียง” อย่างอลังการ อีกด้วย และพิธีการทอผ้าจุกฐินเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งคืน จนถึงรุ่งเช้าอรุณของวันใหม่ เวลาประมาณ ๐๗.๓๕ น. มีการแห่จุกฐิน สู่อุโบสถวัดปิ่นเสาเพื่อถวายแก่พระสงฆ์ และมี พิธีกรรมถวายผ้าจุกฐิน พระสงฆ์อนุโมทนา พระสงฆ์ทำพิธีกรานกฐิน ตามพุทธบัญญัติ เป็นเสร็จ พิธี

๓.๔.๖ จุกฐินล้านนา (วัดศรีดอนชัย จังหวัดเชียงราย)

งานจุกฐินถิ่นไทลื้อ บั่นฝ้ายสายใยบุญ เป็นชื่องาน ของจุกฐินที่จัดขึ้นที่วัด ท่าข้ามศรี ดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อ ซึ่งสืบทอดมาเป็น เวลาที่ยาวนาน แต่ได้เริ่มฟื้นฟูให้จัดเป็นการเผยแพร่การทอผ้าจุกฐินในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ จวบจน ปัจจุบัน ในพิธีนี้เริ่มต้นด้วยการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ชาวไทลื้อนับถือ และการขึ้นท้าวทั้งสี่เป็น การบอกกล่าวแก่ท้าวที่ปกป้องรักษายังทิศทั้ง ๔ ให้ได้รับทราบเพื่อจะมาดูแลรักษางานไม่ให้มี อุปสรรค และได้ร่วมอนุโมทนา ต่อจากนั้นก็จะเริ่มเข้าสู่พิธีโดยการปลุกต้นไม้ฝ้ายมงคล ไปจนถึงการ การทอผ้า การเย็บการย้อม การทอผ้า เพื่อให้เกิดเป็นผ้าจีวรเพื่อนำไปทอดถวายแก่พระสงฆ์ ในรุ่ง อรุณของวันใหม่

ในงานจุกกฐินนี้มีการแสดงการละเล่นทางวัฒนธรรม คือมีการฟ้อนห้าเชียง ซึ่งประกอบด้วย (๑) เชียงราย ได้แก่ ฟ้อนสาวไหม ฟ้อนอักษสิทริภักย์ชัย ฟ้อนเจิง ตบมะผาบ ฟ้อนฝาง ประทีป (๒) เชียงใหม่ ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนกายลาย ฟ้อนดาบ (๓) เชียงตุง ได้แก่ ฟ้อนไตอย่างข่าง ฟ้อนกิ่งกะร่า เค้นโต ระบายน้ำากาก (๔) เชียงรุ่ง ได้แก่ ฟ้อนลือลวงคำ ฟ้อนลือลวยเจิง ฟ้อนนกกุง ฟ้อนลายเจิงสิบสองปันนา (๕) เชียงทอง ได้แก่ ฟ้อนสาวลาวเก็บผัก ฟ้อนลาวดวงเดือน ฟ้อนนารี ๔ ใต้ และมีการแสดงการปล่อยโคมไฟและการละเล่นต่างๆ นอกจากนี้ก็มีการแห่ขบวนของจุกกฐิน ไทลื้อเพื่อทอดถวายที่วัดศรีดอนไชย ชาวบ้านอันเป็นศรัทธาจัดทำข้ามศรีดอนชัย ได้นำตุ่งเงินหรือตุ่งปัจจัยเข้าร่วมขบวนเพื่อถวายเป็นบริวารของกฐินต่อไป และกระบวนกรขึ้นคอนต่างๆ ก็เหมือนกับการทอดจุกกฐิน หรือกฐินตามพุทธบัญญัติ

๓.๕ สรุป

จุกกฐินเป็นประเพณีที่เก่าแก่ประเพณีหนึ่งในสังคมชาวพุทธที่พบในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีความหมายว่า เป็นกฐินที่ต้องทำด้วยความรีบด่วน เป็นงานที่ต้องอาศัยความสามัคคีในกระบวนการผลิตผ้าที่สำเร็จได้ด้วยมือของชาวบ้าน

ในสมัยโบราณชาวล้านนาไม่นิยมทอดกฐินหรือจุกกฐินอย่างสมัยปัจจุบัน เนื่องมาจากการถวายเป็นกฐินหรือจุกกฐินเป็นงานใหญ่ ต้องตระเตรียมมาก และต่อมาพิธีการทำบุญจุกกฐินในล้านนาก็ได้แพร่หลายและนิยมทำกันมากขึ้นในช่วงยุครัตนโกสินทร์ โดยได้นำเอารูปแบบและวิธีการจัดงานบุญกฐินแบบภาคกลางเข้ามาประยุกต์เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิม และแม้ว่าจะพบเห็นการจัดพิธีจุกกฐินกันอย่างแพร่หลายในแทบทุกจังหวัดในดินแดนล้านนาในปัจจุบันนี้ แต่อย่างไรก็ตามพบว่ามิดำราหรือเอกสารทางวิชาการที่กล่าวถึงเรื่องประวัติความเป็นมาของพิธีจุกกฐินน้อยมาก คงมีแต่ตำนานเรื่องจุกกฐินที่มาจากตำนานพื้นเมืองเชียงตุงซึ่งมีเรื่องราวคล้ายกับข้อมูลในพระไตรปิฎกเรื่องการทำผ้าจีวรถวายแด่พระอนุรุทธะเถระ

นอกจากนี้ระเบียบพิธีการจัดงานจุกกฐินล้านนา ก็ไม่มีหลักฐานปรากฏอย่างแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นในสมัยใด เมื่อพิจารณาโดยลักษณะของการจัดจุกกฐินแล้ว พบว่ามีความสอดคล้องกับประเพณีทอดผ้าพันใจของกลุ่ม ชาวไทลื้อ-ไทจีน ที่ในช่วงก่อนออกพรรษาจะมีประเพณีทอดผ้าพันใจให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งวันเพื่อถวายพระสงฆ์ โดยจุกกฐินล้านนาในปัจจุบัน จะมีรูปแบบการจัดงานที่ไม่ได้แตกต่างกันจากจุกกฐินในท้องที่อื่น กล่าวคือมีการรวมช่างทอผ้าพื้นบ้านเพื่อจะผลิตผ้ากฐินให้เสร็จทันใน ๑ วันเพื่อจะทอดถวายในวันรุ่งขึ้น แต่คงจะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไปบ้าง โดยจุกกฐินล้านนาที่จัดเพื่อเผยแพร่ในปัจจุบันนี้ นิยมจัดให้มีการแสดงแสงสีเสียงอย่างยิ่งใหญ่อลังการเพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมล้านนาอีกด้วย

บทที่ ๔

วิเคราะห์จุดลึกลับวัดอนาลโยทิพยาราม

๔.๑ ความเป็นมาของประเพณีจุดลึกลับวัดอนาลโยทิพยาราม

วัดอนาลโยทิพยาราม ตั้งอยู่บนดอยบุษราคัม ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในเมืองพะเยา ดังปรากฏในคำขวัญจังหวัดพะเยาที่ว่า “กว๊านพะเยาแหล่งชีวิต ศักดิ์สิทธิ์พระเจ้าตนหลวง บวงสรวงพ่อขุนงำเมือง งามลือเลื่องดอยบุษราคัม” ซึ่งดอยบุษราคัมห่างจากตัวจังหวัดพะเยา ประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ในบริเวณวัดมีศาสนสถานที่สำคัญมากมาย เช่น บริเวณดอยบุษราคัมและม่อนพระนอน มีพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยลักษณะงดงามมาก และยังมีพระพุทธรูปปางต่างๆอีกหลายองค์ อาทิ พระพุทธไสยาสน์ พระพุทธรูปปางลีลา พระพุทธรูปปางนาคปรกสร้างด้วยความประณีตสวยงามแบบศิลปะไทย เจดีย์พุทธคยา รัตนเจดีย์ เป็นศิลปะแบบอินเดีย เก๋งจีนประดิษฐานเจ้าแม่กวนอิม หอพระแก้วมรกตจำลอง และจากยอดเขาบริเวณวัดอนาลโยทิพยารามสามารถชมทัศนียภาพของกว๊านพะเยาและเมืองพะเยาได้อย่างสวยงาม ซึ่งมีนักท่องเที่ยวต่างมาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก ทั้งในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวโดยทั่วไป และช่วงเทศกาลประเพณีของวัด ซึ่งโดยปกติแล้ววัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จะได้จัดงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ด้วยกัน ๓ งานเป็นประจำทุกปี คือ

๑. งานทำบุญอายุวัฒนมงคลพระเทพวิสุทธิญาณ (หลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล) ซึ่งคณะศิษยานุศิษย์จะร่วมกันจัดขึ้นทุกวันที่ ๒-๓ สิงหาคม ของทุกปี

๒. งานนมัสการหลวงพ่อบุญใจ จะจัดขึ้นในวันที่ ๑๐ ธันวาคม เป็นประจำทุกปี

๓. งานจุดลึกลับ ซึ่งจัดต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ อันเนื่องจากความดำริของพระเทพวิสุทธิญาณ (หลวงพ่อไพบูลย์ สุมังคโล) ซึ่งเดิมท่านเป็นชาวจังหวัดลำปาง และท่านได้ปรารถนาว่า ต้องการที่จะอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ซึ่งก็คือ งานบุญจุดลึกลับนี้ไว้ เมื่อคณะศิษยานุศิษย์ซึ่งมีความเคารพ ศรัทธา ทราบดังนั้น ต่างก็ปวารณาเข้ามา ขอจัดงานจุดลึกลับนี้มีขาดสาย เหตุเพราะการทำจุดลึกลับนั้น เป็นงานพิธีที่ใหญ่มาก เจ้าภาพต้องมีทุนทรัพย์บริวารมากเป็นกำลังด้วย จึงได้เกิดความร่วมมือและความสามัคคีของหลายฝ่ายหลายคณะที่เข้ามาช่วยกันจัดงานจุดลึกลับของวัด แต่เมื่อพูดถึงบุญและอานิสงส์แล้ว จุดลึกลับมีบุญและอานิสงส์มาก จึงไม่แปลกที่งานพิธีจุดลึกลับเป็นงานพิธีใหญ่ โดยเริ่มมีขึ้นครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ด้วยความร่วมมือของหลายฝ่าย

ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านสันป่าม่วง บ้านสันป่าบาง หน่วยงานราชการ ต่างก็ร่วมงานพิธีจุลกฐินกันด้วยความสามัคคี^๑

๔.๒ การจัดงานจุลกฐินวัดอนาลโยทิพยาราม

ประเพณีงานจุลกฐินที่วัดอนาลโยทิพยารามในแต่ละปีนั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอาทิ เช่น พระสงฆ์ เจ้าภาพจุลกฐิน ชาวบ้าน และกลุ่มแสดงศิลปวัฒนธรรม จะต้องปรึกษาหารือกันเข้าร่วมประชุมเป็นวาระสำคัญของแต่ละปี เพื่อแบ่งฝ่ายที่จะรับผิดชอบให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เพราะงานบุญจุลกฐินนี้ เป็นงานใหญ่ และที่สำคัญต้องทำให้ถูกต้องตามประเพณีและพระวินัยที่พระพุทธองค์ ได้ทรงบัญญัติไว้ โดยจะมีการปรึกษาหารือช่วงต้นเดือนมิถุนายน ซึ่งก็คือ ก่อนวันวิสาขบูชาของทุกปีนั่นเอง จะมีการประชุมวางแผน ผู้จัดงานส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. เจ้าภาพจุลกฐิน - ตามธรรมเนียมเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาพระสงฆ์ ก็จะจำพรรษา ณ วัดใดวัดหนึ่ง เมื่อออกพรรษาแล้วต้องรับกฐิน ให้ถูกต้องตามพระวินัยก่อน จึงจะเที่ยวไปไหนที่ต่างๆ ได้ ด้วยเหตุนี้ ในส่วนของผู้ที่ศรัทธาของจุลกฐินวัดอนาลโยทิพยาราม ต้องแจ้งให้ทางวัดทราบอย่างน้อยก่อนเข้าพรรษา ๒ เดือน เพื่อที่ทางวัดจะได้เตรียมสถานที่จัดทำพิธี เพราะจุลกฐิน ซึ่งมีพิธีขั้นตอนต่างๆ มากมาย ก็ต้องใช้สถานที่ที่กว้างมากเช่นเดียวกัน

๒. พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ของวัดอนาลโยทิพยาราม - มีหน้าที่ต้องจัดเตรียมสถานที่ต่างๆ เช่น ที่ปลูกฝ้าย ที่ปั่นฝ้าย ทอฝ้าย เป็นต้น รวมถึงบริเวณที่จะทำพิธีทอดจุลกฐินให้พร้อม ที่สำคัญพื้นที่ต้องกว้างมากเนื่องจากพิธีทอดจุลกฐินนี้ มีผู้เข้าร่วมมาก

๓. ชาวบ้าน - มีการคัดเลือกผู้ที่มีความชำนาญในการเพาะปลูกพืชผักต่างๆ เข้ามาปลูกและดูแลฝ้าย (บางปีก็จัดเตรียมพื้นที่ไว้ปลูก บางปีทางวัดก็ปลูกเป็นพิธี) เมื่อถึงกำหนดเก็บฝ้าย ชาวบ้านที่ชำนาญในการเก็บเกี่ยว ก็รับผิดชอบในการเก็บเกี่ยว ซึ่งก็จะออกพรรษาพอดี

๔. กลุ่มการแสดงศิลปวัฒนธรรมล้านนา - ในการทำพิธีจุลกฐินนั้น เมื่อเริ่มเก็บฝ้ายมาแล้ว ก็จะทะพิธีขั้นตอนต่างๆ เช่น ปั่นฝ้าย กรอฝ้าย ทอฝ้าย เป็นต้น ซึ่งพิธีขั้นตอนแต่ละขั้นนั้น จะต้องทำให้เสร็จก่อนรุ่งเช้าอีกวันหนึ่ง เพื่อจะได้นำผ้าที่ทอเป็นจิวรเรียบร้อยแล้ว ถวายเป็นผ้าจุลกฐินแด่พระสงฆ์ เมื่อชาวบ้านที่มาร่วมกันทำนั้นต่างก็ต้องทำกันทั้งคืน จึงต้องมีการแสดงศิลปวัฒนธรรมให้ดู เพราะจะได้ทำให้ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีนั้น ผ่อนคลายได้ความเพลิดเพลินไปในตัว การแสดงศิลปวัฒนธรรมจึงจัดเป็นส่วนหนึ่งของพิธีจุลกฐินสืบต่อกันมา

^๑ สัมภาษณ์ พระครูอุคมกาวณาจารย์ , ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕.

๔.๓ รายละเอียดของพิธีจุกฐินวัดอนาลโยทิพยาราม

ในกระบวนการทำผ้ากฐินทั้งหมดทุกประเภท จุกฐินมักจัดเป็นงานใหญ่ มีความยุ่งยากมาก และยังคงต้องอาศัยความสามัคคีของผู้ศรัทธาและคนทั้งชุมชน จำนวนมาก เพื่อร่วมกันผลิตผ้าไตรจีวรให้สำเร็จด้วยมือภายในวันเดียวเช่นเดียวกับสมัยโบราณดังที่กล่าวมาแล้วว่า จุกฐินถือว่าเป็นกฐินชนิดที่ต้องอาศัยความร่วมมือของคนหมู่มากเร่งรีบทำให้เสร็จ เจ้าภาพผู้ที่จะคิดทำจุกฐินเพื่อทอดถวาย ณ วัดใดวัดหนึ่งจะต้องมีบารมีมีพวกพ้องคอยช่วยเหลือ จากการที่จัดเป็นงานใหญ่ที่มีกระบวนการเตรียมงานหลายขั้นตอน และต้องใช้ ความมานะอดุสาหะความร่วมมือแรงร่วมใจ รวมทั้งแรงศรัทธาอย่างแรงกล้าจึงจะสำเร็จลุล่วงไปได้ ทำให้ปัจจุบันแทบจะหาบุคลากรจัดทอดจุกฐินไม่ได้แล้ว นอกจากในภาคเหนือและอีสาน

สำหรับในงานวิจัยนี้จะขอนำมากล่าวเฉพาะในส่วนเฉพาะวัดอนาลโยทิพยารามซึ่งเป็นที่น่ายินดีว่าปัจจุบันนี้มีวัดหลายแห่งในดินแดนล้านนาได้พยายามจัดให้มีการทอดผ้าจุกฐินขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐ ในการรับเป็นเจ้าภาพจัดเพื่อเป็นการรักษาประเพณีอันดีงามของจุกฐินไว้ โดยพยายามคงรูปแบบการจัดพิธีการแบบดั้งเดิมที่ชาวล้านนาถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานไว้ให้มากที่สุด รายละเอียดมีดังนี้

๔.๓.๑ พิธีปลุกฝ้าย

โดยจะกำหนดเอาเวลา ๐๕.๐๕ น. วันวิสาขบูชา เป็นวันเริ่มพิธีปลุกฝ้าย โดยในบางปีก็จัดเตรียมพื้นที่ไว้ปลุก บางปีทางวัดก็ปลุกเป็นพิธีเท่านั้น โดยการจัดพิธีปลุกฝ้ายแยกออกมาก็เพื่อให้เจ้าภาพได้มีโอกาสมาพบปะกันก่อนและได้มาประชุมหารือร่วมกันถึงกิจการต่างๆ ของงานจุกฐินที่จะจัดขึ้นต่อไป

๔.๓.๒ พิธีรดน้ำดูแลต้นฝ้าย

ในส่วนการดูแลต้นฝ้ายจะเป็นหน้าที่ของชาวบ้าน จากคัดเลือกผู้ที่มีความชำนาญในการเพาะปลูกพืชผักต่างๆ เข้ามาปลุกและดูแลฝ้าย เพราะรู้วิธีการบำรุงดูแลรักษาเพื่อมิให้ต้นฝ้ายต้องตายก่อนที่จะถึงช่วงพิธีใหญ่ โดยจะกำหนดเอาเวลา ๐๕.๐๕ น. วันเข้าพรรษาเป็นวันรดน้ำเช่นเดียวกันว่าจะแยกพิธีรดน้ำดูแลต้นฝ้ายออกมาจากพิธีหลัก เนื่องจากจะได้พบปะเจ้าภาพฝ่ายต่างๆ เพื่อการประชุมติดตามผลของการจัดงานในขั้นตอนต่อไป

๔.๓.๓ พิธีจุลกฐิน

เมื่อถึงกำหนดช่วงวันถวายผ้าจุลกฐิน ก็จะเริ่มต้นด้วยพิธีเก็บเกี่ยวฝ้าย เพื่อนำมาทำเป็นผ้าจุลกฐิน ซึ่งในปีที่ผ่านมาทางคณะเจ้าภาพได้กำหนดเอาวันเสาร์ที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๔ เป็นวันเริ่มพิธีเก็บฝ้ายและเริ่มกิจกรรมอื่นๆ

การเตรียมงานจุลกฐินตามประเพณีดั้งเดิมล้านนา จะแตกต่างจากการเตรียมกฐินแบบทั่วไป เพราะต้องจัดเตรียมสถานที่ในการปั่นด้าย ทอผ้า และจะเริ่มต้นพิธีกรรมการทำผ้าตั้งแต่ผ่านพ้นเวลาเที่ยงคืน ของวันที่ผ่านมา โดยการจัดแบ่งพื้นที่เป็นช่วงๆ (ช่วง ความหมายตรงตัว แปลว่า ลาน คือเป็นพื้นที่ว่างๆ โลง สำหรับเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมต่างๆ หรือกิจกรรมของชุมชน ถ้าเป็นบริเวณลานสนามหน้าบ้าน ก็จะเรียกว่า ช่วงบ้าน ช่วงส่วนกลาง เช่นช่วงวัดฯลฯ) ซึ่งในพื้นที่จัดงานภายในวัดอนาลโยทิพยาม ได้แบ่งออกเป็นพื้นที่ ๕ ช่วง ประกอบด้วย^๒

ช่วงที่ ๑ ช่วงราตรีล้านนา เป็นพื้นที่จัดเลี้ยงขันโตก

ช่วงที่ ๒ ช่วงกอบฝ้าย สายธารบุญ เก็บฝ้าย

ช่วงที่ ๓ ช่วงอีดฝ้าย สายธารธรรม เป็นการคัดแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย

ช่วงที่ ๔ ช่วงคิดฝ้าย สายศรัทธา วิธีการคิดฝ้าย การปั่นฝ้าย

ช่วงที่ ๕ ช่วงกวักฝ้าย สายไขบุญ การยอมสละเส้นใยฝ้าย การชুবน้ำและตากแห้ง

ช่วงที่ ๖ ต่ำหูก ผูกสายธรรม วิธีการทอผ้า

ช่วงที่ ๗ ช่วงตัดเย็บ เก็บสายใย ทำจีวร

ช่วงที่ ๘ ช่วงข้อมด้าย สายพระธรรม ทำสีของจีวร การข้อม

ช่วงที่ ๙ ช่วงมหาบุญจุลกฐิน จัดแสดงอัฐฐบริวาร เครื่องใช้สอยของพระภิกษุ และเครื่องใช้อื่นๆ ที่ควรมีหรือ จำเป็นต้องใช้

จากนั้นคณะผู้จัดทำ (เจ้าภาพ) และคณะศรัทธา ต่างก็จะลงมือปฏิบัติเพื่อที่จะทำผ้าจุลกฐิน เพื่อให้เสร็จทันเวลา ดังรายละเอียดดังนี้^๓

^๒ สัมภาษณ์ พระปัญญาพิศาลเถร, ประธานจัดพิธีฝ้ายสงฆ์ เจ้าอาวาสวัดรัตนวาราม ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูอุดมภาวนาจารย์, วัดอนาลโยทิพอาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

๔.๓.๔ อุปกรณ์การทำผ้าจุกฐิน

อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นด้าย กรอและทอผ้า จะต้องจัดหาให้มากเพื่อที่จะช่วยกันทีละหลายๆ คนจึงจะได้ผ้าออกมาเพียงพอที่จะใช้ในการตัดเย็บออกมาเป็นผ้าไตรจีวรหรือผ้าผืนใดผืนหนึ่งของไตรจีวร ให้สำเร็จทันทอดในวันเดียวกันเมื่อทอผ้าสำเร็จเป็นผืนพร้อมกะคำนวณขนาดและตัดออกเป็นส่วนย่อยของผ้าตามที่ได้กำหนดไว้ในพระวินัยบัญญัติแล้วก็จะช่วยกันนำเอาผ้าเหล่านั้นมาดั้น และเย็บให้ติดกันเป็นตารางผืนจีวร โดยอาศัยไม้สะดึงหรือไม้กฐินช่วยในการจึงเย็บ เมื่อเสร็จขั้นตอนของการเย็บ ก็จะเป็นขั้นตอนของการของการข้อมผ้าให้ได้สีของจีวรตามพระวินัยบัญญัติ ข้อมเสร็จแล้วนำมาตากหรือทำให้แห้งๆ แล้วพับให้เรียบร้อยสวยงามเป็นอันเสร็จขั้นตอนการจัดทำผ้าจุกฐิน สำหรับอุปกรณ์การทำจุกฐิน มีดังนี้^๔

๑) อุปกรณ์เตรียมด้ายยืน ด้ายพุ่ง

๑. กงใช้พันเส้นด้าย เพื่อเตรียมใจด้ายสำหรับฟอกและข้อม
๒. อักใช้พันเส้นด้าย เพื่อจัดระเบียบ
๓. กระบอกไม้ไผ่ ใช้สำหรับพันเส้นด้าย ใช้แทนหลอดด้าย
๔. แกนกระสวยใช้สำหรับพันด้ายพุ่งเป็นหลอดเล็กๆ
๕. ในเป็นเครื่องมือสำหรับกรอด้ายเข้าหลอดด้าย ก่อนที่จะนำไปใส่กระสวยต้องนำไปใช้ร่วมกับระวิง มีลักษณะด้านหนึ่งเป็นกงล้อขนาดใหญ่มีเพลาหมุนด้ายมีสายพานต่อไปยังท่อเล็กๆ ที่ปลายอีกข้างหนึ่ง
๖. หลักเปีย (หลักผุย) โครงไม้สำหรับเตรียมด้ายยืนสามารถเตรียมด้ายยืนยาว ๒๐-๓๐ เมตร (ปัจจุบันมีหลักเปียขนาดใหญ่เตรียมด้ายยืนได้ยาวกว่า ๑๐๐ เมตร)
๗. แปรงหวีด้ายยืนใช้หวีด้ายยืนให้แผ่กระจาย และเรียงตัวเป็นระเบียบใช้หวีด้ายยืนหลังจากลงแปรง

๒) เครื่องทอผ้าพื้นเมือง เรียกว่า กี่ หรือ หูกทอผ้า ส่วนประกอบของกี่ทอผ้ามีดังนี้^๕

๑. ฟืมหรือพื้นหวี (reed) เป็นกรอบไม้แบ่งเป็นช่องถี่ๆ ด้วยลวดซี่เล็กๆ สำหรับจัดระเบียบเส้นด้ายยืน ตีกระทบเส้นด้ายพุ่งเพื่อให้ผ้ามีเนื้อแน่นเป็นผืนผ้า

^๔ สัมภาษณ์ พระครูสุทธินาถ โสภณ, กรรมการฝ่ายสงฆ์ วัดน้ำตกจำปาทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๕ สัมภาษณ์ อาจารย์ชัชเชนทร กัลยาณมิตร, นักปราชญ์พื้นบ้านประจำเชียงใหม่ กรรมการฝ่ายจัดการแสดงศิลปวัฒนธรรม, ๔๕ หมู่ ๕ ตำบลรอบเวียงอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

๒. ตะก้อหรือเขาหูก (harness) ส่วนใหญ่เป็นตะก้อเชือกจัดกลุ่มเส้นด้ายยื่นเปิดช่องด้ายยื่น สำหรับใส่ด้ายพุ่ง
๓. แขนม้วนผ้าหรือไม้กำพันใช้ม้วนผ้าที่ทอแล้วใช้ลำต้นไม้ที่มีขนาดสม่ำเสมอและเหยียดตรง
๔. แขนม้วนด้ายยื่นใช้ม้วนด้ายยื่นขณะทอ
๕. เท้าเหยียบใช้ควบคุมการยกตะก้อ
๖. ที่นั่งสำหรับนั่งขณะทอผ้า
๗. กระจวยใช้สอดใส่ด้ายพุ่งจะมีลักษณะคล้ายเรือ มีร่องใส่แกนกระจวยมีทั้งแบบแกนเดี่ยวและแกนคู่
๘. ผังไม้เล็ก เรียกว่าหน้าผ้าเล็กน้อย ปลาย ๒ข้างเป็นเหล็กแหลมใช้สำหรับจิงหน้าผ้าให้ตึง และมีขนาดคงเดิมขณะทอ

๓) การเตรียมฝ้ายในการทอผ้าจุกฐิน

นำฝ้ายที่แกะใช้ได้แล้วแต่ยังอยู่ในฝักมีปริมาณให้พอแก่การที่จะทำเป็นผ้าจิวรฝืนใดฝืนหนึ่งได้ แล้วทำสำหรับฝ้ายนั้นได้มีการปลูกไว้ตั้งแต่ แดงออกออกต้น เติบโต ผลิดอก ออกฝัก แก่สุกแล้ว เก็บมาเอาเมล็ดออก คิดเป็นผง นำเอาฝ้ายที่ได้มานั้นปั่นและกรอทำเป็นเส้นด้าย เปียออกเป็นใจ กรอออกเป็นเช็ดแล้วฆ่าด้วย น้ำข้าว ตากแห้ง ใส่งบปั่นเส้นด้ายหลอด ใส่งกระจวยเครือ ทำการทอเป็นแผ่นผ้าตามขนาดที่ต้องการ

๑. นำฝ้ายที่แกะใช้ได้แล้วแต่ยังอยู่ในฝักมีปริมาณให้พอแก่การที่จะทำเป็นผ้าจิวรฝืนใดฝืนหนึ่งได้ แล้วทำพิธีสมมติว่าฝ้ายจำนวนนั้นได้มีการหว่าน แดงออกออกต้น เติบโต ผลิดอก ออกฝัก แก่สุกแล้ว เก็บมาอ้วเอาเมล็ดออก คิดเป็นผงเป็นประเพณีที่ยึดถือ ว่าผู้เก็บจะต้องเป็น สาวบริสุทธิ์หรือพรหมจรรย์ เพื่อความบริสุทธิ์ของผ้าจุกฐินที่จะทำขึ้น
๒. นำเอาฝ้ายที่ได้มานั้นปั่นและกรอทำเป็นเส้นด้าย
๓. เปียออกเป็นใจ กรอออกเป็นเช็ดแล้วฆ่าด้วย น้ำข้าว ตากแห้ง ใส่งบปั่นเส้นด้ายหลอด ใส่งกระจวยเครือ
๔. ทำการทอเป็นแผ่นผ้าตามขนาดที่ต้องการ นำไปทอเป็นผ้าจุกฐิน(อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นด้าย กรอ และ ทอผ้า จะต้องจัดหามาให้มากเพื่อที่จะช่วยกันที่

หลายๆ คน จึงจะได้ผ้าออกมามากพอที่จะใช้ในการตัดเย็บออกมาเป็นผ้าไตรจีวร หรือผ้าผืนใดผืนหนึ่งของไตรจีวร ให้สำเร็จทันทอดในวันเดียว)

๕. นำผ้าที่ได้มาตัดออกเป็นส่วนตามต้องการ เมื่อส่วนต่างๆ ครบตามจำนวนแล้วก็ช่วยกันนำเอาผ้าเหล่านั้นมาเนา การตัดเย็บเป็นแผ่นผ้า ทำให้เป็นชั้นได้ขนาดตามพระวินัยส่วนมากจะจัดทอเป็นลายคันทา คือ การเย็บต่อกันของชิ้นผ้าเป็น ส่วนๆ เพื่อให้มีลักษณะไม่สวยงามเหมือนผ้าผืนของคฤหัสถ์คั่นและเย็บให้ติดกันเป็นตารางผืนจีวร โดยใช้ไม้สะดึงหรือไม้กฐินช่วยในการจึงเย็บ
๖. การย้อมผ้าที่ได้ด้วยน้ำฝาด เพื่อให้ได้สีของจีวร แต่ในปัจจุบันนั้นใช้สีสำเร็จรูป
๗. นำไปตากให้แห้งแล้วนำมารีดจัดเป็นชุด ให้เรียบร้อยก็เป็นอันว่าเสร็จขั้นตอนของการจัดทำผ้าจุกฐิน

คณะเจ้าภาพจะเริ่มดำเนินการกันตั้งแต่พระอาทิตย์ตกดินและร่วมกันทำงานตลอดทั้งคืนจนแล้วเสร็จในเช้าวันรุ่งขึ้น ในขั้นตอนของการจัดเตรียมผ้านี้ สำคัญที่สุดที่จะต้องจัดหาอุปกรณ์ที่ใช้มาให้เพียงพอ และผู้ที่ช่วยกันทำควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในด้านการทำผ้า เพื่อป้องกัน ไม่ให้เกิดความล่าช้าจนไม่ทันกำหนดเวลา

๔.๓.๕ ผ้ากฐินและเครื่องบริวารจุกฐิน

๑) ผ้าจุกฐิน หรือ ผ้าไตร ซึ่งประกอบด้วย “จีวร” คือ ผ้าที่พระสงฆ์ใช้ครองไปในที่ต่างๆ “สังฆาฏิ” คือ ผ้าที่พระสงฆ์ใช้พาดบ่าเวลาประกอบพิธีกรรม “สบง” คือ ผ้าที่พระใช้นุ่งจัดขึ้นเพื่อเป็นผ้ากฐิน ซึ่งเป็นตัวการสำคัญกว่าบริวารอย่างอื่นๆ ในเครื่องจุกฐิน ผ้าจุกฐินนั้นจะทำขึ้นภายใน ๑ วันเพื่อให้ทันถวายในวันรุ่งขึ้น แต่สำหรับบางงานอาจจะไม่มีการทอครบกระบวนการ อาจจะมีการใช้ผ้าสำเร็จเข้ามาเพิ่มเติมด้วย แต่จะใช้ผ้าอย่างไร ชนิดไหน หรือใช้ผ้าที่ยังไม่ได้ย้อมคือผ้าขาว หรือผ้าที่ย้อมแล้วก็ได้ บางครั้งอาจจะใช้ที่ผ้าตัดสำเร็จรูปแล้วหรือผ้าที่ยังไม่ตัดสำเร็จรูปก็ได้ แต่ความสำคัญอยู่ที่จะต้องเพียงพอที่จะทำไตรจีวร ผืนใดผืนหนึ่งได้ ในสมัยนี้โดยมากใช้ผ้าที่สำเร็จรูปแล้วย้อมสีได้ที่ดีแล้ว ที่ใช้ผ้าขาวซึ่งไม่ได้ตัดให้สำเร็จรูปก็มี แต่น้อย แม้กฐินหลวงก็ใช้กันอยู่ทั้งสองอย่างรวมกับเครื่องไทยทานที่เรียกว่าบริวารกฐินอันเป็นสิ่งของที่จัดถวายวัดในวันทอดกฐินตามธรรมเนียม

เมื่อจัดเตรียมผ้าสำหรับไว้ทอดจุกฐินแล้ว ก็จะมีขบวนแห่จุกฐินอันประกอบไปด้วยผ้ากฐิน อัฐบริวารและข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นบริวารของจุกฐิน ซึ่งบริวารจุกฐินนั้นผู้วิชัยพบว่าเหมือนกับเครื่องบริวารของกฐินซึ่งได้แก่ ไตรจีวรและบริวารอื่นๆที่เป็นของจำเป็นแก่พระภิกษุ

สามเศร โดยจะนำไปทอดถวายพร้อมเครื่องสักการะแบบล้านนาโบราณ ๕ อย่างหรือที่เรียกว่า เครื่องห้า ประกอบด้วยวัสดุสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวพื้นเมืองล้านนาที่ทำจากวัสดุ ในท้องถิ่น เพื่อเป็นเครื่องบูชาและขอขมาลาโทษหรือขอพรพระหรือผู้มียศ ศักดิ์ หรือครูบาอาจารย์ผู้ เป็นที่นับถือบูชา ซึ่ง “เครื่องสักการบูชาล้านนา”^๖ ประกอบด้วย

ก) หมากส้ม การนำหมากที่ผ่าซีกร้อยเป็นเส้นนำมา “ส้ม” คือวางคลุมลงบน โครงงานเต็มเพื่อมอบให้บุคคลที่เคารพนับถือ

ข) หมากเบ็ง การนำหมากทั้งลูกจำนวน ๒๔ ผล มา “เบ็ง” คือติดตรงเรียงกันให้ สวยงาม

ค) ต้นดอก การทำโครงสร้างเพื่อนำใบไม้ ดอกไม้สด มาสอดไว้ให้เต็มเป็นพุ่ม ดอกไม้ เป็นเครื่องบูชาถวายพระหรือผู้มียศศักดิ์ หรือครูบาอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพนับถือ

ง) ต้นเทียน การนำเทียนแท่งเล็ก จำนวน ๒ หรือ ๓ แท่ง มามันติดไม้ปลาย แแหลมปักบน โครงสร้าง ตกแต่งเป็นทรงพุ่ม

จ) ต้นผึ้ง การใช้ขี้ผึ้งทำเป็นดอกผูกปลายไม้ เสียบบน โครงสร้างมีฐานเป็น ๓ หรือ ๔ ขา มีจำนวนดอกผึ้ง แล้วแต่ละขาได้มากหรือน้อย เพื่อให้ผู้ที่เคารพไว้ใช้ทำเทียนเพื่อ ประกอบพิธีกรรม

๒) เครื่องบริวารจุลกฐิน^๗ ประกอบด้วย

ก) เสื่อ หมอน มุ้ง กาดัมน้ำ กระจตักน้ำ และของสำหรับใช้ร่วมกันในวัด เช่น ยา รักษาโรค เครื่องครัว เครื่องมือก่อสร้างซ่อมแซมวัด เครื่องใช้ไฟฟ้า ตลอดถึง เครื่องมือทำความสะอาด สิ่งของเหล่านี้นิยมจัดไปถวายวัดที่ไปทอดกฐินทุกแห่ง แม้แต่กฐินหลวงก็จัดสิ่งของ เหล่านี้ไปถวายด้วยเหมือนกัน

ข) บัจจย (เงิน) จุลกฐินนับรวมบัจจยนี้ด้วย ซึ่งเป็นบัจจยอย่างหนึ่งที่สามารถ นำไปบำรุงดูแล และพัฒนา รวมถึงซ่อมแซมภายในวัดนั้นๆ ได้

ค) ธงจุลกฐิน ธงจุลกฐินอันเป็นธงชัยในการถวาทานเป็นผ้าขาวเขียนรูป จระเข้ หรือสัตว์น้ำอย่างอื่น เช่น ปลา นางเงือก สำหรับปักหน้าวัด ปักรอบโบสถ์ หรือปักอยู่ตาม ริมน้ำ เมื่อทอดกฐินเสร็จแล้วจึงเรียกว่าธงกฐิน (ถ้าเป็นวัดที่อยู่ไกลแม่น้ำให้มีธงผ้าขาวเขียนรูป

^๖ สัมภาษณ์ อาจารย์ชเลนทร กัลยาณมิตร, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๗ สัมภาษณ์ พระปัญญาพิศาลเถร, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

ตะขาบปักไว้หน้าวัดแทนรูปสัตว์น้ำ) การปักธงนี้เป็นเครื่องหมายให้ทราบว่าเป็นวัดนั้นๆ ได้รับกฐินแล้ว และอนุโมทนาร่วมกุศลด้วยได้ หรือเป็นปัดดาโมทนามัย บุญสำเร็จได้ด้วยการอนุโมทนา

๔.๔ พิธีถวายผ้าจุลกฐินวัดอนาลโยทิพยาราม

การถวายผ้าจุลกฐินที่วัดอนาลโยนี้ได้จัดทำพิธีทอดผ้าจุลกฐินไว้ที่วิหารจตุรมุข ซึ่งมีบริเวณกว้างขวาง ก่อนที่จะถึงกำหนดเวลาขณะเช้าภาจะเอาเครื่องบริวารจุลกฐินไปจัดตั้งไว้ในวิหารจตุรมุขก่อนพอถึงกำหนดเวลาพระสงฆ์ที่จะรับผ้าจุลกฐินก็พร้อมกันที่วิหารจตุรมุข นั่งบนอาสนะสงฆ์ที่จัดไว้ เจ้าภาพของกฐิน พร้อมด้วยคณะจะพากันไปวิหารจตุรมุขเมื่อถึงหน้าวิหารจตุรมุขขณะเช้าภานำผ้าจุลกฐินไปวางบนพานที่จัดไว้หน้าพระสงฆ์และหน้าพระประธานในวิหารจตุรมุข หลังจากนั้น เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วกราบพระพุทธรูปประธานในวิหารจตุรมุขแบบเบญจางค์ประดิษฐ์สามครั้ง แล้วคุกมวกผ้าจุลกฐินในพานขึ้นแล้วประนมมือวางผ้าพระกฐินบนมือทั้งสองหันหน้าตรงพระสงฆ์แล้วก็ได้กล่าวคำถวายผ้าจุลกฐิน ในที่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วพบว่า พิธีการถวายผ้าจุลกฐิน ก็เหมือนกันกับพิธีถวายกฐินแบบทั่วไปดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) คำถวายผ้ากฐินนิยมใช้มี ๒ แบบ^๕

- คำถวายภาษาบาลี แบบที่ ๑

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า ๓ หน)

อิมังกันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสังสังฆัสสะ โอนิชะยามะ

ทุติยัมปิอิมังกันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสังสังฆัสสะ โอนิชะยามะ

ตะติยัมปิอิมังกันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสังสังฆัสสะ โอนิชะยามะ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายซึ่งผ้ากฐินกับบริวารนี้ แก่พระสงฆ์ แม้การบสอง ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายซึ่งผ้ากฐินนี้กับบริวารนี้ แก่พระสงฆ์แม้การบสาม ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ซึ่งผ้ากฐินกับบริวารนี้ แก่พระสงฆ์

- คำถวายภาษาบาลีแบบที่ ๒

^๕ พระศรีธรรมารักษ์(ดำรง ทิฎฐมฺ โม ป.ธ.๕), การจำพรรษา สัตตทากรรมนิยะ ปวารณากรรมและกฐินกรรม, (นครราชสีมา : โรงพิมพ์สมบูรณการพิมพ์พริ้นตึง, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๘.

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า ๓ นน)
 อิมังกันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสังสังฆัสสะ โอโณชะยามะ
 ทุติยัมปิอิมังกันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสังสังฆัสสะ โอโณชะยามะ
 ตะติยัมปิอิมังกันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสังสังฆัสสะ โอโณชะยามะ
 สาธุ โนกันเต อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะทุสสังปฏิคั่นหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง
 หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายซึ่งผ้ากฐินกับบริวารนี้ แก่พระสงฆ์
 แม้คำรบสอง ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายซึ่งผ้ากฐินนี้กับบริวารนี้แก่
 พระสงฆ์แม้คำรบสาม ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายซึ่งผ้ากฐินกับบริวารนี้
 แก่พระสงฆ์ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ขอพระสงฆ์จงรับ ซึ่งผ้ากฐินทั้งบริวารนี้ เพื่อประโยชน์ เพื่อ
 ความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญฯ

เมื่อจบคำถวายแล้ว เจ้าภาพพร้อมคณะได้ถวายผ้าจุลกฐินพร้อมเครื่องบริวารแก่
 พระสงฆ์ พระสงฆ์รับสาธุพร้อมกัน จากนั้นพระสงฆ์ถือปอโลกน์ และมอบผ้าจุลกฐินแก่พระครูอุดม
 ภาวนาจารย์ ซึ่งท่านเป็นพระเถระรูปหนึ่งที่คณะสงฆ์วัดอนาลโยทิพยาราม เห็นสมควรที่จะเป็นผู้รับ
 ผ้าจุลกฐินนี้ ลำดับนั้นพระสงฆ์ได้อนุโมทนาผู้ถวายทั้งหมด เจ้าภาพก็ได้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลก็
 เสร็จพิธีถวายผ้าจุลกฐิน ต่อจากนั้นคณะพระสงฆ์วัดอนาลโยทิพยาราม ก็จะได้ดำเนินการในเรื่อง
 กรานกฐินต่อไปเป็นเสร็จพิธี

๔.๕ วิเคราะห์ประเพณีจุลกฐินวัดอนาลโยทิพยาราม

๔.๕.๑ คุณค่าของจุลกฐินที่มีต่อสังคมชุมชน

คุณค่าของจุลกฐินที่มีต่อชุมชนนั้นเห็นได้ชัดเจนคือ ความสามัคคีที่เกิดขึ้นในการจัด
 งานทอดจุลกฐินนั้นนับตั้งแต่การประชุมจัดเตรียมงาน การจัดงานจุลกฐิน โดยเฉพาะในวันจัดงาน
 ต้องอาศัยคนจำนวนมากเพื่อมาช่วยกันทำผ้าให้ทันที่จะทอดถวายแก่พระสงฆ์ เพราะการถวายผ้าจุล
 กฐินนี้ต้อง เริ่มตั้งแต่การเก็บฝ้าย นำฝ้ายมาแยกเมล็ดออก แล้วปั่นฝ้ายให้เป็นด้าย จากด้ายแล้วนำมา
 ทอให้เป็นผืน จนกระทั่งเป็นผ้าที่พร้อมที่ถวายพระสำหรับทำเป็นผ้ากฐิน นอกจากความสามัคคีแล้ว
 จุลกฐินยังทำให้คนในชุมชนเห็นถึงคุณค่าภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดไว้ให้ ให้ได้เห็นถึง
 ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ความรักในชุมชน

นอกจากนี้ จุลกฐิน คือสิ่งที่บ่งชี้หลักประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนทุกด้านที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในด้านต่างๆ เช่น ด้านวัฒนธรรมศิลปะ และด้านเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ทำให้จุลกฐินมีอิทธิพลมากต่อชุมชนและในอนาคต แต่เมื่อทราบถึงหลักปฏิบัติที่ถูกต้องแล้วของจุลกฐิน ประเพณีจุลกฐินนี้มีแนวโน้มไปในทางที่ถูกต้องและดีงามเป็นไปตามหลักพระวินัยทางพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพุทธานุญาตไว้ว่า “ธรรมและวินัยที่เราได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” ในปัจจุบันงานบุญจุลกฐินกลายเป็นงานบุญประเพณีทั่วไปของสังคม โดยเฉพาะที่ทำกันในยุคสมัยปัจจุบันนี้จากที่เป็นเรื่องทางพุทธศาสนาได้เปลี่ยนแปลงบางแง่บางอย่างไป ก็ยังมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ คือบุคคลของสังคม แต่ประเพณีจุลกฐินก็ยังรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาวพุทธอยู่^{๕๕}

อย่างไรก็ตามแม้ว่าประเพณีจุลกฐินจะได้รับความนิยมน้อยลงไป แต่ก็ยังมีประชาชนบางกลุ่มที่ยังคงอนุรักษ์ สืบทอดให้มีประเพณีนี้ต่อไป โดยเฉพาะในดินแดนล้านนานั้นก็มีการประยุกต์การจัดกิจกรรมจุลกฐินเข้ากับขนบธรรมเนียมเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อันบรรพบุรุษล้านนาไทยได้สั่งสมสืบทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนทำให้ระบบความคิด ความเชื่อ และความรู้หลากหลายเหล่านี้ได้ตกผลึกมาจนเป็นเอกลักษณ์ เป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม เป็นภูมิปัญญาของชาวล้านนาไทย เกิดเป็นประเพณีจุลกฐินที่เป็นแบบฉบับของล้านนาโดยเฉพาะ^{๕๖}

๔.๕.๒ คุณค่าจุลกฐินที่มีต่อเศรษฐกิจชุมชน

การทอดถวายกฐินตามประเพณีของพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา เลื่อมใสในพุทธศาสนา มีการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญสติภาวนา เป็นของพุทธศาสนิกชนชาวไทยมาตั้งแต่โบราณกาล ด้วยเหตุนี้ เมื่อถึงประเพณีฤดูกฐิน ซึ่งมีวันเวลาอันจำกัด คือ จำกัดเวลาในการทำบุญจุลกฐินจึงทำให้จุลกฐินมีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับด้านต่างๆ ขึ้นมาด้วย เช่นด้านเศรษฐกิจเพราะกฐินเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของสังคมประชาชนชาวไทย ในด้านเศรษฐกิจในหลักธรรมพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างมหากุศลให้แก่ตนเอง เรียกว่า สร้างธนาการบุญไว้เพื่อความผาสุกใน

^{๕๕} สมชัย รากโพธิ์, กฐินกถาและอานิสงส์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗.

^{๕๖} ศรีเดา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๖๔-๖๕.

ชาติหน้าภพหน้า เพื่อทำบุญให้เป็นอุปนิสัยแก่นุชย์สร้างบารมีที่ยังบกพร่องให้เต็มให้สมบูรณ์ เพื่อรักษาอารยธรรมของชาวพุทธไว้ตามความเชื่อ^{๑๑}

การที่ชาวบ้านมีระบบความคิด ความเชื่อในการพิจารณาตัดสินและประเมินว่า สภาพหรือสิ่งของ หรือประเพณีอื่นๆ ในด้านที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตและแลกเปลี่ยน อันส่งผลกระทบต่อคนและสังคมมากน้อยเพียงใดในการดำเนินชีวิตในขั้นตอนของประเพณีจตุกกฐิน ผลผลิตที่ปรากฏนั่นคือ ผ้า อันสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร อันได้แก่ “ฝ้าย” ไปสู่ “ผืนผ้า” ที่นอกจากจะนำไปตัดเย็บเป็นผ้าไตรจีวรแล้ว ยังสามารถนำ “ผ้าที่ผลิตได้” ไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ คือ การแสวงหารายได้ของประชาชนและความมั่งคั่งของรัฐ ก็จะพบกับปรากฏการณ์ของการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้ากับเงินตราได้^{๑๒}

ดังนั้นคุณค่าทางเศรษฐกิจที่แอบแฝงไว้ในประเพณีจตุกกฐินคือ การเพิ่มมูลค่าทางผลผลิตทางการเกษตร ด้วยการแปรรูปฝ้าย ให้เป็นผืนผ้าที่มีมูลค่าสูงขึ้น และสร้างรายได้ที่มากขึ้นอีกด้วย อันเป็นแนวทางของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งมีหัวใจอยู่ที่การเพิ่มรายได้และผลผลิตจากประเพณีจตุกกฐินนี้

โดยเฉพาะการจัดประเพณีทอดผ้าจตุกกฐินของวัดอนาลโยทิพยารามนี้มีคุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ วัดอนาลโย เป็นวัดที่มีความสำคัญวัดหนึ่งของจังหวัดพะเยา มีบริเวณที่กว้างขวาง มีสิ่งปลูกสร้างทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญและสวยงาม และมีประเพณีประจำปีคือการทอดจตุกกฐิน ซึ่งเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่สำหรับวัดและชุมชน ในแต่ละปีนั้นจะมีผู้มีจิตศรัทธามาจองรับเป็นเจ้าภาพทอดผ้าจตุกกฐินทุกปี เมื่อถึงกำหนดงาน มีคนมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก จึงเกิดการนำสินค้าชุมชนพื้นบ้านรอบบริเวณวัดมาจัดเป็นตลาด หรือเรียกว่า “กาดหมั้ว” เป็นการจำลองตลาดมาไว้ในงานจตุกกฐิน โดยชาวบ้านจะนำสินค้ามาจัดขายเป็นต้นว่า ผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา ครกหิน งานจักสาน อาหารขนมพื้นบ้าน รวมถึงผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือของกลุ่มแม่บ้านรอบวัด งานประดิษฐ์ต่างๆ ที่เป็นฝีมือของชาวบ้าน งานจตุกกฐินจึงนับว่าได้ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังได้สร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการในจังหวัดพะเยาอีกเป็นต้นว่า ผู้ประกอบการด้านโรงแรมที่พัก และร้านอาหาร ร้านค้าต่างๆ เป็นต้น

^{๑๑} พระธรรมธีรราชมหามุนี, กฐิน ผ้าป่า อานิสงส์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖-๔๘.

^{๑๒} พระจรัส ฤทธิธา พร้อมคณะ, การวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาในจตุกกฐิน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๘๐-๘๑.

๔.๕.๓ คุณค่าจุกจุกกับการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรมไทยทุกแขนงเช่น ศิลปะทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม วรรณกรรม เป็นต้น ประเพณีจุกจุกก็คือว่าเป็นศิลปะแขนงหนึ่ง และได้ปรากฏเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยอยู่ทุกวันนี้ จุกจุกก็มีศิลปะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่นการแสดงวิธีการทอผ้า การแสดงธงจุกจุก เป็นรูปจระเข้และนางมัจฉา หรือขบวนแห่องค์พระกฐินเป็นศิลปะสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของประเพณีจุกจุก เป็นต้นศิลปะเหล่านี้ เกิดจากชาวพุทธทั้งภิกษุและบรรพชิตผู้มีจิตศรัทธาอันบริสุทธิ์ได้คิดค้นต้นแบบมา และสอดใส่ความวิจิตรบรรจงลงไปให้เป็นศิลปะทรงคุณค่าคู่ควรแก่การถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา เพื่อยกย่องเชิดชูบูชาพระพุทธศาสนาให้ดีเลิศ และจงใจให้ชนคนทั่วไปมีความตระหนัก เคารพและยำเกรงไม่กล้าข่มขู่ต่อพระพุทธศาสนา จึงถือว่าอิทธิพลของกฐินในด้านศิลปะได้ช่วยให้ประเพณีนี้ดำรง และเป็นผลที่ดีต่อสังคม จนกลายเป็นงานศิลปะประเพณีงานหนึ่ง ที่ถูกหลานได้ดำเนินรอยตามอย่างถูกต้องและดีงาม คงอยู่คู่กับวัฒนธรรมไทยสืบไป^{๑๑}

ประเพณีจุกจุกวัดอนาลโยทิพยาราม ถือเป็นเป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่ดีงามไม่ให้สูญหายและเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม กล่าวคือ การทอผ้าจุกจุกนี้เป็น การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นเมือง การแสดงศิลปะพื้นบ้าน การทำอาหาร ตลอดถึงส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในวัฒนธรรมที่ดีงาม

๔.๕.๔ คุณค่าจุกจุกกับการส่งเสริมการศึกษา

การปลูกฝังประเพณีที่ดีงามและเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษานั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะเป็นการให้ทุกคนรู้จักความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และยังเป็นการสร้างเสริมความดีในทางคุณธรรม เพราะประเพณีจุกจุกนี้ ทำให้ได้ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ จุดประสงค์ของการจัด หรือแม้กระทั่งพิธีการขั้นตอน ได้ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ ในขั้นตอนนั้นๆ เพราะกว่าจะได้มาซึ่งผ้าจุกจุกนี้ ต้องใช้ความร่วมมือในหลายๆด้าน อาทิ สถานที่ที่จะปลูกฝ้าย สถานที่ปั่นฝ้ายและกรอฝ้าย จนถึงสถานที่ทอผ้า ซึ่งประเพณีจุกจุก น่าสนใจและศึกษาก็คือ ความพิเศษของผ้าที่จะใช้ถวายพระภิกษุสงฆ์นั้น จำเป็นต้องทอให้เสร็จก่อนฟ้าสว่าง

ในทุกขั้นตอนของประเพณีจุกจุกวิธีการและขั้นตอน ในการผลิตดอกฝ้ายเป็นเส้นด้ายนำไปย้อม ทอเป็นผืนผ้า และตัดเย็บผ้าไตรจีวร แสดงให้เห็นถึงกระบวนการศึกษาและถ่ายทอด

^{๑๑}พระราชวิมลโมลี(ดำรง ทิฎฐธมฺโม), ๖๐ ปี พระราชวิมลโมลี,(นครราชสีมา : มิตรภาพการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๗๓.

ความรู้ ความสามัคคี ความวอดทน ดังจะเห็นความสามารถในการถ่ายทอด อบรม เลี้ยงดู ชักจูง ทางสังคม การสอน การก่อสร้าง สื่อ อุปกรณ์และการวัดผลสัมฤทธิ์

และด้วยในสังคมชนบทที่ใช้อุปกรณ์เครื่องใช้หลายอย่างที่มาจากมือ มีน้อยมากที่ทำมาจากอุตสาหกรรม ด้วยเหตุที่เครื่องหัตถกรรมทำด้วยมือ มีความละเอียดอ่อน เมื่อชาวบ้านว่างจากการทำไร่ทำนาแล้วก็ทำการทอผ้าเพื่อใช้เองหรือสร้างเพื่อขายหารายได้พิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเทศกาลทอดจุกฐิน เมื่อชาวบ้านทราบข่าวว่าจะมีการทอดจุกฐินที่วัดอนาลโยทิพยาราม ก็จะนำหัตถกรรมเหล่านี้ออกไปขาย หรือบางครั้งก็ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าอาวาสช่วยส่งเสริมให้คณะทอดจุกฐินเห็นคุณค่าของสิ่งทอประเภทต่างๆ หรือบางครั้งงานหัตถกรรมยังเป็นสินน้ำใจแก่เจ้าภาพผู้ทอดจุกฐินทั้งหลาย การทอผ้าอันประณีตและสวยงาม เช่น เสื้อผ้าลายไทลื้อ ของฝากต่างๆ ที่จังหวัดพะเยา ซึ่งคณะเจ้าภาพที่ทอดจุกฐินจากกรุงเทพฯ มักจะแวะชมอยู่เป็นประจำ อีกทั้งยังซื้อเป็นของที่ระลึกกลายเป็นการส่งเสริมอาชีพของชาวบ้านอีกทางหนึ่งโดยปริยาย

ฉะนั้นประเพณีจุกฐินนี้ จึงสะท้อนให้เห็นความสามัคคีพร้อมเพรียง และความอุตสาหะวิริยะ นอกจากนี้ก็ยังมีการเล่นของวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา รวมถึงการขายของดอกลางคืน มีหลายอย่างด้วยกัน นับตั้งแต่ของกินจนถึงของใช้ หรือที่ชาวล้านนานิยมเรียกกันติดปากว่า กาดหมั้วคว่ำแลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่งว่า วัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนมาจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ที่ผสมผสานให้เข้ากับพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมได้อย่างลงตัว^{๔๔}

๔.๕.๕ คุณค่าจุกฐินกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา

ประเพณีการทอดจุกฐินนั้นนำไปสู่การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ คือมีโอกาสท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติในจังหวัดพะเยา ซึ่งเต็มไปด้วยป่าเขาลำเนาไพร สามารถชื่นชมธรรมชาติ ได้รับอากาศอันบริสุทธิ์ ทำจิตใจให้ปลอดโปร่งโล่งสบาย ซึ่งแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากสภาพแวดล้อมที่วุ่นวายและแออัดในเมืองใหญ่ การทอดจุกฐินที่วัดอนาลโยทิพยารามนั้นนอกจากจะทำให้ผู้เข้าร่วมงาน จะได้ชมสิ่งปลูกสร้างทางพระพุทธศาสนาที่สวยงามบนวัดอนาลโยทิพยารามซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดพะเยาแล้ว ยังมีโอกาสได้เที่ยวชมไปยังโบราณสถานต่างๆ ภายในจังหวัดพะเยาและจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย

^{๔๔}วิเชียร รักการ, วัฒนธรรมของไทย, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๖๔-๖๕.

๔.๕.๖ จุลลัญจิวัตคณาโยทิพยาารามกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมประเพณี ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรมและวันสำคัญต่างๆ ของชาวล้านนาจึงเกี่ยวข้องกับศาสนาเกือบทั้งสิ้น และกลายเป็นประเพณีของแต่ละชุมชน จนเป็นที่เชิดหน้าชูตาของดินแดนล้านนา ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปวัฒนธรรม ได้เกิดมีศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และพิธีกรรมทางพุทธศาสนามากมาย ล้วนมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นอย่างมาก

นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังมีบทบาทในการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ ของชุมชนต่างๆ โดยพระสงฆ์จะเป็นที่พึ่งของชุมชนในการให้คำปรึกษา ช่วยเหลือด้านการสงเคราะห์ปัจจัยสี่แก่ประชาชน และวัดยังกลายเป็นศูนย์กลางการพบปะของชาวบ้านและทางราชการ เป็นต้น และพุทธศาสนาในล้านนาเป็นศาสนาที่หลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีเดิม ความเชื่อ ความศรัทธาเดิมๆ ของชาวล้านนาได้อย่างผสมกลมกลืน ทำให้พิธีกรรมตามประเพณีต่างๆ กลมกลืนสอดคล้อง จนกลายเป็นอัตตลักษณ์บุคลิกเฉพาะตัวของล้านนาพุทธไปแล้ว ดังที่พบเห็นกันอยู่^๕

กล่าวโดยสรุป ประเพณีจุลลัญจิวัตคณาโยทิพยาารามจึงเป็นอีกภูมิปัญญาหนึ่งของคนไทยที่เป็นสิ่งที่มีคุณค่า เป็นอุดมคติ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และน่าที่จะมีแต่เพียงคนไทยเท่านั้นที่จะเข้าใจและซาบซึ้งได้ ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาในล้านนาเป็นศาสนาที่หลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีเดิม ความเชื่อ ความศรัทธาเดิมๆ ของชาวล้านนาได้อย่างผสมกลมกลืน ทำให้พิธีกรรมตามประเพณีต่าง ๆ กลมกลืนสอดคล้อง จนกลายเป็นอัตตลักษณ์บุคลิกเฉพาะตัวของล้านนาพุทธไปแล้ว ดังที่พบเห็นกันอยู่ พุทธศาสนิกชนที่นับถือย่อมสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวเนื่องกับศาสนา เป็นอันมาก ซึ่งผู้นำในการทำพิธีจะต้องมีความรู้จักและเข้าใจในพิธีนั้นให้ดี เพื่อแนะนำคนอื่นที่ไม่รู้ หรือสั่งสอนลูกหลานให้ศึกษาสืบทอดระเบียบปฏิบัติอย่างถูกต้อง

ดังนั้นคุณค่าในด้านต่างๆ จึงเป็นความคิด ความเชื่อของบุคคล ที่ได้พิจารณาตัดสินและประเมินค่าสภาพของสิ่งของ หรือประเพณีอื่นมีประโยชน์แก่ตนและสังคมมากน้อยเพียงใด ในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการยากที่จะวัดว่า ในพฤติกรรมต่างๆ จะมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด หากแต่ความคิด ความเชื่อ ที่แอบแฝงอยู่ในสิ่งนั้น หรือพฤติกรรมสังคมนั้นๆ ต่างหากที่จะนำไปสู่การ

^๕ มณี พยอมยงค์, วิถีชีวิตและค่านิยมชาวล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : เชียงใหม่สถาบันวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๒๖), หน้า ๑๕๒-๑๕๖.

แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของพฤติกรรมสังคมที่กำหนด และเมื่อพฤติกรรมของมนุษย์มีความถี่มากขึ้นเท่าใด ก็ย่อมที่จะแสดงคุณค่าของสิ่งนั้นๆ มากขึ้นเท่านั้น และเมื่อมนุษย์มองเห็น คุณค่าในสิ่ง หรือพฤติกรรมของสังคม สิ่งเหล่านั้น หรือพฤติกรรมเหล่านั้น ก็จะกลายเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมได้ในที่สุด และเป็นสิ่งหรือพฤติกรรมที่เราจะสามารถนำมาวัดให้เห็นความสำคัญใน คุณค่าได้ในที่สุด

ดั่งพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ที่ทรงให้ไว้ในพิธีเปิดปีแห่งการรณรงค์ เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมไทย ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๐๗ ดังนี้

“ชาติไทยของเรามีความเจริญด้วยศีลธรรมจรรยาและศิลปวัฒนธรรมอันครบถ้วนทุกสาขาที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาแต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่าและเป็นนิมิตหมายสำคัญอย่างเอกที่แสดงให้เห็นความเป็นชาติไทยคนไทยซึ่งแตกต่างจากชาติอื่นจึงเป็นสิ่งที่คนไทยพึงศึกษาให้เห็นแจ้งถึงคุณค่าและพยายามถนอมรักษาไว้ด้วยความรู้ความสามารถและความฉลาดรอบคอบเพื่อมิให้ต้องสูญหาย หรือแปรสภาพไปในทางเสื่อมในการนี้ทุกคนจะต้องทราบแก้ไขโดยตระหนักว่าการศึกษาและรักษาวัฒนธรรมไทย แท้จริงก็คือการจรรโลงรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยของชาติไทย และคนไทยแต่ละคนไว้นั่นเอง”

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีของชาวพุทธล้านนา : กรณีศึกษาวัดดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษากฐินและจุกฐินในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาจุกฐินในล้านนา (๓) เพื่อวิเคราะห์จุกฐินวัดดอนาลโยทิพยาราม ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยจะขอสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ กฐินและจุกฐินในพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ในพระไตรปิฎกไม่มีการกล่าวถึงจุกฐินโดยตรง แต่มีเรื่องราวในอรรถกถาธรรมบท แห่งขุททกนิกาย กล่าวโดยย่อว่า ในสมัยพุทธกาลครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ทรงเห็นว่าพระอนุรุทธมีจีวรอันเก่าขาด และก็เป็นเวลาจนจะสิ้นจุกฐินกาลแล้ว จึงได้รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ให้ช่วยหาผ้าบังสุกุลจีวรตามที่ต่างๆ แต่ได้ก็ไม่ใช่เพียงพอจะเย็บจีวรได้ นางเทพธิดาซึ่งเคยเป็นภรรยาเก่าของท่านจึงได้เนรมิตผ้าทิพย์หมกไว้ในกองขยะ เมื่อพระอนุรุทธะผ่านมาพบเข้าจึงพิจารณานำไปสมทบในการทำจีวร ครั้งนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปทรงเป็นประธานสนเข็ม เทวดา ฤๅษี ชาย หญิง ต่างช่วยกันทำจีวรอย่างเร่งด่วนเป็นการใหญ่ จึงเป็นมูลเหตุแห่งจุกฐินในเวลาต่อมา

ส่วน จุกฐิน คือ คำเรียกการทอดกฐินที่ต้องทำด้วยความรีบด่วน โดยต้องอาศัยความสามัคคีของผู้ศรัทธาจำนวนมาก โบราณจึงถือกันว่าการทำจุกฐินมีอันสงฆ์มาก เพราะต้องใช้ความอดุสาหะ พยายามมากกว่ากฐินแบบธรรมดา (มหากฐิน) ประเพณีจุกฐินพบเฉพาะในภาคอีสานและในภาคเหนือเท่านั้น และในอดีตงานจุกฐินไม่ได้ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย คงมีเฉพาะกลุ่มเท่านั้น เช่น ชาวไทลื้อบ้านศรีดอนไชย จังหวัดเชียงราย ที่ทำกันเป็นประจำ ประเพณีส่วนจังหวัดพะเยานั้นไม่เคยปรากฏว่ามีการจัดงานจุกฐินมาก่อน จนกระทั่งวัดดอนาลโยทิพยารามเริ่มจัดเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แต่ในปัจจุบันนี้พบว่าพิธีจุกฐินนิยมจัดกันอย่างแพร่หลาย เช่นที่ วัดพระธาตุผางงา จังหวัดเชียงราย วัดท่ากระดาศ จังหวัดเชียงใหม่ และวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง เป็นต้น

๕.๑.๒ จุลกฐินในล้านนา

เรื่อง “จุลกฐินในล้านนา” จึงเป็นเรื่องที่ยังไม่มีหลักฐานข้อมูลที่ชัดเจนเท่าที่ควร ทราบเพียงแต่ว่า จุลกฐินในล้านนา มีเค้าโครงมาจากตำนานของเชียงตุงเรื่องราวคล้ายกันกับเรื่องการถวายจีวรแด่พระอนุรุทธเถระ ซึ่งกล่าวว่า มีพระเถระผู้เป็นอรหันต์ซึ่งในพรรษาหนึ่งท่านได้บำเพ็ญสมาบัติจนจะล่วงพ้นเวลาแห่งกฐิน คือ เหลือเวลาอีกเพียงหนึ่งวันที่จะหมด เทพธิดาผู้เคยเกิดเป็นภรรยาของท่านเกรงว่าพระเถระจะไม่มีโอกาสรับผ้ากฐิน จึงได้แปลงกายเป็นมนุษย์ เนมิตสวนฝ้ายขึ้นกลางป่า พร้อมทั้งป่าวประกาศ ให้มนุษย์และเทวดามาช่วยกัน ถัก ทอ เย็บ ย้อม ผ้ากฐินจีวรนี้ขึ้นจนแล้วเสร็จพร้อมถวายในชั่วเวลา ๑ วัน

จุลกฐินเป็นประเพณีที่เก่าแก่ประเพณีหนึ่งในสังคมชาวพุทธที่พบในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีความหมายว่า เป็นกฐินที่ต้องทำด้วยความรีบด่วน เป็นงานที่ต้องอาศัยความสามัคคีในกระบวนการผลิตผ้าที่สำเร็จ ได้ด้วยมือของชาวบ้าน

ในสมัยโบราณชาวล้านนาไม่นิยมทอดกฐินหรือจุลกฐินอย่างสมัยปัจจุบัน เนื่องมาจากการถวายผ้ากฐินหรือจุลกฐินเป็นงานใหญ่ ต้องตระเตรียมมาก และต่อมาพิธีการทำบุญจุลกฐินในล้านนานั้นก็ได้แพร่หลายและนิยมทำกันมากขึ้นในช่วงยุครัตนโกสินทร์ โดยได้นำเอารูปแบบและวิธีการจัดงานบุญกฐินแบบภาคกลางเข้ามาประยุกต์เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิม และพบเห็นการจัดพิธีจุลกฐินกันอย่างแพร่หลายในแทบทุกจังหวัดในดินแดนล้านนาในปัจจุบันนี้

นอกจากนี้ระเบียบพิธีการจัดงานจุลกฐินล้านนา ก็ไม่มีหลักฐานปรากฏอย่างแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นในสมัยใด เมื่อพิจารณาโดยลักษณะของการจัดจุลกฐินแล้ว พบว่ามีความสอดคล้องกับประเพณีทอผ้าทอใจของกลุ่ม ชาวไทลื้อ-ไทจีน ที่ในช่วงก่อนออกพรรษาจะมีประเพณีทอผ้าทอใจให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งวันเพื่อถวายพระสงฆ์ โดยจุลกฐินล้านนาในปัจจุบัน จะมีรูปแบบการจัดงานที่ไม่ได้แตกต่างกันจากจุลกฐินในท้องถิ่น กล่าวคือมีการรวมช่างทอผ้าพื้นบ้านเพื่อจะผลิตผ้ากฐินให้เสร็จทันใน ๑ วันเพื่อจะทอดถวายในวันรุ่งขึ้น แต่คงจะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไปบ้าง โดยจุลกฐินล้านนาที่จัดเพื่อเผยแพร่ในปัจจุบันนี้ นิยมจัดให้มีการแสดงแสงสีเสียงอย่างยิ่งใหญ่อลังการเพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมล้านนาอีกด้วย

๕.๑.๓ วิเคราะห์ประเพณีจุลกฐินวัดอนาลโยทิพยาราม

งานจุลกฐิน ของวัดอนาลโยทิพยาราม จัดต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ในส่วนของพิธีจุลกฐินนั้น จะเริ่มกันจริงๆ ก็ตั้งแต่ปลุกฝ้าย โดยทางวัดอนาลโยทิพยาราม จะเริ่มพิธีปลุกฝ้ายวันวิสาขบูชา พิธีรดน้ำและดูแลต้นฝ้ายวันเข้าพรรษา และเก็บเกี่ยวฝ้ายก็หลังออกพรรษา ซึ่งก็จะตรง

กับกฐินกาลพอดี พิธีจตุกกฐินที่วัดอนาลโยทิพยารามนี้ จะจัดยิ่งใหญ่ทำให้สมกับที่หมั่นดูแลรักษา ต้นฝ้ายเป็นอย่างดี ในงานพิธีจตุกกฐินก็จะพิธีต่างๆ มากมาย อาทิ เช่น การเก็บฝ้าย ปั่นฝ้าย และการแสดงศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

เนื่องจากวัดอนาลโยทิพยาราม ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกแห่งหนึ่งของจังหวัดพะเยา ประกอบกับพระเทพวิสุทธิญาณ (หลวงพ่อไพบูลย์ สุขมังกโล) เดิมท่านก็เป็นชาวจังหวัดลำปาง ท่านได้ปรารภว่า ต้องการที่จะอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ซึ่งก็คือ จตุกกฐินนี้ไว้ เมื่อคณะศิษยานุศิษย์ซึ่งมีความเคารพ ศรัทธา ได้ยินท่านปรารภอย่างนั้น ต่างก็ปรารถนาเข้ามา ขอจัดงานจตุกกฐินนี้มีขาดสาย เหตุเพราะการทำจตุกกฐินนั้น เป็นงานพิธีที่ใหญ่มาก เจ้าภาพต้องมีทุนทรัพย์บริวารมากเป็นกำลังด้วย แต่เมื่อพูดถึงบุญและอานิสงส์แล้ว จตุกกฐินมีบุญและอานิสงส์มาก จึงไม่แปลกที่งานพิธีจตุกกฐินเป็นงานพิธีใหญ่ โดยเริ่มมีขึ้นครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ด้วยความร่วมมือของหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านสันป่าม่วง สันป่าบง หน่วยงานราชการ ต่างก็ร่วมงานพิธีจตุกกฐินกันด้วยความสามัคคี เพราะทุกคนต่างก็ตื่นตื่นและดีใจ ในงานพิธีครั้งแรกนี้ ด้วยเหตุนี้เอง ประเพณีจตุกกฐินของวัดอนาลโยทิพยาราม จึงมีเป็นประจำทุกปี

คุณค่าของประเพณีทอดจตุกกฐินวัดอนาลโยทิพยาราม

พระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา ถือเป็นศาสนาที่หลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีเดิม ความเชื่อ ความศรัทธาของชาวล้านนาได้อย่างผสมกลมกลืน ทำให้พิธีกรรมตามประเพณีต่างๆ สอดคล้องจนกลายเป็นอัตลักษณ์บุคลิกเฉพาะตัวของล้านนาไปแล้ว อิทธิพลของประเพณีทอดจตุกกฐินวัดอนาลโยทิพยาราม มีคุณค่าในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

ด้านสังคม พบว่า คุณค่าของจตุกกฐินที่มีต่อสังคมชุมชนนั้นเห็นได้ชัดเจนคือ ความสามัคคีที่เกิดขึ้นในการจัดงานทอดจตุกกฐินนั้นนับตั้งแต่การประชุมจัดเตรียมงาน การจัดงานจตุกกฐิน โดยเฉพาะในวันจัดงานต้องอาศัยคนจำนวนมากเพื่อมาช่วยกันทำฝ้ายให้ทันที่จะทอดถวายแก่พระสงฆ์ เพราะการถวายฝ้ายจตุกกฐินนี้ต้อง เริ่มตั้งแต่การเก็บฝ้าย นำฝ้ายมาแยกเมล็ดออก แล้วปั่นฝ้ายให้เป็นด้าย จากด้ายแล้วนำมาทอให้เป็นผืน จนกระทั่งเป็นผ้าที่พร้อมที่ถวายพระสำหรับทำเป็นผ้ากฐิน นอกจากความสามัคคีแล้วจตุกกฐินยังทำให้คนในชุมชนเห็นถึงคุณค่าภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดไว้ให้ ให้ได้เห็นถึงความเสียสละ ความมีน้ำใจ ความรักในชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า วัดอนาลโยทิพยาราม เป็นวัดที่มีความสำคัญวัดหนึ่งของจังหวัดพะเยา มีบริเวณที่กว้างขวาง มีสิ่งปลูกสร้างทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญและสวยงาม และมีประเพณีประจำปีคือการทอดจตุกกฐิน ซึ่งเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่สำหรับวัดและชุมชน ในแต่ละปีนั้นจะมีผู้มีจิตศรัทธามาจองรับเป็นเจ้าภาพทอดผ้าจตุกกฐินทุกปี เมื่อถึงกำหนดงาน มีคนมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก

มาก จึงเกิดการนำสินค้าชุมชนพื้นบ้านรอบบริเวณวัดมาจัดเป็นตลาด หรือเรียกว่า “กาดหมั้ว” เป็นการจำลองตลาดมาไว้ในงานจุลกฐิน โดยชาวบ้านจะนำสินค้ามาจัดขายเป็นต้นว่า ผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา ครกหิน งานจักสาน อาหารขนมพื้นบ้าน รวมถึงผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือของกลุ่มแม่บ้านรอบวัด งานประดิษฐ์ต่างๆ ที่เป็นฝีมือของชาวบ้าน งานจุลกฐินจึงนับว่าได้ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังได้สร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการในจังหวัดพะเยาอีกเป็นต้นว่าผู้ประกอบการด้านโรงแรมที่พัก และร้านอาหาร ร้านค้าต่างๆ เป็นต้น

ด้านศิลปวัฒนธรรม พบว่า พระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรมไทยทุกแขนงเช่น ศิลปะทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม วรรณกรรม เป็นต้น ประเพณีจุลกฐินก็ถือว่าเป็นศิลปะแขนงหนึ่ง และได้ปรากฏเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยอยู่ทุกวันนี้ จุลกฐินมีศิลปะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่นการแสดงวิธีการทอผ้า การแสดงธงกฐิน เป็นรูปพระเข้และนางมัจฉา หรือขบวนแห่องค์พระกฐินเป็นศิลปะสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของประเพณีจุลกฐิน ศิลปะเหล่านี้ เกิดจากชาวพุทธทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตผู้มีจิตศรัทธาอันบริสุทธิ์ได้คิดค้นต้นแบบมา และสอดใส่ความวิจิตร บรรจงลงไปให้เป็นศิลปะทรงคุณค่า คู่ควรแก่ การถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา เพื่อยกย่องเชิดชูบูชาพระพุทธศาสนาให้ดีเลิศ และจงใจให้ประชาชนคนทั่วไปมีความตระหนักรู้เคารพและยำเกรงไม่กล้าข่มขู่ต่อพระพุทธศาสนา จึงถือว่าอิทธิพลของกฐินในด้านศิลปะได้ช่วยให้ประเพณีนี้ดำรงและเป็นผลที่ดีต่อสังคม จนกลายเป็นงานศิลปะประเพณีงานหนึ่งที่ลูกหลานได้ดำเนินรอยตามอย่างถูกต้องและดีงาม คงอยู่คู่กับวัฒนธรรมไทยสืบไป

ด้านการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การปลูกฝังประเพณีที่ดีงามและเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษานั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะเป็นการให้ทุกคนรู้จักความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และยังเป็นการสร้างความคิดในทางคุณธรรม เพราะประเพณีจุลกฐินนี้ ทำให้ได้ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ จุดประสงค์ของการจัด หรือแม้กระทั่งพิธีการขั้นตอนได้ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ ในขั้นตอนนั้นๆนอกจากนี้ก็ยังมีการละเล่นของวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา รวมถึงการขายของตอนกลางคืน มีหลายอย่างด้วยกัน นับตั้งแต่ของกินจนถึงของใช้ หรือที่ชาวล้านนานิยมเรียกกันติดปากว่า กาดหมั้วคว้งแลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่งว่า วัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนมาจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ที่ผสมผสานให้เข้ากับพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมได้อย่างลงตัว

ด้านการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีการทอดกฐินนั้นนำไปสู่การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ คือมีโอกาสท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติในจังหวัดพะเยา ซึ่งเต็มไปด้วยป่าเขาลำเนาไพร สามารถชื่นชมธรรมชาติ ได้รับอากาศอันบริสุทธิ์ ทำจิตใจให้ปลอดโปร่งโล่งสบาย

ซึ่งแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากสภาพแวดล้อมที่วุ่นวายและแออัดในเมืองใหญ่ การทอดจุกฐินที่วัดอนาลโยทิพยารามนั้น นอกจากจะทำให้ผู้เข้าร่วมงาน จะได้ชมสิ่งปลูกสร้างทางพระพุทธศาสนาที่สวยงามบนวัดอนาลโยทิพยารามซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดพะเยาแล้ว ยังมีโอกาสได้เที่ยวชมไปยังโบราณสถานต่างๆ ภายในจังหวัดพะเยาและจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย

ด้านพระพุทธศาสนา พบว่า งานจุกฐินเป็นงานประเพณีทางพระพุทธศาสนา และการจัดประเพณีจุกฐินที่มีการผสมผสานวัฒนธรรมแบบพื้นบ้านล้านนาเข้าไปร่วมด้วย ก็ทำให้เกิดความน่าสนใจและดึงดูดใจให้ประชาชนที่มาร่วมงาน ได้รู้สึกรักชอบ และสนุกสนานกับการร่วมกิจกรรมในการทอดจุกฐิน ดังนั้นการจัดงานจุกฐินแบบล้านนาที่วัดอนาลโยทิพยารามนี้จึงเป็นทั้งการส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นและเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืนและสร้างความกลมเกลียวกันระหว่างทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ในความสนุกสนานของประเพณีที่ต้องจัดอย่างเร่งรีบนั้น จึงได้เห็นถึงความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนที่มาร่วมงาน และสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในการสืบทอดสืบต่อพระพุทธศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีจุกฐินของชาวพุทธล้านนา : กรณีศึกษาวัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยได้ทำการเสนอแนะ ๒ ประการ คือ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยเป็นหัวข้อ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแต่ละประเด็น ดังนี้

๑) ประเพณีจุกฐินคือ สิ่งที่ยังชีพหลักประเพณีวัฒนธรรมไทยทุกด้านที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในด้านต่างๆ เช่น ด้านวัฒนธรรมศิลปะ และด้านเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ทำให้จุกฐินมีอิทธิพลมาก ต่อสังคมไทยปัจจุบันและในอนาคต แต่เมื่อทราบถึงหลักปฏิบัติที่ถูกต้องแล้ว ของจุกฐิน ประเพณีจุกฐินนี้ มีแนวโน้มไปในทางที่ถูกต้อง และดีงามเป็นไปตามหลักพระวินัยทางพุทธศาสนา

๒) ประเพณีจุกฐิน มีศิลปะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น การแสดงวิธีการทอด การแสดงธงจุกฐิน เป็นรูปพระเข้และนางมัจฉา หรือขบวนแห่องค์พระจุกฐินเป็นศิลปะสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของประเพณีจุกฐิน ศิลปะเหล่านี้ เกิดจากชาวพุทธทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตผู้มีจิตศรัทธาอันบริสุทธิ์ได้คิดค้นค้นแบบมา และสอดใส่ความวิจิตร บรรจงลงไปให้เป็นศิลปะทรงคุณค่า คู่ควรแก่

การถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา เพื่อยกย่องเชิดชูบูชาพระพุทธศาสนาให้ดีเลิศ และ
 จูงใจให้ประชาชนทั่วไปมีความตระหนัก เคารพและยำเกรงไม่กล้าข่มขู่ต่อพระพุทธศาสนา จึง
 ถือว่าอิทธิพลของกฐินในด้านศิลปะได้ช่วยให้ประเพณีนี้ดำรงและเป็นผลที่ดีต่อสังคม จนกลายเป็น
 งานศิลปะประเพณีงานหนึ่ง ที่ลูกหลาน ได้ดำเนินรอยตามอย่างถูกต้องและดีงาม คงอยู่คู่กับ
 วัฒนธรรมไทยสืบไป

๓) พิธีกรรมต่างๆ ของสังคมส่วนรวม เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติที่
 ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกัน มิใช่เรื่องเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือครอบครัว
 กลุ่มญาติกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น หากแต่ประเพณีทอดจulgฐินนี้ ถูกถือเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่
 คนในชุมชนต้องประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมแก่คนรุ่นหลัง ทุกคนจะต้องเข้ามา
 เกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยเฉพาะสถาบันทางศาสนา ด้วยความรู้สึกร่วมห่วงใย ในการเป็นเจ้าของควร
 มีการสนับสนุนในประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เข้าใจและนำวัฒนธรรมใน
 ท้องถิ่นนั้นๆ ไปประยุกต์ใช้ได้ให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาวิเคราะห์ถึงรูปแบบการจัดพิธีจulgฐินล้านนาสมัยใหม่ โดยเฉพาะ
 ในส่วนของการเตรียมการฝ่ายฆราวาส ที่เน้นไปในทางการท่องเที่ยว และการส่งเสริมการแสดง
 ศิลปวัฒนธรรมล้านนา เช่น กรณีการจัดแสงสีเสียงตำนานจulgฐินล้านนา เป็นต้น

๒) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ประเพณีจulgฐิน โดยการเอารูปแบบของแต่ละ
 ท้องถิ่นมาเปรียบเทียบเพื่อจะได้รับความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. เอกสารปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศาสนา. “ความรู้เรื่องกฐิน”. พระอารามหลวง เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : กรมศาสนา, ๒๕๕๑.

กรมศิลปากร. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๑.

คณะศิษย์หลวงพ่อไพบูลย์. ประวัติวัดอนาลโยทิพยาราม. กรุงเทพฯ : สิริพัทธ์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

คุณ โทจน์. รศ.. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๗.

ชุกกลิ่น อุ่ณวิจิตร. รูปแบบและการปฏิบัติงานบุญอุลลกฐินเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด
เชียงราย. เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๖.

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล. มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

บุญมี แทนแก้ว. ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗

พระกิตติญาณ โสภณ. กฐินสะดวก. ขอนแก่น : ขอนแก่น คลังนาธรรมชาติ จำกัด, ๒๕๔๕.

พระจรัส ฤทธิ์ทา และคณะ. “การวิเคราะห์คุณค่าภูมิปัญญาในอุลลกฐิน”. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘.

พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต. กฐิน : บทฝึกวิถีชีวิตประชาธิปไตย บนฐานแห่งการให้และการ
ร่วมมือ. กรุงเทพฯ : วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๖๖.

_____ . กฐินแรกที่ย้ายใจธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๖๖.

_____ . ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ปัญหาขัดแย้งในโลกแก้ได้ด้วยกฐิน. กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย
จำกัด, ๒๕๔๕.

พระมหารัชชมังคลาจารย์ (เทศ นิทุเทศโก). กฐินัตถาวรี. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖.

พระยาอนุমানราชชน. วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๓๑.

พระสุพจนมุนี ผิน ธรรมประทีป. **กฐินกถา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มณี พยอมยงค์. **ประเพณี ๑๒ เดือนล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓.

มณี พยอมยงค์. **ประวัติและวรรณคดีล้านนา**. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์, ๒๕๑๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕**. กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา, ๒๕๒๘.

วิจิตร สมบัติบริบูรณ์. **กฐินทาน**. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๔๘.

ศรีเลา เกษพรหม. **ประเพณีชีวิตคนเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรี, ๒๕๔๔.

สงวน โชติสุขรัตน์. **ประเพณีล้านนาไทยและพิธีกรรมต่างๆ**. เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา, ๒๕๑๔.

สมชัย ใจดีและบรรจง ศรีวิริยาภรณ์. **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า จวน อุฏฐายี. **ตติยสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยมหาวรรควรรณา ตอน ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

_____. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

_____. **อุปสมบทวิธีและบูรพกิจสำหรับภิกษุใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

สมทรง ปุญญฤทธิ. **เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, ๒๕๒๕.

สร้อยศรี อ่องสกุล. **พื้นเมืองเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๖.

สุเมธา เมธาวิทยากุล. **สังกัปปิณี**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

เสถียร โกเศศ. **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวนาไทยสมัยก่อน**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๒๐.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. “ไทลื้อในสิบสองปันนาและล้านนา”. ใน **เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง มรดกสิ่งทอไทลื้อกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในล้านนา**. เชียงราย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๓๕ : ๗.

อานนท์ อากาศิรมย์. **สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์

เกียรติศักดิ์ ปั่นคำ. “การวิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านในวรรณกรรมล้านนา”. วิทยานิพนธ์ศึกษา

ศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

สุวรัฐ แลสันกลาง. “การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาเรื่องจิตในล้านนา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

พระมหาสิงห์คำ รักป่า. “การศึกษาวิเคราะห์ลัทธิรัตนสังข์ล้านนา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

“งานปั่นฝ้ายสายบุญจุลกฐินวัดพระธาตุผาเงา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.chiangraiphotoclub.com/forum/index.php?topic=2951.0 [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

“จุลกฐิน”. วัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๔๗ ฉบับที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ : ๒๔-๒๕.

“จุลกฐิน-คอนตาสืบประเพณีโบราณ” . กม ชัด ลึก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.Komchadluek.net/detail/20111008/111227> [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

“ประเพณีไทพวนบ้านหาดเสี้ยว”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.sunreethai.com/learning_tradition.php [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

“ล้านนามหากฐิน วัดปันเสา” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.youtube.com/watch?v=d4BmwARdTeI> [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

“แสง สี เสียง จุลกฐินล้านนาวัดดงหนองเป็ด”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.youtube.com/watch?v=_EJDMiTZCrM [๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕].

(๔) บทสัมภาษณ์

พระเทพวิสุทธิญาณ (พระอาจารย์ไพฑูย์ สุ่มังคโล) ผู้เป็นประธานการจัดงาน, วัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๔.

พระปัญญาพิศาลเถร, ประธานฝ่ายสงฆ์ วัดรัตนวาราม ตำบลท่าวังทอง, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

พระครูอุดมภาวนาจารย์, วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

พระครูสุทธิญาณโสภณ, กรรมการฝ่ายสงฆ์ วัดน้ำตกร้างป่าทอง, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

อาจารย์ชวลนทร กัลยาณมิตร, นักปราชญ์พื้นบ้านประจำเชียงราย, ๔๕ หมู่ ๕ ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

ภาคผนวก ก

ประวัติวัดอนาลโยทิพยาราม

วัดอนาลโย คอยบุษราคัมตั้งอยู่หมู่บ้านสันป่าบงหมู่ที่ ๖ ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒,๘๐๐ ไร่ เริ่มการก่อสร้างโดยพระอาจารย์ไพฑูริย์ สุ่มังคโล ขณะท่านอยู่วัดรัตนารามท่านมีปรากฏการณ์เห็นทราวยทองไหลลงมาสู่วัดเป็นสายรังสีแสงของทราวยทองที่ไหลพรั่งพรูราวกับสายน้ำนั้นอาบวัดทั้งวัดแทบจะกลายเป็นวัดทองคำท่านมองทวนลำแสงสีทองไปก็เห็นเขาที่อยู่อีกฟากหนึ่งของกว๊านพะเยานั้นเอง จากนั้นได้มีโยมอาราธนาไปดูสถานที่สำคัญและแปลกประหลาด เพื่อจะได้สร้างสำนักสงฆ์ไว้เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้านคือ ชาวบ้านมักจะเห็นแสงสว่างเป็นดวงกลมลอยไปมาอยู่บนคอยสูงแสงนั้นดูสว่างเรืองรอง บางทีก็สว่างจ้าเป็นสีเหลืองสดอาบทั้งคอย ราวกับเป็นคอยทองคำเหตุการณ์เหล่านี้มักปรากฏในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันพระ๘หรือ๑๕ค่ำ เป็นต้น หลังจากพิจารณาดูสถานที่แล้ว เห็นว่าเป็นสถานที่สวยเหมาะสมแก่การเจริญเมตตาภาวนาเป็นอย่างยิ่งควรที่จะสร้างเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ เป็นองค์ประธานพิธีวางศิลาฤกษ์ในวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๕ เวลา ๑๒.๔๕ นาฬิกา จากนั้นก็ได้สร้างสิ่งต่างๆ มาจนปรากฏเห็นอยู่ในปัจจุบันแต่มีอุปสรรคสำคัญอยู่ประการหนึ่ง ที่ทำให้วัดต้องขบคิดหนัก คือ “การขาดแคลนน้ำ” ระหว่างที่ท่านกำลังครุ่นคิดหาทางแก้ไขวันหนึ่งท่านพระอาจารย์ไพฑูริย์ได้รับอาราธนา นิมนต์ไปเจริญพระพุทธรูป ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมหาราชวังขณะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนเครื่องจตุปัจจัยไทยธรรมมาถึงท่านอาจารย์ ทรงมีพระราชปฏิสันถารว่า “ทราบข่าวว่า ท่านอาจารย์ได้ไปสร้างสำนักสงฆ์ บนเขาสูงที่จังหวัดพะเยา ทางฟากกว๊าน คงจะขาดแคลนน้ำไม่เป็นไรผมจะปรึกษากรมชลประทานให้”

วันพุธที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ.๒๕๒๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถพร้อมด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมัสการพระอาจารย์ไพฑูริย์ สุ่มังคโล หัวหน้าสำนักสงฆ์อนาลโยเป็นการส่วนพระองค์ ในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้นทรงสราญพระราชหฤทัยเป็นที่ยิ่ง ทรงสนทนารวมแล้วทรงเสวยพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับรับรองของสำนักสงฆ์อนาลโย ประทับอยู่ตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐ น. จนถึงเวลา ๒๐.๐๐ น. จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ และได้ทรงมีพระราชดำริให้กรมชลประทานจัดสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ต๋อม และอ่างเก็บน้ำห้วยทับข้างเพื่อผันน้ำมาใช้บนสำนักสงฆ์ และจ่ายไปยังไร่นาของประชาชน จึงนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นที่สุด กระทั่งวงศีกษนิการและมหาเถรสมาคมอนุญาตให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๓๐ และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้วัดอนาลโยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุทรงตัดลูกนิมิตอุโบสถและได้ทรงเปิดวัดดอนนาโย โดยใช้ระยะเวลาก่อสร้างสิ่งทั้งหมดรวม ๖ ปีเศษ

-ที่ตั้ง อาณาเขต

วัดดอนนาโยทิพยาราม(คอยบุษราคัม)เนื้อที่ทั้งหมด ๒,๘๐๐ ไร่ซึ่งมีอาณาเขต ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับบริเวณบ้านผาข้างมูบ ตำบลต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ทิศตะวันออก ติดกับบริเวณบ้านสันป่าบง ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- ทิศตะวันตก ติดกับบริเวณอุทยานแห่งชาติคอยหลวง
- ทิศใต้ ติดกับบริเวณตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

-ความเป็นมาของการสร้างวัดดอนนาโยทิพยาราม

พระเทพวิสุทธินฺทฺย (พระอาจารย์ไพฑูลย์ สุมังคโล) ซึ่งเป็นพระผู้สร้างวัดรัตนวาราม จังหวัดพะเยา โดยเริ่มจากศาลาหลังเดียวจากสภาพป่ารก้างและซากปรักหักพังของพระพุทธรูปที่ได้มีชาวบ้านที่ศรัทธาพระอาจารย์ไพฑูลย์นำมาประกอบกันจนครบองค์พระที่สมบูรณ์ได้ ๒ องค์ เรียกขานกันว่าหลวงพ่อกษมและหลวงพ่อดุขประดิษฐานในหลังกาเดียวกันเรียกรวมกันเป็นแฝดว่าหลวงพ่อกษม-ดุขประมาณ ปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ พระอาจารย์ไพฑูลย์ สุมังคโล ได้อยู่จำพรรษาและบำเพ็ญบารมีอยู่ ณ วัดรัตนวารามมาโดยตลอด มีศรัทธาญาติโยมจากจังหวัดใกล้เคียงของพะเยา เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน และกรุงเทพมหานคร รวมทั้งจังหวัดภาคกลางอื่นๆ จังหวัดภาคตะวันออก จังหวัดภาคใต้ และจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่างพากันหลั่งไหลไปกราบนมัสการกันมิได้ขาด ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในบารมีธรรมของท่านอย่างไม่ขาดสาย

ต่อมาในคืนหนึ่งท่านได้นิมิตเห็นสายทรายทองคำหลั่งไหลลงมายังวัดรัตนวารามเหมือนแม่น้ำไหลมาจำนวนมากกองอยู่ที่วัดรัตนวารามเป็นกองมหึมา เมื่อท่านมองไปยังต้นสายจึงเห็นเป็นเขาลูกหนึ่งอยู่อีกฟากหนึ่งของกว๊านพะเยาซึ่งหลังจากนั้นอีก ๒ ปี ได้มีญาติโยมอาราธนานิมนต์ท่านไปสร้างวัดบนเขาลูกนั้นที่ชาวบ้านเล่าว่าเคยเห็นแสงสีเหลืองเหมือนทองสุกสว่างอาบไปทั่วทั้งเขาซึ่งมักจะให้เห็นกันในช่วงวันขึ้น ๑๕ ค่ำชาวบ้านจึงได้ขนานนามเขาลูกนั้นว่าคอยม่อนแก้ว ท่านมิได้รับปากสร้างวัดแต่อย่างใดเพราะเห็นว่าเวลานั้นการสร้างวัดรัตนวารามก็เป็นภาระอย่างใหญ่หลวงแล้ว

คืนหนึ่งหลังจากกลับจากนิมนต์ท่านฝันว่าท่านได้เหาะขึ้นไปบนเขาลูกหนึ่งห่างจากบ้านสันป่าบางประมาณ ๒ กิโลเมตรเห็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ทองคำเหลืองอร่ามสวยงามและท่านได้กราบนมัสการพระพุทธรูปนั้นด้วยความเต็มใจศรัทธา ท่านอดคิดไม่ได้ว่ามหามงคลนิมิตนี้แสดงว่าเขาลูกนี้คงเหมาะเป็นที่ปฏิบัติธรรมอย่างยิ่งแต่ก็ไม่ได้บอกใคร

ตั้งแต่นั้นมาญาติโยมพากันของขวานก็ได้เดินทางมากราบท่านแทบทุกอาทิตย์โดยทุกครั้งก็จะอาราธนานิมนต์ท่านไปสร้างวัดบนเขาลูกนั้นอยู่ทุกครั้งจนเวลาผ่านไป ๑๖ปีท่านจึงคิดว่าศรัทธาของญาติโยมที่ต้องการสร้างวัดแห่งนี้มีความแน่วแน่นมั่นคงท่านจึงถามว่าเพราะเหตุไรจึงต้องการสร้างวัดนี้นักชาวบ้านตอบว่าเคยเห็นแสงสว่างเป็นดวงกลมสีเหลืองเหมือนทองอาบยอดเขาลูกนี้และมีผีคู่ เจ้าที่แรง ชาวบ้านที่ทำอะไรทำนาอยู่บริเวณนี้จะต้องกลับแต่หัววันอยู่พักผ่อน หรือนอนพักไม่ได้เด็ดขาด หลายคนเห็นชายร่างใหญ่สีดำมากระตุกขามาทำให้ตกใจตื่น มาทำให้เกิดความกลัว บางคนเสียสติบางคนจับไข้จนทำมาหากินไม่ได้ท่านได้ฟังแล้วก็เกิดความเมตตาสงสารชาวบ้านจึงตอบแบบแบ่งรับแบ่งสู้ว่า “ถ้ามีโอกาสคงได้ไปร่วม” ต่อมาเมื่อเข้าถึงความสงบก็นิมิตเห็นชายร่างใหญ่สูงดำพร้อมบริวารตรงเข้ามาเหมือนจะทำร้ายท่านท่านก็แผ่เมตตาไปชายร่างใหญ่เหล่านั้นก็ก้มกราบพร้อมมอบดาบให้ท่านท่านตอบว่าท่านเป็นพระไม่สามารถรับอาวุธนั้นได้ให้ท่านเก็บรักษาไว้ตามเดิมเถิด ชายร่างดำสูงใหญ่นั้นได้บอกกับท่านว่าหากท่านจะมาสร้างวัดอยู่ ณ ที่แห่งนี้กระผมไม่ขัดข้อง มีแต่ความดีใจเต็มใจและอนุโมทนาด้วยแต่ขอให้สร้างเป็นวัดหลวงปู่ขาวเถิดซึ่งท่านไม่ขัดข้องเพราะในตอนนั้นแทบไม่มีใครไม่รู้จักหลวงปู่ขาว อนาลโยการใช้ชื่อนี้จึงนับว่าเป็นนามมงคลดีแล้ว

ในราวปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ ท่านนำคณะอีก ๒-๓รูปและชาวบ้านขึ้นไปสำรวจบริเวณดังกล่าวที่เรียกกันว่า ดอยม่อนแก้ว โดยเห็นว่าเป็นที่ที่มีความสงบด้วยมองเห็นกว๊านพะเยาทั้งยามพระอาทิตย์ขึ้นและยามพระจันทร์ส่องแสงระยิบระยับบนผิวน้ำทำให้จิตใจสงบได้ง่ายอีกทั้งการเดินทางบิณฑบาตก็พอทำได้ไม่ลำบากมากนักจึงตั้งเป็นสำนักสงฆ์อนาลโยบนม่อนพระนอน ต่อมาด้วยกระแสศรัทธาจากญาติโยมทั่วทุกสารทิศที่หลั่งไหลมาจนเริ่มมีผู้คิดสร้างเป็นวัดจึงได้ขออนุญาตสร้างวัดขึ้นกับทางกรมป่าไม้จึงได้มีการสำรวจพื้นที่อย่างละเอียดจึงพบว่าที่ม่อนพระนอนที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีพื้นที่ไม่เหมาะสมเพราะหากสร้างอาคารขึ้นคงต้องมีการตัดไม้สูงใหญ่จำนวนมากจึงได้พบกับม่อนเขาอีกแห่งหนึ่งซึ่งมีลักษณะต่อกันกับม่อนพระนอนเดิมเพียงแต่มีช่องเขาขาดกันอยู่ท่านนั้นมีพื้นที่เป็นแนวยาวตามสันเขาเหมาะแก่การสร้างวัดมากกว่าจึงได้เลือกสร้างบนสถานที่ที่เห็นในปัจจุบัน

จนเมื่อเริ่มก่อสร้างก็พบว่ามีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำในระหว่างพระอาจารย์ไพบูลย์ กำลังครุ่นคิดวิธีการแก้ไขปัญหานั้นวันหนึ่งได้รับอาราธนานิมนต์ไปเจริญพระพุทธมนต์ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมมหาราชวังขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนเครื่อง จตุปัจจัย ไทยธรรมมาถึงท่านอาจารย์ ทรงมีพระราชปฏิสันถารว่า“ทราบข่าวว่าท่านอาจารย์ได้ไป สร้างสำนักสงฆ์บนเขาสูงที่จังหวัดพะเยาทางฟากกว๊าน คงจะขาดแคลนน้ำ ไม่เป็นไรผมจะปรึกษา กรมชลประทานให้”

วันพุธที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ.๒๕๒๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมนัสการ พระอาจารย์ไพบูลย์ สุมงฺคโลหัวหน้าสำนักสงฆ์อนาลโยเป็นการส่วน พระองค์ในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้นทรงตำราญพระราชหฤทัยเป็นที่ยิ่งทรงสนทนาศรรณ แล้วทรงเสวยพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับรับรองของสำนักสงฆ์อนาลโย ตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐ น. จนถึงเวลา ๒๐.๐๐น. จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ แล้วได้ทรงมีพระราชดำริให้กรมชลประทาน จัดสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ต้อมและอ่างเก็บน้ำห้วยทับช้าง เพื่อผันน้ำมาใช้บนสำนักสงฆ์ และจ่ายไปยัง ไร่นาของประชาชน จึงนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมเป็นที่สุด

ประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๓ ท่านพระอาจารย์ไพบูลย์พร้อมด้วยคณะศรัทธาจากพะเยาและ กรุงเทพฯ ก็ได้เชิญเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหลายฝ่าย เพื่อไปสำรวจพื้นที่บนเขา โดยฝ่ายบ้านเมืองมี นาย อรุณ รุจิกันทะ ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาขณะนั้นเป็นประธาน พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง อาทิ ป่าไม้จังหวัด นายกเทศมนตรี นายอำเภอเมือง และศึกษาจังหวัด เป็นต้น ฝ่ายคณะสงฆ์มีท่านพระ อาจารย์ไพบูลย์ พระวินัยธรรคัมภิล ชิตมาโร (ปัจจุบันเป็นพระปัญญาพิศาลเถร เจ้าอาวาสวัดรัตนวรา ราม) พร้อมด้วยคณะศรัทธามี พ่อหลวงตา วงศ์ฟู นายขยงยุทธ และม.ล.เอิบจิต นภาศัพท์ เป็นต้น ได้ ไปสำรวจพื้นที่ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ซึ่งได้เริ่มการก่อสร้างวัดอนาลโยทิพยารามนั้นใช้ เวลาก่อสร้างทั้งหมด ๖ ปี ดังที่กล่าวมาแล้ว ณ ข้างต้น

-ศาสนสถานที่สำคัญในวัดอนาลโยทิพยาราม

เนื่องจากวัดอนาลโยทิพยาราม มีบริเวณอาณาเขตที่กว้างขวางมาก เพื่อให้เกิดความ เข้าใจในสถานที่ ผู้ศึกษาวิจัยได้แบ่งสถานที่ออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑) ดอยบุษราคัม ประกอบด้วย

ก) หอพระแก้ว - เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำ งามช่างคำ บุษราคัม ซึ่งพระพุทธรูปทองคำนี้ นับว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก

- ข) พระอุโบสถ –สร้างเป็นศิลปะล้านนา
- ค) หอพระโบราณ- เป็นสถานที่รวบรวมพระโบราณต่างๆ
- ง) พระพุทธเมตตาภิเศกมณฑล (หลวงพ่อบุญรอดใหญ่ ศิลปะสุโขทัย)
- จ) รัตนเจดีย์ -ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุของหลวงปู่มั่น
- ฉ) พระนาคปรก - เป็นพระนาคปรกปูนปั้นที่มีความงดงามมาก
- ช) วิหารพระหมื่นปี - เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา เหตุเพราะวิหารนี้มีความกว้างขวาง ใหญ่โต จึงเป็นที่นิยมของศรัทธาผู้มาปฏิบัติธรรม
- ฌ) วิหารหลวงพ่อบุญรอด- เป็นที่วิหารที่สวยงามมากประกอบด้วยศิลปะและลวดลายต่างๆ (แล้วเสร็จ พ.ศ.๒๕๕๕)
- ญ) หอพระปาฏิโมกข์ทองคำ -ได้ประดิษฐานพระปาฏิโมกข์ทองคำ ซึ่งนับได้ว่าเป็นแห่งเดียวในจังหวัดพะเยา และแห่งเดียวในโลก (แล้วเสร็จกลางปี ๒๕๕๖)
- ฎ) วิหารพระเทพวิสุทธิญาณ -รวบรวมประวัติ และผลงานการเผยแผ่ของพระเทพวิสุทธิญาณ (หลวงปู่ไพบูลย์ สุมังคโล)(กำลังก่อสร้าง)

๒) คอยพระนอน ประกอบด้วย

- ก) พระพุทธรูปปางไสยาสน์- ซึ่งได้จำลองแบบมาจากประเทศอินเดีย
- ข) หลวงพ่อเพชร - เป็นพระพุทธรูปสำริดเชียงแสนขนาดหน้าตัก ๒๕ นิ้ว ๑ องค์เป็นที่น่าอัศจรรย์ขณะได้อัญเชิญประดิษฐานนั้น ปรากฏว่า ฝนได้ตกลงมาอย่างหนัก
- ค) วิหารจตุรภุมข - เป็นวิหารที่สวยงามอีกหลังหนึ่ง ตั้งอยู่กลางสระน้ำโดยรอบๆ บริเวณที่ร่มรื่นไปด้วยต้นไม้ชานาชนิด ซึ่งวิหารนี้ก็ได้อาศัยเป็นที่จัดงานทำบุญวันเกิดของพระเทพวิสุทธิญาณ (หลวงปู่ไพบูลย์ สุมังคโล)ทุกวันที่ ๒ สิงหาคมของทุกปีและเมื่อออกพรรษา สถานที่นี้ก็ยังคงจัดงานจุดธูปขึ้นอีก ด้วยว่าสถานที่กว้างขวาง ร่มรื่นนั่นเอง

๓) ยอดเขาศรีเพชร ประกอบด้วย

- ก) เจดีย์พุทธคยา - ซึ่งจำลองมาจากประเทศอินเดีย โดยท่านพระอาจารย์ไพบูลย์นั้นต้องการที่จะให้เหมือนที่สุด เพียงแต่ขนาดนั้น ๑ ใน ๔ ส่วนจากพุทธคยาอินเดีย
- ข) วิหารหลวงพ่อบุญรอด - เป็นวิหารขนาดใหญ่มากประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอด ซึ่งจากที่ผู้ศรัทธาได้กราบไหว้และขอพร ก็จะสำเร็จทันใจทันที จึงได้จัดงานประจำปีนมัสการหลวงพ่อบุญรอดทุกวันที่ ๑๐ ธันวาคมของทุกปี

ค) พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร—เป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ หล่อด้วยสัมฤทธิ์ มีขนาดใหญ่มาตั้งสง่าบนยอดเขา สามารถมองเห็นได้จากกวันพะเยา

ง) ปราสาทหินทราย - เป็นที่อาคารที่รับรองพระมหาเถระ ซึ่งภายในคบแต่งสวยงามมาก ส่วนประกอบทั้งหลังจะก่อสร้างด้วยหินทราย

จ) อาคารที่ประทับพระตำหนักภูคะวัน- เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สมเด็จพระนางเจ้าฯ และรวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ซึ่งทุกพระองค์ล้วนแต่เคยเสด็จมาประทับที่วัดอนาลโยทิพยารามนี้

-ความสำคัญในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา

จากคำขวัญของจังหวัดพะเยาที่ว่า “กวันพะเยาแหล่งชีวิตศักดิ์สิทธิ์พระเจ้าตนหลวง บวงสรวงพ่อขุนงำเมือง งามลือเลื่องดอยบุษราคัม” จะเห็นได้ว่าวัดอนาลโยทิพยาราม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดพะเยา โดยมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวจำนวนมากในแต่ละปี เป็นทั้งสถานที่ปฏิบัติธรรม เป็นพุทธอุทยานที่น่าสนใจก็คือเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของคนพะเยาและคนในจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะเมื่อขึ้นไปถึงยอดเขา จะรู้สึกว่าเป็นสถานที่สวยงามมาก มองดูทิวทัศน์จะเห็นเขาอยู่รอบบริเวณเขานี้ สลับซับซ้อนกัน ถ้ามองไปทางในเมือง จะเห็นกวันพะเยาทอดตัวอยู่อย่างสงบ ได้มองเห็นทั้งตัวเมืองพะเยา และกวันพะเยาอันกว้างใหญ่ เป็นทะเลสาบที่สวยงามมาก ไม่ว่าจะรอดูภาพกวันตอนใด จะเป็นยามอาทิตย์อุทัยขึ้นขอบฟ้า หรือยามพระจันทร์ขึ้น จะมองเห็นผิวน้ำในกวันพะเยาเป็นประกายระยับ เป็นสีทองอันอำไพ เมื่ออาทิตย์อุทัยขึ้นขอบฟ้า หรือเป็นสีเงินอันแจ่มจ้า เมื่อพระจันทร์เืองกรายขึ้นเหนือเมฆ เพียงดูกระแส น้ำ ตาจับ ทอดนึ่งดูแผ่นน้ำอันแว้งว้าง จิตก็จะปลอดโปร่งโล่งสบาย บังเกิดความสงบ เยือกเย็นอย่างบอกไม่ถูก ซึ่งทุกคนที่ได้ขึ้นไปสัมผัส บนยอดดอยบุษราคัมแล้วต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “ประทับใจ” จึงไม่แปลกที่ดอยบุษราคัม จัดเป็นคำขวัญประจำจังหวัดพะเยา

วัดอนาลโยทิพยารามนั้น ตั้งอยู่บนดอยบุษราคัมห่างจากตัวจังหวัด ๒๐ กิโลเมตรการเดินทางไปทางทิศเหนือตามทางหลวงหมายเลข ๑ (พะเยา - เชียงราย) ประมาณ ๗ กิโลเมตรแล้วเลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข ๑๑๒๗ - ๑๑๕๓ อีก ๕ กิโลเมตรทางลาดยางตลอดสาย บริเวณดอยบุษราคัม และมีอนพระนอนประกอบด้วยพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยลักษณะงดงามมาก และยังมีพระพุทธรูปปางต่างๆอีกหลายองค์ อาทิ พระพุทธรูปไสยาสน์ พระพุทธรูปปางลีลา พระพุทธรูปปางนาคปรกสร้างด้วยความประณีตสวยงามแบบศิลปะไทย รัตนเจดีย์เป็นศิลปะแบบอินเดียพุทธคยา เก๋ง

จีนประดิษฐ์ฐานเจ้าแม่กวนอิมหอพระแก้วมรกตจำลองจากยอดเขาสามารถชมทัศนียภาพของกัว๋นพะเยาและเมืองพะเยาได้อย่างสวยงามขึ้นได้ ๒ ทาง คือ ทางบันไดและทางรถยนต์ มีที่พักแบบรีสอร์ท ให้แก่ผู้ที่มาเที่ยวพักผ่อนบนวัดด้วย

กำหนดการของงานปั่นฝ้าย สายบุญ จุลกฐิน

๑) พิธีปลูกฝ้าย โดยจะกำหนดเอาเวลา ๐๕.๐๕ น. วันวิสาขบูชา เป็นวันเริ่มพิธี

๒) พิธีรดน้ำคูลเกล้า โดยจะกำหนดเอาเวลา ๐๕.๐๕ น. วันเข้าพรรษา

๓) พิธีจุลกฐินกำหนดประมาณเดือนพฤศจิกายนของทุกปี

- เวลา ๑๖.๓๐ น. - ประกอบพิธีอัญเชิญพระอุปคุต

- เวลา ๑๗.๐๐ น. - พิธีเปิดโรงงาน

- เวลา ๑๘.๐๐ น. เป็นต้นไป(จัดเวลาตามความเหมาะสม)

-พระสงฆ์ ๕ รูปเจริญชัยมงคลคาถา

-ผู้เข้าร่วมงานบุญจุลกฐินรับอุโบสถศีล (ศีล ๘)

-ประชาชนในพิธีเปิดงานบุญจุลกฐิน ถิ่นหม่องชัย ๕ ครั้ง

-พิธีฟ้อนเก็บฝ้ายมหามงคล พร้อมเครื่องสักการะในมณฑลพิธี

-ประชาชนในพิธีเปิดโรงทอและเริ่มทอผ้าจุลกฐิน

-ชมการแสดงแสง สี เสียง และศิลปวัฒนธรรมทางล้านนา

(ในวันรุ่งขึ้น)

- เวลา ๐๘.๐๐ น. -ขบวนแห่ผ้าจุลกฐินเข้าวิหารจตุรมุข

- เวลา ๐๙.๐๐ น.-พิธีถวายผ้าจุลกฐินพระสงฆ์อนุโมทนา เป็นอันเสร็จพิธี

ภาคผนวก ข

ป้ายกำหนดการงานป๋นฝ้ายสายใยบุญจุกฐิน

ประธานในพิธีกำลังปลุกฝ้าย

พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา

เริ่มพิธีเก็บดอกฝ้าย

ประธานในพิธีกำลังเก็บดอกฝ้าย

คณะผู้เข้าร่วมพิธีต่างก็ช่วยกันเก็บดอกฝ้าย

การแสดงประกอบขณะเก็บดอกฝ้าย

“ซุ้มทำบุญซื้อดอกฝ้าย” เตรียมไว้ให้ผู้มาชมงานได้ร่วมทำบุญซื้อดอกฝ้ายเพื่อนำไปทอผ้า

ผู้มาร่วมงานบูชาซื้อดอกฝ้าย

ผู้ร่วมทำบุญจะได้รับข้อมฝ้ายเป็นของที่ระลึก

ประธานในพิธีเปิดช่วงทอผ้า

ชาวบ้าน “อีดฝ้าย” แยกเมล็ดออกจากดอกฝ้าย

เตรียมอุปกรณ์ในการตีฝ้าย

ตีฝ้ายให้ขึ้นฟู

ชาวบ้านปั่นฝ้าย

เตรียมเส้นฝ้ายเพื่อปั่นเข้ากระสวย

ต่อเส้นฝ้ายเพื่อเตรียมทอผ้า

เตรียมเส้นฝ้ายขึ้นที่ทอผ้า

ช่างชาวบ้านช่วยกันทอผ้า

ช่างชาวบ้านช่วยกันทอผ้า

นักแสดงแต่งกายแบบพื้นบ้านล้านนา

ชุมนุมอาหารในภาคหม้า

ชุมนุมเครื่องดื่มในภาคหม้า

ผู้ร่วมงานเดินเลือกชิมอาหารพื้นบ้าน

ลานแสดงศิลปวัฒนธรรมล้านนา

บริเวณเวทีกลางน้ำ

ร่วมชมการแสดง

การแสดงพื้นบ้านล้านนา

ผู้ร่วมงานปล่อยโคมไฟ

พลุดอกไม้ไฟช่วยสร้างบรรยากาศงานบุญ

ผ้าจุลกฐินที่เตรียมแห่ขบวนในตอนเช้า

ชาวบ้านเข้าร่วมพิธีแห่ผ้าจุลกฐิน

ชาวบ้านเข้าร่วมขบวนแห่จุลกฐิน

แห่ขบวนผ้าจุลกฐินรอบวิหารจัตุรมุข

ขบวนพิธีแห่ผ้าจุลกฐิน

ขบวนแห่ผ้าจุลกฐิน

คณะเจ้าภาพเข้าร่วมขบวนแห่

ขบวนแห่จุลกฐินเข้าสู่สถานที่ประกอบพิธี

วิหารจัตุรมุข สถานที่ประกอบพิธี

อริบตีกรมพัฒนาที่ดิน อริบตีกรมส่งเสริม
การเกษตรและคณะ เป็นเจ้าภาพทอด
ผ้าจุลกฐิน ณ วัดอนาลโย

เครื่องอัฐบริขารและบริวารกฐิน

พระสงฆ์ที่จะทำพิธีอุปโลกน์จุลกฐิน

พระสงฆ์เตรียมพร้อมที่จะสวดอุปปโลกน์

พระคู่สวดผู้ตัดกำลังมอบผ้าจุลกฐิน
ให้พระผู้ที่จะถือครองผ้าจุลกฐิน

พระสงฆ์รับเครื่องไทยทานแล้ว
ก่อนโมทนาผ้าจุลกฐิน

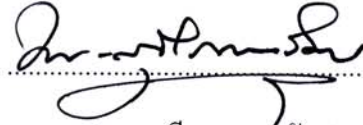

พระเทพวิสุทธิญาณ เจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพ
ยาราม มอบวัตถุมงคลให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตฺโต (พลชานวพงศ์)
- เกิด** : วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗
- สถานที่เกิด** : ๓๖ หมู่ที่ ๓ ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
- การศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๕๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย
- อุปสมบท** : วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๗
- สังกัด** : วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- หน้าที่** : พ.ศ. ๒๕๔๖ ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี สำนักเรียนวัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- : พ.ศ. ๒๕๔๐ ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม
- : พ.ศ. ๒๕๔๐ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลท่าวังทอง (ธ)
- : พ.ศ. ๒๕๕๒ ดำรงตำแหน่งเลขานุการรองเจ้าคณะภาค ๔-๕-๖-๗ (ธ)
- ที่เข้าศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๕๓
- ปีที่สำเร็จการศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๕๕
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : เลขที่ ๕๓ หมู่ที่ ๖ วัดอนาลโยทิพยาราม ตำบลสันป่าม่วง
อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โทร. ๐๘๑-๖๐๒๘๑๘๑, ๐๘๑-๕๖๐๑๑๕๕

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....

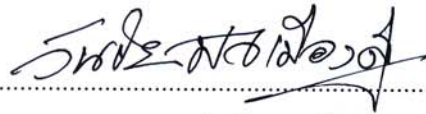
ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระครูพิศาลสรกิจ, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี)

กรรมการ

(นายวิที พานิชพันธ์)

กรรมการ

(ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี กรรมการ

นายวิที พานิชพันธ์ กรรมการ